

• VII ÉVFOLYAM •
1917

• OKTÓBER •
MEGJELENIK
MINDEN HÓ-
ELSEJÉN •

ULT ÉS JÖVŐ

• ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRS-
SÁG ALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT •
AZ ORSZÁGI KULTURBIZOTTSÁG KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL ESTERKESZT

• DR. PATAI JÓZSEF

TARTALOM.

	Oldal		Oldal
Dr. Mezey Ferenc: A Ferenc József Országos Rabbiképző-intézet	379	Dr. Fabó Bertalan: A régi Pestről és zsidairól	405
Patai József: Bús szürkületek óráiból. (Vers)	381	Balla Ignác: Este... (Vers)	406
Dr. Bolgár Mózes: Lopuszno körül	383	NŐK MUNKÁJA.	
Dr. Blau Lajos: A rabbiképző iskolatörténeti világításban	383	Simonyi Zoltán: A nőegyesületek új feladatai	407
Szász Menyhért: Valami bánat. (Vers)	386	Dr. Heller Bernát: Tompa Mihály	409
Székely Béla: A Timár-utca meséi	387	TOLLHEGYRŐL.	
Bródy László: És jön majd. (Vers)	389	Secundus: Kivágott újságszeletek. — Cionizmus és feszület. — Posenből és Breslauból	411
Dr. Hevesi Simon: A rabbi hivatása	390	KRÓNKA ÉS SZEMLE.	
Pap Izák: Pörben az élettel. (Vers)	391	Előfizetőinkhez és olvasóinkhoz. — Galambos Márton képei. — Kohut Adolf dr. — Gyűjtői jubileum (Dr. Fürst A.) stb.	411
Jelliney Dezső: Kezek uralma. (Vers)	392	ÚJ KÖNYVEK. (Dr. Molnár Ernő.)	
Patai Edith: Rebeka	392	Dr. Winkler Ernő: Adalékok a zsidó eskü (Iuramentum more Iudaico) középkori történetéhez. — Szilágyi Géza: Az ördög nyája. — Samson Wertheimer kismartoni rabbi díszokleveléről stb.	413
OROSZ-ZSIDÓ NOVELLAÍRÓK.		PÁLYÁZATOK. HIRDETÉSEK.	
Nomberg: Isten virága. (Héberből ford.: Gilányi Mór)	393		
Somlyó Zoltán: A szélben. (Vers)	394		
Lóránt Mihály: Jubál sipja	394		
Dr. Flesch Ármin: Demokrácia	398		
Peterdi Andor: Könyörgés	399		
Patai József: Búcsú a Sátólól	400		
Dr. Lemberger Samu: Tábori rabbi a fronton	402		
Mózes Ibn Ezra: Hol vannak a régi sírok? (Vers.) (Héberből ford.: Patai József)	404		

ILLUSZTRÁCIÓK:

F. Goodall: Rebeka a kútnál. (Műmelléklet.)		Galambos M.: Kisorosz	400
Prof. Heyn: Eliezer és Rebeka	383	— — Orosz rabbi	401
Dr. Blau Lajos, a Ferenc József Országos Rabbiképző igazgatója	385	Dr. Lemberger tábori rabbi „lakása“ Brest-Litowsk előtt	402
Bloch Mózes, a Rabbiképző volt igazgatója	385	Dr. Fischer tábori rabbi istentisztelete a fronton	402
Dr. Bacher Vilmos, a Rabbiképző volt igazgatója	385	Lebovics Hirs tábori rabbi levelet ír egy beteg katona számára	403
A Ferenc József Országos Rabbiképző-Intézet	385	Dr. Lemberger tábori rabbi az ünnepi menázi-kiosztásnál	403
Galambos M.: Harctéri tanulmány	386	Málhásállat husvéti ételt visz a hegy tetején levő rajvonalba	404
Magyar zsidó katonák a Szent fal előtt Jeruzsálemben	387	A husvéti étel kiosztása a rajvonat előtt	404
Lemaitre: A hebroni mecset Ábrahám sírjával	388	Nagyünnepi istentisztelet a fronton	404
Lemaitre: Jeruzsálem	389	Engel József szobrász	405
J. Vernet: Rebeka és Eliezer	392	Engel József szobrász öregkori arcképe	405
F. Goodall: Rebeka és Eliezer	393	Sonnenthal bécsi udvari színész jubiláris érme	406
Galambos M.: Hazátlanok	398	Sonnenthal bécsi udvari színész jubiláris érme második oldala	406
— — Orosz típusok	399	Sonnenthal utazóigazolványa 1852-ből	406
— — Orosz zsidó	400	Galambos M.: Cserkesz	408

F. GOODALL : REBEKA BEIM BRUNNEN

F. GOODALL : REBEKA A KÚTNÁL

A Múlt és Jövő 1917 októberi műmelléklete

MULT ÉS JOVO

ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

Az O. M. I. K. E. kulturbizottságának közreműködésével szerkeszti

DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik minden hó elsején.
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest, VI. ker., Podmaniczky-
utca 6. szám. Telefon: 146-92.
Előfizetési ár egész évre: 25 K.
Omike-tagsággal együtt: 30 K.
Díszkiadásban: 35 K. Omike-
:: tagsággal együtt: 40 K. ::

VII. ÉVF., 1917 OKT.

DR. MEZEY FERENC: A FERENC JÓZSEF ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ-INTÉZET

ki a magyar zsidóság újkori kultúrájának szolgálatába szegődött és e felekezeti kultúra kimagaslóbb eseményeit lelkiismeretesen méltatni akarja, kell, hogy az országos rabbiképzőt, mint a zsidóság különböző irányzatai által hevített viaskodásokból kikelt intézményt eredményeinek kitisztult magaslatáról szemlélje.

A szorosabban vett történetírásra tartozik, hogy a diadalmas intézmény körüli küzdelem részleteit feltárja és azokat tárgyi vizsgálata körébe vonja. Annyi azonban itt is megállapítható, hogy a magyar zsidóságban kiélesedett ellentétek is legfőképpen a rabbiképzés és az ahhoz tapadó vallási és féltékenységi, valamint nemzeti és közművelődési momentumokkal függtek össze és hogy a lelkészképzés körüli területkomplexumnak a jelenben is megmaradt a felekezetben domináló jelentősége.

Nem kívánjuk most ezt a fejezetet bolygatni, mert amikor a felekezet jobbjai által egy negyed század óta élesztett békevágya és az egyetértés létrejöttének óhajta immár valamivel szélesebb medreket vájt és mikor a felekezet közéleti tényezőire az a nagy feladat vár, hogy a komoly és tiszteletreméltó elvek sérelme nélkül a több zsidó felekezet szerencsétlen eszméjének tátongó romjain a testvéri megegyezés becsületes feltételeire alapozott felekezeti új alkotmányt építsék meg, kerülni kell mindazt, ami beheggedt sebeket felszakítana, távol kell tartani a csak önvédelmi vagy más erkölcsi szükségből jogosult harci eszközöket. Sőt inkább rajta kell lennünk, hogy a lefolyt félszázad folyamán szembetűnővé vált lehiggadási folyamat meg ne akasztassék és hogy az eszmék a tapasztalatok tisztító szűrőjén az igazság és a kultúra világlatába helyeztessenek.

Midőn a megváltozott igényekkel, talán inkább fejlettebb formáikkal számoló hitélet, az általános

tudományok kereteihez simuló zsidó tudomány és az élet exigenciáihoz, a magyar lélekhez igazodó nemzeti műveltség szempontjaiból hazánkban egyetlen országos zsidó főiskola négy évtizedes fennállása alkalmából a zsidó sajtó keresi és egybegyűjti mindazt, ami a rabbiszeminárium munkásságából a hitfelekezetre, annak intézményes átalakulására és szellemi életének fellendülésére hatással volt, e hatását szüntelenül gyakorolja, nemcsak e zajtalanul működő intézetet helyezi a közméltatás emelvényére, hanem hálára kötelezi a magyar zsidóságot, módot nyújtván arra, hogy e visszapillantáson keresztül megmérje önnön haladásának útját, meglássa új korszakának eredményeit, felismerje mindazt, ami vallási élete nemesbülésére, testületi szerveinek ősi szellemű, de korszerű kialakulására termékenységet ad és ígér, sőt, ha úgy tetszik, ráeszméljen arra is, amiben egyesek talán orvoslást igénylő jelenségeket fedeznek fel. Mert elfogultság lenne azt hirdetni, hogy körünkben minden fenékig tejfel és hogy a savó egyedül az ellentáborokban található.

Amde még azok is, akik vallási aggodalomból, vagy önhibájukon kívül csak kellő megértés hiányában, vagy a sajnálatos pártos viszonyokra élesre fenődött ellenzésből, a budapesti országos rabbiképző intézettel szemben ellenszenvre szoktak, bensőleg szívesen fogják ez intézetnek a zsidó tudományért, a magyar közművelődésért, a zsidó vallás tekintélyeért, aránylag rövid fennállása alatt kifejtett, pártszempontokon felül helyezendő történelmi jelentőségű működését elismerni.

Ennek a főiskolának köszönhető, hogy a nemzet nyelvén messze elhallatszó módon szólal meg ime a zsidó tudomány, részt kérve és nyerve az egyetemes zsidóság eszmeharcaiban épp úgy, mint a magyar szellemi élet nyilvánulásában. Az isteni íge hirdetése méltó formákhoz jutott; hangja elhat a felekezet és társadalom rétegeibe, hódítván a

hívek között, áttörvén az előítéletek homályán és széleskörű jogokat szerezvén kultuszunkban a nemzeti szellemnek. Templom és iskola mentort kapott. Hitközségek és intézményeik méltó lelki vezéreket nyertek. A vallásoktatás hatásuk alatt gyökeresen átalakult és kellőképpen illeszkedett az iskolák szervezeteibe; s azon, ami e részben a családban elsatnyult vallásos gyakorlatok szempontjából még hézagos, maga az intézet és az új rabbikar céltudatosan javítani törekszik. A zsidó lelkész állása a társadalomban, egyes eseteket kivéve — hiszen kivételek minden szempontból találhatók —, szánalmas volt. Az új rabbikar tagjai e téren is nagy hódításokat tett, melyek a kar összességének előnyére vannak, noha fájdalommal kell meghatároznunk, hogy egyes helyeken szűkeblőséget is látunk és hogy legfőképpen az állam nem eléggé méltatja hazafias és erkölcsnemesítő munkájukat.

Amellett, hogy a rabbiszeminárium a szorosan vett zsidó kutatás terén híres mestereknek érvénysülési tért adott, hogy önmaga Izraelnek nagy írástudókat és tanítómestereket adott, hogy egy nálunk csak egyes kivételes ingeniumok által mozgott tudományszakot imponáló arányokban kifejleszt, még az irodalomnak és a polgári élet különböző ágainak kiváló munkásokat is nevel, kiknek működését hazafiasság és tisztult zsidó felekezeti öntudat jellemzi. Hitközségeink jórésze a művelt lelkészi kar hatása alatt átalakult, ha szabad itt ezt a szót használnom, neki szépült. Mert nem vallási reformok meghonosításában, hanem a hitéletnek a művelt ember gondolkodása szerinti erkölcsi emelésében, formáinak esztétikai finomításában, valamint egyáltalán a modern világnézet és vallásos érzés közötti harmónia létesítésében látja főfeladatát.

Azokat az előzetes vádakkal és gyanuval körülfogott aggodalmakat, hogy a rabbiszemináriumból kikerülő papok megtámadják az ősi hitet, gyökerestől felforgatják a hitközségek vallási intézményeit, forradalmat idéznek fel a hívők lelki életében, az események megsemmisítették. Reformoknak hirt, hamva sincsen. A hitközségek vallási tekintetben, egy két jelentéktelen és okatlanul felfújt esettől eltekintve, inkább konzervatív irány felé tereltetnek. Túlnyomó az új papok ama száma, akik a vallási szigorúság kérdéseiben a régi papok egy részével vetekednek. Aziránt is aggódtak némelyek, hogy a szemináriumi rabbik, mint a tudomány és műveltség fényes fegyverzetébe öltözött levonték, büszkén haladnak majd el egy ősi kultúra kopott, de annyiszor tiszteletreméltó köntösében hajladozó társaik mellett, lekicsinylik majd azokat, akik egy bár többnyire átalakítást igénylő módjukon csak a törát szolgálják, útjukba állanak, érdekeiket megcsonkítják és keserűséget keltenek lelkeikbe. Dicséretére szolgál a szeminárium tanárainak és növendékeiknek, hogy híven a szellemileg haladó zsidóság intencióihoz, mely az átme-

neti korszakkal számot vetve, a kevésbé képzetek elől sem zárta el intézményeit, megbecsülték az öregeket. Nem zavarták vízeiket, nem nehezédtek reájuk fölényesen, hanem félretéve a néha igazolt gúnyt és a néha jogos kritikát, a legjelesebbek is megható szerénységet tanúsítottak. Így művelt módjukkal, enyhe szavukkal és többnyire minden fulánknélküli írásaikkal hozzá is fértek sok olyan ember lelkéhez, akik hagyományszerűen, nevelésüknél és eredetük helyének szelleménél, vagy gyakran a félelemig nőtt vallási aggodalomból a szemináriumtól riadoztak. A műveltség hatásának és az ősi tan iránti hűségnek kell tulajdonítanunk, hogy a szeminárium nagy és igazi kiválóságai az öregek, a kevésbé tanultak, sőt a vegyes és felületes tudással kendőzöttek előtt is meghajolnak, a legkényesebb és idők követeléseibe ütköző szertartási vagy vallásgyakorlati kérdések feletti döntéseknél pediglen áldatlan csökönyös viták helyett a szigorú álláspontra helyezkednek. Ekképen minden tagadás ellenében a jelenségek mélyebb megfigyelése alapján tényként állapítható meg, hogy a különböző irányzatú zsidó papság között csendes kölcsönhatás keletkezett, mely nagy fordulóban elkanyarodott a több zsidó felekezetről kovácsolt, de már halaványuló tantól, melynek a béke érdekében való kiírtása a felekezet elsőrendű becsületbeli tartozása.

Ha még az intézetbe lépő növendékek, szüleik származási helyeit, előtanulmányaikat, tán inkább merő elhanyagoltságukat, majd pedig a szemináriumban való csodás kihámozódásukat vizsgáljuk, meg kell állapítanunk, hogy a rabbiszeminárium, mely a művelt zsidóság magyar lelkészeinek nevelésére rendeltetett, emellett a kultúrában visszamaradt zsidóság tudásravágyó ifjúságának igazi mentsvárává, rendszertelenül felszerelt ismereteinek tisztító kohójává vált.

Ily szempontokból nézzük és méltassuk a rabbiszeminárium működését. Vegyük körül a magyar zsidóság e már is messze földön híres főiskoláját szeretetünkkel és oszlassuk el a bizalmatlanságot, mellyel a pártos szellem már születése előtt is üldözőbe fogta. Ismerjük el eddigi nagy érdemeit, a magyar Izraelre gyakorolt átalakító hatását. Tökéletesítsük ott, ahol arra rászorul, hiszen nincsen intézmény, melynek minden munkája kifogástalan lenne, vagy olyan, mely a fejlődés törvényeinek alávétve nem volna. A természetben sincsen fa, mely egyenlően szép, ízes és értékes gyümölcsöt hajtana. Egészében, virulásában és gyümölcsérő pompájában mégis nagy örömünk, árnyékában mégis szívesen időzünk. A rabbiszeminárium termésével általában meg lehetünk elégedve. Számos példány máris dicsőségünkre, a legnagyobb része pedig üdvünkre válik. Az legyen tehát további odaadó munkánk célja, hogy ez intézet minél tökéletesebben töltse be nagy hivatását és hogy a felekezetre innen áradó dicsőség még teljesebbé váljék a jövőben!

PATAI JÓZSEF:
BÚS SZÜRKÜLETEK ÓRAIBÓL¹

I.

KERESEK, ÜZÖK...

Keresek, üzök vágyva valamit,
Futok utána lázas nyugtalan;
Most előttem leng, most fejem fölött,
Utána nyúlok s — lopva elsuhan.

Keresek, üzök vágyva valamit,
Nem tudom: mi, de mélyen bent szívemben
Felvillan sokszor sejtelmes sugára,
Egy pillanatra, aztán tovalebben.

Keresek, üzök vágyva valamit,
Magasztos szépet, fenséges nagyot,
Kergetnek, hajtnak égő ostorok
És rohantomban százszor lerogyok.

Keresek, üzök vágyva valamit
S feltápáskodom százszor újra. Éj jő,
S véres homlokkal tovább botorkálok —
S ott a sötétben ásít már az árok.

II.

VÁNDOROL A LÉLEK...

Én is hiszem, hogy vándorol a lélek,
Ha a testből kiűzi a halál,
Hogy bolygva repdes világról világra,
Míg újból testbe száll.

Ujjongtak egykor, kik ma szenvednek tán,
És véreztek, akik ma boldogak,
Létünk egy régi megszakított élet
Bús folytatása csak.

Az én lelkem vad kóbor viharokkal
Bolyongott szentelt cédrusok hegyén,
Ott, hol a Jordán sír zokogva, — egykor
Próféta voltam én.

Vigyorgó vészek rémes jelenésit
Láttam egy korhadt pálmafa alatt
S a sötét zengő éjbe szétlöveltem
Villámló szavamat.

S a rémült Kármel és a hervadt Sáron
Visszazúgták a véres szózatot:
„Ledől a szentély, pusztul Jeruzsálem!” —
És Juda kacagott.

¹ Az Imitt ezidei Évkönyvéből.

S kiáltok most is a szomorú éjbe,
Míg messzről engészet réme int:
„Ledől a szentély, pusztul Jeruzsálem!” —
S Juda kacag megint...

III.

KUTATTAM LÁZBAN...

Kutattam lázban a nagy lét talányát,
Kerestem az élet forgatagán át,
És nem találtam, csak bús, fájo árnyát.

Virágzás alján huhog zord engészet,
Nyugalmak csendjét vájják néma vészek,
Gyönyör kelyhében titkos szenvedések.

Kerestem mámort, izzó dicsőséget,
Mely vágyak lángján máglyatűzzel éget
És megláttam a férges hamvú véget.

Jártam magasban, zengő tollú szárnyal
S a szférahymnusz mélyén sirt a gyászdal
S a nap rémitett sötétfoltú árnnal.

Kerestem tiszta fényt, sehol se' leltem —
Míg megtaláltam lelkedben a lelkem
S az Örökkévaló sugára lettem.

IV.

ÁLDOTT AZ ÉJ...

Áldott az éj, ezerszeresen áldott,
Mely lázasfényű gyötrött nap után
Keblére vonta a csillagos álmot
S lelkembe képed szent sejtelve szállott.

Áldott a gondolat, mely megszületve,
Nevedet dobta a bús szürkületbe,
Mint napot Isten, midőn fényt teremte.

Áldott a hajnal, mely ünnepként kigyúlva,
Sugarad' hinté homályra, borúra,
Hogy fölragyogjak lángban ittasulva.

Áldott az út, mely elragadt feléd,
Hogy új hittel öleljen át a lét
És lelkem megtalálja Istenét.

Áldott a perc, áldott a pillanat,
Melyben valóra vált a gondolat
S bennem örök világosság fakadt.

DR. BOLGÁR MÓZES:¹ LOPUSZNO KÖRÜL

(Északi harctér)

második zászlóalj a rezerva mézes napjaít élte. Hogy mi a rezerva, csak az tudja, aki heteken át feküdt az árokban. Mert bizony az a fekvés örökös sürgés-forgás. Egész éjjel teljes felszereléssel a lövőrésnél állani; tábori őrsegen hat órán keresztül a levegőbe bámulni, nappal az árkot javítani — hát ez a fekvés. És mindig a röghöz kötve és mindig a földön és a föld alatt. Most aztán jön az áldott rezerva! A katona, mi több: az ember, elterül a szabad nagy erdőben, a párás avaron és sütkérezik az őszi nap cirógató sugaraiban. És aztán a baka földi mannája: a krumpli, pityóka, barabulyka! Hiszen szép és jó is a menázsí, de hát ezt adják, amazit pedig szerzi valahonnan az ősemberre visszavedlett polgár. Maga szerzi, maga főzi és maga eszik meg belőle egy sajkára valót. Hisz ez paradicsomi állapot.

Nos hát ebbe a paradicsomba egyszer csak becsapott a menykő. A legénység éppen hanyag tánclépésben, sajkák zörgő hangjai mellett lépdelt a kondér elé. Hirtelen végig zúg néhány orosz gránát.

— Mi ez? — horkant fel a boldog társaság.

— Alarm!

Szörnyű szó! De a sok vihart látott román szakács mégis megkérdi L . . . y hadnagyot:

— Domnu lájdnánd, nem osztjuk ki a menázsit?

Csak ennyit felel:

— Alarm! Majd ebédelünk este!

Ebédeltünk is, de ki hegyen, ki völgyön, némelyik már az Úr asztalánál.

*

Alig telt el egy félóra és már szemben álltunk az ellenséggel. Valahol a jobbszárnyon, egy szomszéd csapattestnél keresztüljött állásaínkon a muszka és most saját futóárkaínkon át oldalba kapta a rezervát. Századunk mechanikus gyorsasággal rajvonalba fejlődik és pusztító golyózáport zúdít az ellenségre. Hátrált, de nemsokára felocsudik és erősen viszonozza a tüzet. Alkonyodik már és a változatos, izgalmas harc még tart. Ekkor R . . . kadett felém kiáltja:

— Önkéntes! Vierter zug Rechts front! Schieszen! Oldalunkban az ellenség!

En java életem éjszakáit Pesten, az éjjeli nap városában, villanyfényárban róttam le, a sötétben gyengén látok. De most emberfölötti erővel meresztettem szemeimet az esthomályba, az adott irány felé.

— Kadét úr azok a mieink!

— Nem, muszkák! Rechts front!

Ekkor elkezdtem gyorsan jobbra gurulni, mint

¹ A kiváló magyar héber költő az itt leírt harcokban tanúsított hősiességéért kapta legutóbbi számunkban említett kitüntetését. (Szerk.)

valamí sündisznó. Két-háromszáz lépésnyire az állítólagos ellenséges rajvonaltól felismertem a saját zászlóaljam egy részét, mely megkerülte az ellenséget. Megborzadtam a gondolatra: ha én most saját bajtársaimat lövtem volna. Talán az egész szituációt elrontottam volna! És olyan boldog voltam, hogy egy óra múlva, mikor lecsendesült a harc, úgy aludtam egy hevenyészett nyirkos lövésztekőben, mint a ma született gyermek.

En, a kötelességtudás maniakusa, azért voltam boldog, mert — nem teljesítettem a parancsot.

*

Egy fülbemászó francia szóra ébredtem fel: menage! Persze, hisz reggel óta nem ettünk! Lássuk, mit ebédelünk este. Ahogy szétnézek, zászlóaljparancsnokunk F . . . l alezredes krétarajtszerű, markáns arca ötlík szemembe. Vajjon miért jött most ide ezen a nedves őszi éjszakán? Hogy nézze, édesden alszanak-e fiaí a déverte tarlón? Hogy élvezze a fickók farkasétvágyát? Kitelík tőle.

Node, ha volt étvágy, volt ennivaló is. A fiúk mégis elégedetlenkednek, dévajkodnak a „manikuláns“-sal:

— Hát maga most hozza nekünk az ebédet, mi?

És az örökké kedélyes Fuló óráját mutogatva azt feleli:

— Igenis, éppen most van dél — Amerikában!

Éjfélí tizenkét óra volt!

*

Derengett a hajnal. Rengeteg sereg bontakozott ki a ködből. Tegnáp egyedül voltunk. Hát a földből nőttek ki ezek a vadászok, landwehrek? De nincs idő a csodálkozásra, végigmorajlik a parancs:

— Vorwärts!

Parancsnokunk L . . . y hadnagy e század élére áll, oldalán pisztoly, jobbkezeiben spátní, ez az egész fegyverzete. És megkezdődik a mindent elsöprő zivataros roham: Előre! Az ember nem gondol veszedelemre, halálra, csak ezt az ifjú hadnagyot nézi. Rohanás közben úgy suhint a spátnival, mintha rakett volna. Nem srappnell és gránát üvölt végig a levegőn, hanem valamí vattával bélelt labda röpül felénk. Nem tuskés drótakadályok, hanem teniszhálók ellen megyünk. Az a játszi diákos vakmerőség, ahogy az nekirohant a veszélynek, megbabonázta a nyolcadik századot. Úgy tudom, mi voltunk az elsők a magaslaton.

A muszka jégesőszerű ólom- és vaszáporral árasztotta el egész éjjel a magaslatot. Köröskörül felgyújtotta az összes falvakat, tanyákat. Felettünk tűzözn, körülöttünk lángtenger, de mi a kiugró szígetet megtartottuk.

*

Harmadnap ilyen rommáégett faluba sodródtam. A házak szarufái, gerendái mint a mamuthullák

bordái meredtek szerteszét. Még a templomot is szétlőtte a bigott és mégis nihilista muszka tűzör-ség. A levegő telítve fojtogató gázzal és kesernyés füsttel. A nevezetes éjjeli ebéd óta alig ettem, az éhségtől és bűztől kavarog a gyomrom. Teljes apátiában fekszem a rekesz alatt hevenyészett árokban. Ekkor hirtelen átsurran előttem egy apró koravén muszka gyerek. Úgy nézett ki óriási kalpaggal a fején, mint valami mesebéli törpe. Hogy kerül ez ide, ahol a madár se jár? És hamar éhséget, apátiát elfeledve a káplárra bízom a szakaszt és sietek a kis fickó után. Egy érthetetlenül épségben maradt istállóba nyit be, én utána. És ott leírhatatlan látvány tárult elém: egy vak, egy néma és egy örült asszony fekszik a szemétben, nekik hozott vizet a gyerek. A három nyomorult ijesztő kórusban kezd rikácsolni, vonítani, nyöszörögni. Nem értettem a szörnyű lamentálást, csak egy szó vijjogott ki tisztán a hangzavarból:

— Chlyiba!

Borzadva dobtam oda nekik az utolsó cibak porciómat. És most jön új angriff, vagy az éhhalál! De nem jött sem az egyik, sem a másik, hanem még az este leváltottak bennünket és reggelre ismét ott voltunk felzavart erdőkben, meghitt kunyhóinkban. Üdvözlégy, oh rezerva!

Prof. Heyn: Elieser und Rebeka

Prof. Heyn: Eliezer és Rebeka

DR. BLAU LAJOS: A RABBIKÉPZŐ ISKOLATÖRTÉNETI VILÁGÍTÁSBAN

zsidó kutatásoknak általában egyik gyengéjük, hogy saját tárgyaikat önmagukban álló, teljesen elhatárolt területeknek tekintik és úgy kezelik, mintha kívülük más világ nem is létezett volna. A kutató bezárja a szobája ablakát, elzárja magát a világosságtól, sötét szobában ül. Áll ez a szeminárium tárgyalásáról is, a magyar zsidóság Eris-almájáról. Voltak és vannak barátai és ellenzői, de a két párt közül egyik sem látta tisztán a történelmi alakulatot. A magyar Rabbiképző negyvenéves fordulóján alkalmoszerűnek látszik, hogy a rabbiképzőket általában a történelmi kialakulás szempontjából vegyük szemügyre.

Hogy a rabbiképző új iskolatípus a zsidóságban, nem kétséges. A talmud és a gaonok korában, kereken ezer évig, a zsidó iskoláztatás hármas tagolást mutat: biblia-, misna- és talmud-iskolát, a mi nyelvünkön szólva: elemi-, közép- és főiskolát. Az iskolát a vallás teremtette meg és tisztán a vallás szolgálatában állott. Áll ez a régi keresztény iskolákról is, a papok a gyerekeket a keresztény vallás elemeire, a kultuszszolgálatra és az egyházi énekekre tanították, a leendő papokat pedig írás-olvasásra, zsoltárookra és az ünnepi kalendárium megállapítására. A „chéder“ sem zsidó találmány, csak maradvány a középkor általános világából. A zsidó neveléstörténet általában meglepő párhuzamokat mutat a nevelés általános történetével, de tárgyunkhoz képest csak a főiskolákra szorítkozunk. Az ókori és keleti zsidóságban a magasabb iskoláztatás a közös tanulás volt. Összejöttek a tanházban, többnyire mesteremberek, kik mindenhol a műveltebb népréteget alkották és a már kész tudósok (rabbik) előadásait, tárgyalásait, vitáit addig hallgatták, amíg végül ők maguk is tudóssokká váltak. Olaszországban, pl. Veleceben, még a XVII. században így történt a tanulás. Mikor Simone Luzzatto (meghalt 1663), Luzzatti volt olasz miniszterelnök egyik öse, volt a főrabbi, az (esti) összejöveteleken egy táncmester is részt vett, ki úgyis mint tudós, úgyis mint Leo Modena unokája igényt tartott az ordinációra. (A szokásos civakodás irodalmi lecsapódását magam adtam ki a panaszos érdekes feljegyzéseiben.) Ezeken az összejöveteleken tárgyalták a felmerült vallástörvényi kérdéseket is, akár csak a talmudi és gáoni főiskolákon. Ez volt a „jesiva“, nem az a talmudiskola, melyet ma annak nevezünk. Nem egy rabbi és bocherek alkották a jesivát, hanem a város tanultjai, kik közül az idők folyamán a közönség bizalmából rabbik lettek, de nem a község rendszerezített rabbiszékén, mert ilyenek, az ősi keleti szokásnak megfelelően, egyáltalában nem léteztek. A jesiva, mint látjuk, a keleti és a vele összefüggő európai világban egészen más volt,

mint a német, lengyel, magyar jesivák, melyek jelenleg legnagyobb számban Magyarországon vannak.

A mai értelemben vett jesiva, a talmudiskola, tanító rabbijával és bócherdiákjaival, az ősi zsidó magasabb iskolából nem származtatható le. Hát honnan ered? Erre a kérdésre, nézetem szerint, feleletet csak az európai iskola általános történetében találhatunk. Analógiának természetesen a teológiai oktatást kell vennünk. Az utóbbinál, amely a középkorban az egyetemmel egyenlő, legalább lényegben, az immatrikuláció semmiféle törvényes előfeltételhez nem volt kötve, semmi bizonyítványra nem volt szükség, az életkor sem volt meghatározva, Eck és Melancton 12 éves korukban kerültek az egyetemre, de voltak 30 évesek is. A tanulmányok befejezése semmiféle hivatalra jogot nem adott. „Az egyetemek eredetileg tisztára papi intézetek voltak, tagjaik tanítók és papok, a papi rendhez tartoztak.” „A magiszter és a scholarisok közt az érintkezés igen szoros volt és egész napra terjedt ki. A magiszterek ügyeltek rá, hogy ha valahova mentek, a tanulók egész rajai kísérik őket.” Egy tanító tanított mindent. Ha valahol híres tanító volt, híressé tette a várost, mindenünnen sereglettek hozzá a tanulók. A híres tanítóval gyakran iskolája is meghalt, ha más városba költözködött, tanítványai is utána mentek. Az iskola a személyhez volt kötve, nem a helyhez. Ma itt volt híres iskola, holnap ott. A deákok (teológusok) különben is vándoroltak ide-oda. A németek eljutottak Párisba is, mely vándorlás emléke a „kóbor deák” (fahrender Scholast) kitétel.

Ezek a vonások megvannak a jesiván is. Egy tanítója van, különböző korú tanítványa. Az iskolába öreg, fiatal egyaránt beléphet, a belépés semmi feltételhez nincs kötve. A viszony rabbi és tanítványai közt bensőséges, ha rabbi az utcára megy, egész raj kíséri, ha más városba költözködik, iskolája követi, ha meghal, híres iskolája is meghal, mert személyéhez volt kötve. Hivatásra nem készít elő, azaz iskolájának abszolválása semmiféle állásra jogot nem szerez. A deákjai szabadon változtatják iskoláikat, messze földre is eljutnak. Az iskolanyitás nincs semmiféle feltételhez kötve, ha valaki nagy talmudista, alapíthat iskolát, ha nem rabbi is, amint a múlt század sok példája mutatja. *Nem áll az, hogy az iskola és iskoláztatás szóbanforgó módja speciális zsidó termék, a középkor általános jelensége.* Az összefüggés a zsidó és nem zsidó világ közt ezen a téren is mutatkozik, például abban is, hogy Mainz, Worms és Speyer voltak a XI. század óta a zsidó tudás székhelyei, ahol ugyanakkor híres keresztény iskolák voltak.

Távol áll tőlünk minden értékelés, nem nyomjuk le a mérleget se jobbra, se balra, tisztára egy érdekes igazságot konstatálunk a korszellem hatásáról, amely alól a zsidók sem vonhatták ki magukat. Bebizonyítható, hogy a zsidó tudomány székhelyei, a keresztény és mohamedán világban egy-

aránt, ott voltak, ahol a nem zsidóké is voltak Kordova, Toledo, Barcelona, a zsidó műveltség híres városai, általában kultúrhelyek voltak, mint Narbonne, Troyes s más francia városok. A Keletről ugyanez áll. Kairuan, ahonnan Seríra gaonhoz a talmudról olyan történelmi kérdéseket intéztek, melyek a modern tudománynak is becsületére válnának, híres mohamedán egyetemi város mai napig és hogy a pumpedítai gaonátus megszűnt, a közelében alapított Bagdad kultúrváros okozhatta, ahol a gaonátus más alakban csakugyan folytatódott. Ezen a szemüvegen át nézve, Pozsony, a magyar főváros, predesztinálva volt arra, hogy ott legyen az első talmudiskola, modern hatás csak az, hogy nincs már a tanító személyéhez kötve.

Nagy kérdést tárgyalunk, amely a nevelés, sőt a zsidó művelődés történetének is egész komplexumába vág bele, de célunkhoz képest csupán azt az egy igazságot vonjuk itt le, hogy a zsidó talmudiskola formája a német-lengyel-magyar területeken nem genuin zsidó, hanem az európai középkor terméke, míg a Keleten és a vele szoros összefüggésben álló európai országokban (Itália, Hiszpania, Provence) sohasem létezett. A fejlődés menete magyarázza meg már most azt, hogy a művelődés irányváltozásával a zsidó iskolának is változnia kellett. A népiskolánál nyilvánvaló és az államhatalom közbelépése folytán ma holnap Galíciában és Északmagyarországon is be lesz fejezve. A német talmudiskolák megszűnését szintén az államhatalom siettetette, mert Poroszországban már majdnem száz év előtt a kormány rendeletileg követelte, hogy mindenki mutassa ki, hogy milyen élethivatásra készül elő. De nem erről akarunk beszélni, hanem arról, hogy az iskoláztatás megváltozott.

A pap sehol a világon semmiféle korban nem birt kisebb műveltséggel, mint a hívei. Erre nem volt még példa, az ellenkezőre igen. Miután a XVIII. század dereka óta a zsidó népnek egyre szélesbedő rétegei az általános művelődés útjára léptek, a régi rabbiképzésnek is meg kellett ez irányban változnia. Ez először Franciaországban és Olaszországban, az akkor két legműveltebb országban történt, az előbbiben a metzi (később párisi), az utóbbiban a páduai rabbiképző iskola (collegio rabbinico) életrehívása által. Az utóbbi annyira magán viselte az ország jellegét, hogy a corpusvisitációt is behozták, amint a katolikus szemináriumokban a kohanita hibátlanság ideáljakép szokásos. Ezután következett a boroszlói szeminárium, amely a német teológiai iskola típusát mutatja. Mint a régi talmudiskola (jesiva) az európai középkor, úgy mutatja az új rabbiképző az európai újkor megfelelő iskolatípusát. A tényen nem változtat semmit az, hogy tudtuk-e, vagy nem tudtuk, hogy a kor hatása alatt állottunk a középkorban és állunk az újkorban, amint nem változtat a lélegzésen az, hogy tudjuk-e, milyen levegőt szívunk be. Rendesen nem is gondolunk rá, lélegzünk, mert lélegzeni kell.

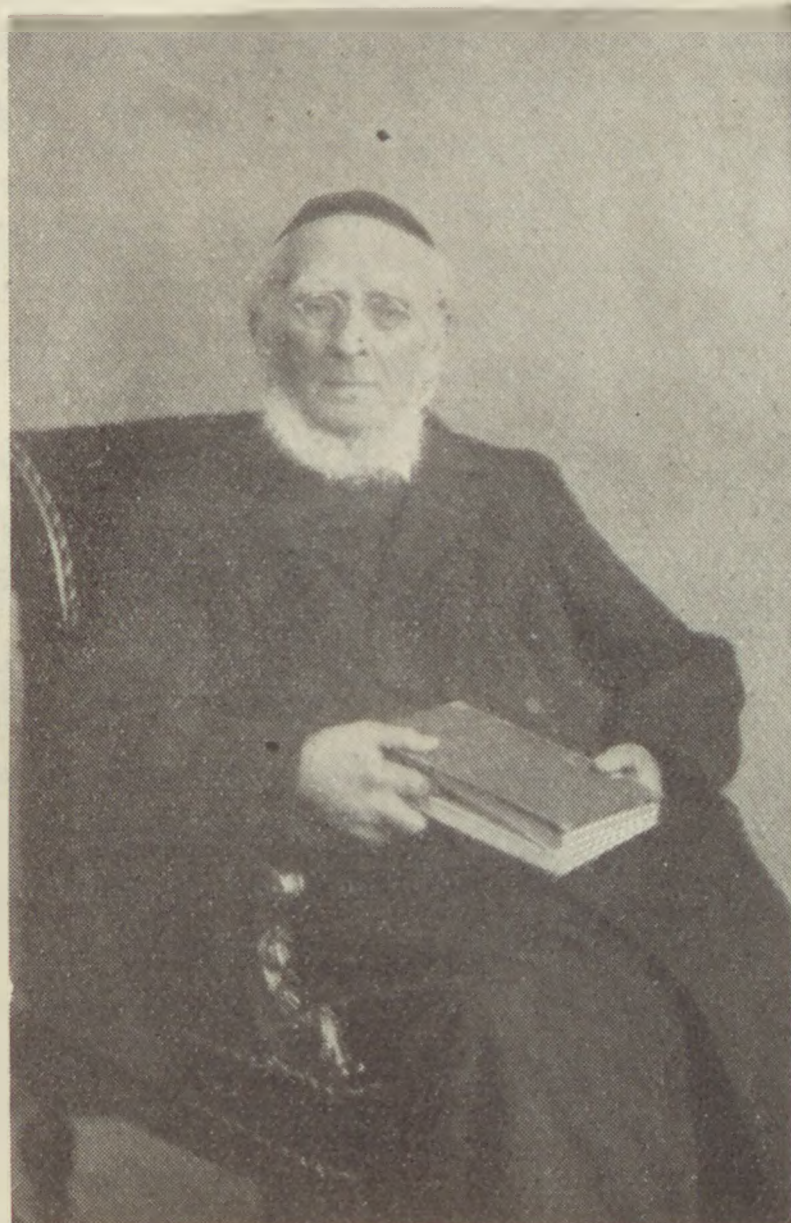

Dr. Blau Lajos,
a Ferenc József Országos Rabbiképző igazgatója

A zsidó nép belépése a modern kultúrába szükségszerűen maga után vonta a rabbiképzés átalakítását is, amint a modern kultúra átalakította a régi zsidó nemzeti tudományt. A zsidó tudomány fődíszcíplínái azelőtt is megvoltak, de részben csak csirájukban, mint például a történettudomány, részben félhomálytól környezetten, mint például a bölcselet. A skolasztika tartotta hatalmában a bibliai és talmudi tudományokat, a műveletlenség a gettó hatása alatt olyan méreteket öltött, hogy régi nagybecsű exegetikai és rabbinikus irodalmunk mintegy teljesen feledésbe ment. A modern műveltség terjesztette világosság ezekre ismét fényt derített és megszüntette az egyoldalú talmudizmust. Rappoport S. L. örökfényű alkotásaihoz az ösztönzést Bayle francia Enciklopédiájától kapta, a német-zsidó tudósok azonban. Zunz Lípót is beleértve, az egyetem bölcseleti fakultásaitól. A modern zsidó pap művelődési menete a múlt század első felében a gimnázium, egyetem és talmudiskola volt, amely művelődésment részben a boroszlói szeminárium felállítása után is megmaradt, különösen Ausztriában és Magyarországon.

A magyar Rabbiképző első Értesítője egyebek közt ezt mondta:

„A tanári kar az intézet fontosságától és feladatának nagyságától mélyen át van hatva. Lelkesíti azon törekvés, hogy az országos rabbiképzőből olyan férfiak kerüljenek ki, hogy ellátva a zsidó vallás teljes ismeretével és a hagyományhoz való hű ragaszkodással, hitünk és összetartozásunk erősítésén, valamint a köz-

Bloch Mózes,
a Rabbiképző volt igazgatója

Dr. Bacher Vilmos,
a Rabbiképző volt igazgatója

ségekben a béke biztosításán fognak fáradozni. Működésünkben fő figyelmet arra fordítunk, hogy a tudományos fegyelmezettség és okulás szellemét a tanulóknak fejlesszük és az intézetet a mindjobban előretörő zsidó tudomány hazájává tegyük. A hazai nyelv

gondos ápolásában az intézet biztosítékot lát arra nézve, hogy működése — a hazai szellem emelése által a zsidó iskolákban és Magyarország zsidó községeiben — a hazának üdvére fog szolgálni. *Meg voltak ugyan nálunk már korábban is megszerezve az alkalmak azon tulajdonságok megszerzésére, melyek nélkül egy rabbi el nem lehet, de ezek egyesítésének lehetősége és biztosítása Magyarországon csak most lett megteremtve és leginkább ebben látja lételének jogát az országos rabbiképző.*

Mindez a lefolyt negyven évben valóra vált. A rabbiképzőiskola teljes mértékben teljesítette vallásos, hazafias és kulturális céljait. De az általunk aláhúzott mondat végső szavai kiváló példa „a tradíció hatalma” ismert tételre. A művelődés és iskola történeti logikája és „nem az egye-

sítés lehetősége és biztosítása” az országos rabbiképző lételének joga. A modern művelődés és iskoláztatás, amely felekezetünk híveit büvkörébe vonta, szükségszerűen maga után vonta a modern papképzést és megteremtette a modern főiskolák mintájára az ennek megfelelő iskolatípust. A művelt német ortodoxia szintén rabbiszemináriumot állított fel Berlinben és hogy a másik véglet se hiányozzék, az orosz karaiták szeminárium felállításával szeretnék felekezetüket emelni. Az orosz

A Ferenc József Országos Rabbiképző-Intézet
Das Landesrabbinerseminar in Budapest

M. Galambos : Studie

Galambos M. : Harctéri tanulmány

modern zsidóság számára, minthogy a cári kormány rabbiszeminárium felállítását nem engedélyezte, néhai báró Günzburg Dávid jeles zsidó tudós „Orientális kurzusok“ cím alatt alapított rabbi-szemináriumot.

Nem is oly régen a galíciai modern zsidóság, a wiení „Israelitisch-theologische Lehranstalt“ dacára, külön szeminárium felállításával foglalkozott, melynek székhelye Lemberg lett volna. Ahova nézünk, ugyanazt a jelenséget látjuk; rabbiképző után való törekvést. A különböző országok zsidó közösségei nem beszéltek össze, a fejlődés logikája hajtja őket. A zsidó vallásnak, jámborságnak, tudásnak, öntudatnak a modern kultúrán belül kell alapjait megvetni, megszilárdítani, biztosítani. E nagy célok a művelt zsidóknak az összes országokban a nyilvánvaló tényekben megnyilatkozott gondolkozása szerint elsősorban rabbiképző által érhetők el, azon iskolatípus által, amely a modern műveltség és iskola eszményének megfelel. A rabbiképzők a művelt zsidóság szükségszerű és történeti erők alkotásai, az idők kerekéinek visszafordítása hiába való kísérlet. A régi állapot helyreállítása egyértelmű a világi műveltségnek a zsidó népből való kiküszöbölésével. E nélkül sohasem fog sikerülni. Akik ezt nem akarják, vonják le belőle a rabbiképzőkre vonatkozó tanulságot.

SZÁSZ MENYHÉRT: VALAMI BÁNAT

Valami mindent elöntő bánat ömlik a szivemből.
Bús hegedűnek alt zokogását hallom a csendből,
A szomszédomban altatódallal dajkál egy dajka
S katonáékról, bús nótafoszlányt küld ide ajka...
Kívül az utcán katonamars megy dübörgve, hallom,
Ezen az éjjel imával számon, meg kell majd hálnom.
...Elromlott csapról csurog a víz künn, monoton,
gyötrő,
Halk csobogással...

Mintha egy nagy Pók, szőné köröttem a Bánathálót,
Most látom tisztán, a délceg ifjút, előttem állót,
Mikor a mércén, hideg szavak közt, megmérték
testünk...

S most sírom messze: — merre szaladtunk?
Élünk? Elestünk?

Rozzant pamlagom fogja a testem, kopott gödrébe.
Volt egy szerelmem... versesjátékom... talán ötéve...
...Elromlott csapról csurog a víz künn, monoton,
gyötrő,
Bús csobogással...

Sok ezeréves bánatom úsztat, mint egy fa törzsét,
A Missisippi... S a parton nézik kis embertörpék.
Hajóknak sodra, dobál morogva s szikláknak éle
Kérgemet vájja — síkít a kánya — s a szivem vére
Karminnal fodroz csipkét a vízre... s hámlík a
kéreg...

Hogy mi visz engem, mit tudják ezek: sok
hítvány féreg.

...Elromlott csapról csurog a víz künn, monoton,
gyötrő,
Halk csobogással...

Mellemen ül már, szemembe réved, kezem lefogja
Valami bánat... S mind halkabban ver
szivemnek dobja.

Soha még ilyen csöpögő, folyó, szomorú csöndet...
Meg kell itt hálnom, senki sem ordít, senki sem
csönget.

Visz a bánatomnak nagy, ömlő árja s zuhatag hátán
Esem a mélybe, az örök éjbe, bitangul, árván...
...Elromlott csapról csurog a víz künn, monoton,
gyötrő,
Halk csobogással...

**Művészi kivitelű
BEKÖTÉSI TÁBLÁK
a Mult és Jövő
1916-iki évfolyamához
valamint az előbbi évfolyamokhoz**

Ára portóval együtt 2 korona 60 fillér
A díszkiadáshoz portóval együtt 3 korona

SZÉKELY BÉLA: A TIMÁR-UTCA MESEI

— Borachról és a néma kakasról szóló. —

Timár-utca a város szélén húzódott, de szagát — a nehéz kövek alatt az Ér vizében bomló marhabőr orrot facsaró szaga volt ez — a piactéren is érezni lehetett. Kís, sárgára, kékre mázolt házak szegélyezték a timárok sorát s az ablakok naphosszat tarka cihájú dunyhákkal és párnákkal voltak megrakva, jelezvén, hogy az alacsony, régi illatú szobákban sok-gyermekecs családok laknak, szegény zsidónépség, mely hitét féltve idehúzódt a város elől. Zsidófertály volt tehát a Timár-utca, szigorú hitben nevedezett jámbor és imádkozó életű öregeké, kik még a régi élet elzárkózott féltésével nevelték unokaikat a megrontó, hitet romboló, már villanyfénnel világos város új szokásai ellen. Kopott és szomorú fertály volt ez; a nehéz munka utcája, melyen a hétköznapiak minden szennye feküdt. Alig lehetett rajt embereket látni. Az asszonyok hosszú, sötét slafrokkokban szaladgáltak át a szomszédba, vagy az utca egyetlen kis szatócsboltjába, s még az ide-oda bomló *paróka* is ferdén ült a fejükön. A gyermekek, kik a szűk szobából az utcára szorultak zsíros trikókban, a világ négy tája felé lobogó imádságrojtokkal játszadoztak a hegyes, csúszós köveken. A lányok a szobák mélyén, vagy a konyhákban kuksoltak s ha egyéb dolguk nem volt — pedig volt bőven —, tollat fosztottak, hogy jó duzzadtak legyenek majd a kelengyebéli párnák. Dehogy is mertek volna az utcára kimozdulni; ez a szombat ünnepi kiváltsága volt csupán.

Mert szombatonként kivirított a Timár-utca. A háznép már kora péntek délután tisztára septe a ház előtti utcarészt, mely csak úgy ragyogott. A szombat bevonulása-kor a sok ablak kigyult, enyhe világossága a derék háziasszonyt árulta el, ki a sokkarú gyertyavilággal fogadja az ünnepet. A férfiak a templomba vonulnak. Az öregek még a régi szokás szerint, tallesszel s a piros zsebkenőt a nyakba kötve. A *chászidok*on fekete selyemkaftán, fehér harisnya, papucszerű félcipő és dúsprémű *stramlí*. Ők a rebe — nagytiszteletű Paneth uram — „besz *hamídras*“-ába mennek, ami

nagy tisztség, mert ide csupán a hitközség leg-hithűbbjeinek van bejárása. A többiek a nagytemplomban imádkoznak, melynek sűrűn rácsozott karzatán gyöngycsípkés főkötőkbe, vagy nehéz selyemkendőkkel fedve, komolyszabású, almárium-szagú ruhákban imádkoznak a nagybetűjű, öreg imakönyvekből Izrael asszonyai.

Délután a „*pérek*“ mondása után a ház aprajagya a nehéz abrosszal borított asztal körül telepedett, melyen jóízű mazsolával telehintett hófehér *barchesz* morzsáit a zümmögő legyek edgették. Az utcán azután megindult a korzó, a szépen kiöltözött, simára fésült hajú lányok sétatája. De csak a síkator végéig, mert ott már a város kezdődött, a nagy idegenség, mely egyre mohóbban közeledett a szűk zsidóutca felé.

A pihenés, a szelíd ünneplés délutánjai voltak ezek. Csupán a *gafték*, oláh parasztasszonyok jártak házról házra, megigazítani a tüzet s helyre-rakni a zsíros ebéd edényeit.

Be szépek, be pompásak voltak ezek a szombat délutánok, különösen nekünk, idegenből ide-szakadt diákokskáknak, kik jövevények voltunk csupán itt s szinte idegenek a sok sápadt, lobogó pajeszű *bocher* között. A jövő év *„osze-laszen“*-jét, vallása hagyottját képzelték bennünk, kik már az igazi és egyedülvaló zsidótudományok emlőjéről leszakadtunk. Nékünk, kik alig jutot-tunk akkor túl a „*Chümis*“ (Mózes könyvei) tudományán, rejtelmesen imponáltak a zárkózott és szelíd bocherek, kik már a talmud, a misna, a *gemore*, a *dík-dík* s egyéb nagyszerű hébertudományok ismeretében töltötték kora hajnaltól késő estig Istennek tetsző életüket. A bocherek Reb Panethez jártak *jesivába*, a messzeföldön híres, világbolcs, aranyjó paphoz, kinek, hogy szomba-

Magyar zsidó katonák a Szent fal előtt Jeruzsálemben. (Fantel Sándor felvétele)
Vor der Heiligen Mauer in Jerusalem

tonként nagy tisztelettel kezet csókolhatunk — hazairott levelünk büszke eseménye volt. Mikor mi iskolába mentünk, a *jesíva* mélyen fekvő ablakain át már láttuk őket, estente pedig a szűk tanház gyertyavilágánál lestük meg őket, zümmögő tanulás közben, vagy a *minche* imánál, amikor is kelet felé fordulva meg nem szünő hajlongások között mondták el áhítatos imájukat. A sovány, térdig érő kabátba burkolt alakok kísérteties árnyékot vetettek a rideg, fehérre meszelt falra, s mi szinte babonás áhítattal tiszteltük csudálatos csapatjukat.

A napvilágon csupán szombaton láttuk őket, különösen a szelíd, ünneplő délutánon, amikor ők a síkátor egyik oldalán sétálgattak, furcsa, énekes zsargont zümmögve, mely azonban azonnal elhallgatott, ha mi a közelükbe kerültünk. Mi, gimnázisták persze a síkátor másik felén sétálgattunk s a közelükbe érve büszkén citálgattunk latin közmondásokat, vagy konjugáltuk az *amot*, hadd lássák, hogy mi is tudunk valamit!

Kíváncsian szemelgettük egymást, hisz mindnyájan gyerekek voltunk. Megszólítani azonban nem mertük őket. És ők se minket, kik idegen, pogány világi tudományokra adtuk a fejünket.

Am egyszerre, a szombatot ünneplő, tisztára sepert utca végén megjelent az ünnep megcsúfolására a *Borach*. Hogy kicsoda, micsoda ez a *Borach*? Tréfacsínáló: ezért félig-meddig a fertály bolondja; mesemondó: ezért a gyermekek társa, meghajszolt, megcsúfolt, de azért respektált pajtása. Külömben híthű zsidó. Tehát kaftánt viselt, azonban ócska, letörtszélű keménykalap volt a fején. A zsebkendőt a nyakára kötötte szombaton, jelezvén, hogy ő azt nem „viseli”, csak épp rajta van, tehát nem vétek. Azonban — a szom-

bat megcsúfolására — hatalmas botja is nála volt mely nemcsak a kutyák ellen volt jó — ilyenkor szokta *Borach* kiabálni: Hát már minden kutya antiszemita! —, de a csufolódó gyermekek ellen is.

De szombat délután *Borach* meséket mondott. Csakhamar körülvettük tehát s rövidesen egyforma, feszült figyelemmel lestük mi is, a bocher-gyermekek is *Borach* furcsa meséjét.

És *Borach* mesélt:

— Volt egyszer az entradami rebe udvarában egy kakas. De nem afféle egyszerű, közönséges kakas. Hatalmas, vérvörös taréja volt s olyan büszkén lépegetett, mintha ő volna az entradami *rasekol*. A *rebec'n* nagyon szerette ezt a kakast. Elkövetkezett azonban az *erevjomkipur*, a *kepore* ideje. A rebe átküldi a *rebec'n*hez az egyik bochert, hogy ő a nagy kakast akarja életének váltóságául — régi szokás szerint — az Úrnak áldozatul bemutatni. Hát lett nagy sírás-rívás a belső szobákban, a *rebec'n* sajnálta az ő kakasát, mely büszkébb volt, mint egy *rasekol*. Hát most mit csináljon? A kakast is szerette volna megtartani, de meg a rebe urának a parancsát is teljesíteni kellett. De hát nem azért volt az entradami *rebec'n*, hogy ne tudott volna magán segíteni. Megigazította a sajtlját, szép, selyemhálóval leszorította a homlokára, a büszke kakasnak átkötötte a lábát és saját maga vitte át a rebenek, kinek a *jesíva* mellett volt a szobája.

Nagy volt a bocherek s a rebe udvartartásához tartozó zsidók csudálkozása a *rebec'n* megjelenésén, de még nagyobb, amikor a furfangos asszony ijedt és titokzatos arccal elmondotta, hogy a kakast valamelyik szolgálólány megbabonázhatta, mert nem tud — kukorékolni.

— Ha pedig nem tud kukorékolni, nem igazi kakas, ha pedig nem igazi kakas — *kepore* se lehet...

Hát ilyen eset a „*kepore*” történetében nem fordult elő. Szabad-e a kukorékolni nem tudó kakast *kepore*nek bemutatni? Megindult a vita. Felütötték a nagy könyveket, tudós rebek írásait, átátforgatták a gemoret, de nem találtak kázust rá. A *jesive* egyik része azon volt, hogy nem szabad a nem kukorékoló kakast *kepore*nek felhasználni. Íme a legenda róla:

„Régen, mikor az emberek még áldozatokkal imádták az Urat, elment a kakas panasza az Istenhez:

— Az emberek — panasolta — feláldozzák néked a gödölyéket, a gyenge galambokat, a szopós borjakat,

Lemaitre: Grab Abrahams

Lemaitre: A hebroní mecset Ábrám sírjával

csupán velem tesznek kivételt, engem nem akarnak kegyes áldozatul néked bemutatni. Pedig a kukorékolással én költöm fel őket, hogy munkálkodjanak és Téged imádjanak.“

Az Úr meghallgatta a kakas panaszát s elrendelte, hogy minden időkig a zsidó férfiak kakassal, az asszonyok tyúkkal, a gyermekek pedig jércével áldozzanak jomkípur előtt.

Erre a régi, legendaszerű esetre hivatkoztak. Az Úr azért teljesítette a kakas kérését, mert éppen kukorékolásával serkenti az embereket. Így az a kakas, melyik nem kukorékol, nem érdemli meg, hogy kepore, áldozati kakas legyen.

Még sokáig folyt a vita, de mivel az ünnep már közeledett, a rebe színültig töltetett egy cserépedényt búzával s régi, elfelejtett rítus szerint ezt mutatta be kepore gyanánt.

A vita azonban később még sokat tartott s tán most is tart, ha csak a rebe'n kakasa harsány kukorékolással nem zavarja őket.

Ilyen volt a Borach meséje. Mi elmulattunk rajta, a kis bocherfiúkat azonban megzavarta. Tűnődve szállingóztak el Borach mellől s még később is hallottuk nekimelegedett vitájukat a rebe'n néma kakasa felett.

*

A Tímár-utcát most Kodor-utcának hívják, járdája, villanyvilágítása van, csupán a jámbor, öreg zsidái maradtak meg. Csak az öregei, a fiatalokat, gyermekkorom bocher-társait elvitték katonának. Itt-ott sötét, almaszagú szobák mélyén furcsa fényképeket mutogatnak a jámbor öregek. Katonákat, kiknek rövidre vágott haja dehogy is árulná el a könyörtelenül lenyírott pajeszt. Nemcsak medália került gyakran a szűk bochermellemekre, de nem egyen érdemkereszt büszkélkedik rajtuk.

És Borachot is láttam. De nem a régít, kit az okosak bolondnak, a bolondok okosnak tartottak. (Az ő véleményét nem tudom az emberek felől, de nem lehetett hízelgő.) Most szelíd, ünnepes szombat délután láttam ismét, ő is ünneplő volt, rendes ruha volt rajta s lábbelihez nem szokott lábán cipő. A fején pedig — hát igen — katonasapka! Mert Borachot bevették katonának. Büszkén mutogatta az írást róla, melyen még nevét is rendesre formálták: *Baruch*.

De a régi Borach hunyorgat a szemével s hamiskásan a régi mesét idézi:

Lemaître: Jerusalem

Lemaître: Jeruzsálem

— Ma már jó kepore a kakas, ha nem is tud kukorékolni. Hiába mondtam, hogy én nem tudok kukorékolni. mégis bevettek. Pedig hát, lehet seprűvel löni? És lehet Borachból — Baruchot csinálni?

BRÓDY LÁSZLÓ: ÉS JÖN MAJD

(Olasz harctér) "

... a kardok kaszák lesznek...
Ezsajas próféta.

... És jön majd a nagy nap, örök békesség,
Feledésbe mennek a sötét mesék.
A véres kardokat kohóba vetik,
A vérpára felszáll a fellegekig.
Kovácsműhelyekben ütik a vasat,
S kardok kaszák lesznek, ha hajnal hasad.

És jön majd a nagy nap, hamar felragyog,
Boldogok lesznek a boldogtalanok.
Nem virít a mirthus, nem lesz ravatal,
A beteg lelkekben megcsendül a dal.
Kiapad a könnykút, sugárzik az ég,
Kacagó mennyország lesz a földi lét.

És jön majd a nagy nap, megpirkad nekünk,
Felszáll egy sóhajban hálaénekünk.
Kihajt nemsokára a remény-vetés,
Elmulik a kínzó, hosszú szenvedés.
Dobognak, lármáznak a szegény szívek,
Felénk mosolyog majd az örömszüret.

És jön majd a nagy nap, nem lesz sohse más,
Csak ünnep, csak ünnep, hálaáldozás.
Bajt; gyászt és fájdalmat, mindent feledünk,
Meleg téli estén elbeszélgetünk...
A fülembe súgták szárnyas anyalok,
Kacagó tavasz lesz, napsugár ragyog!

DR. HEVESI SIMON: A RABBI HIVATÁSA

ár a második templom idejében találkoztunk az elnevezéssel. Ő volt a nép lelki vezetője, a vallás tanítója, a törvény magyarázója, a halácha továbbadója, az agáda bűbajos szavú mestere, a zsidó tudomány letéteményese, művelője és továbbfejlesztője. Tanítás volt a kóhénnek is, tiszte az áldozás mellett és megvolt hagyva: menj el a kóhén elé és cselekedj szorgosan aszerint, amint tanítanak. Csakhogy a kóhén a szertartásoknak is gyakorlója volt és méltósága a nemességhez fűződött, a törzsbeli leszármazás alapfeltételén nyugodott. Csöndes és lassú forradalmi átalakulás fölszabadító hatásának lehet tulajdonítani, amit külső történelmi események nagyban előmozdítottak, hogy a születés előjogán alapuló lelki vezetés helyébe a tudományos készségen nyugvó hivatottság lép. A Tóra tanulmányozásában elért nagyság — ami „nem örökség” — jutott túlsúlyra. Egy arisztokratikus elv dűlt meg, egy hatalmi rendszer várfalai tűntek el és az így szabaddá lett területen egy új rend bontakozott ki, a tudósok, a Tóra tanulmányozóinak rendje, a szóferek nyomdokába lépő Rabbaniták rendje; ezek voltak a nép szociológusai, jogtudósai, törvénytörvénylato bírái; ezek voltak a vallási törvények értelmezői, a szertartások megállapítói, a szentírás magyarázóai, az erkölcsi élet őrei, a zsidó nép nevelői, a tiszta ősi szellem tolmácsai és főntartói, a multak lelkének megszólaltatói, a zsidóság egységes lelkének gondozói, a fennkölt zsidó vallási eszméknek épp úgy, mint a vallásgyakorlat gazdag területének harcosai és munkásai. Jogcímük és nemességük az igazi tudás; amit a hagyomány így fejez ki: ha kérdeznek tőlük a halácha tárgyai felől bármely helyről, megmondják. És még valami: „az, hogy elhagyják saját dolgaikat és foglalkoznak az ég dolgaival”. Az ordináció, a kézfeltevással vagy megbízó szavakkal való átruházása a hivatásnak és a méltóságnak, mely átadja a *tanítás és döntés* tisztét, csak az előbbi két föltételt követheti; tudás és megszentelt törekvés az előzménye.

Több mint kétezer éven át húzódik az ordináció láncsora, amely idő alatt a zsidóság története, külső és belső dolgai, életkörülményei nagy és sokszoros változásokon mentek át és maga a rabbi tisztsége is külső díszében és belterjességében, hatáskörében és eszközeiben módosulásoknak és az időhozta hatásoknak volt alávetve, de azért mondhatjuk, hogy annak jelentősége és tartalma, miután évszázadok, sőt évezredek során a zsidóságot szellemi tartalommal táplálta és életerővel látta el, nem szenvedett változást, legföllebb, hogy föladatai lettek bonyolultabbak és nehezebbek. A rabbinak tiszte most is nagy önzetlenséget kíván és a magasabb érdekeknek az egyéni érdekek fölé való helyezését követeli.

A zsidó pap hivatása ma is a zsidó tudományba való elmélyedés és amennyire munkaköre megengedi, annak önálló művelése és gyarapítása, a szentírás beható tanulmányozása, a hagyományos irodalom kiaknázása, a zsidóság történetének buzgó kutatása. Az ő feladata a hívek erkölcsi és vallásos nevelése, az iskolában a hitoktatás, a templomban a hitshónoklat, a társadalomban szabad előadások és személyes érintkezés, a pasztorális gondosság, szóval és tollal végzett kitaró tanítás útján. Az ő föladata a rituális intézmények fölött örködni és azok főntartását biztosítani, a hitközségben komoly szellemet teremteni, a békét és összhangot megőrizni, az iskola ügyeit gondviselni és előbbre vinni, a hívek erkölcsi életének színvonalát töle telhetőleg emelni. Az ő feladata erkölcsiértékes embereket nevelni, úgy a felekezetnek, mint a hazának és társadalomnak, valamint az egyénnek és a családnak javára és zavartalan tisztességes továbbfejlődésének előmozdítására. Az ő feladata életének példájával ama nemes elveket kommentálni, melyeket hirdetni hivatva van. Az ő feladata gondoskodni arról, hogy a templom látogatva legyen, hogy ne tátongjon üresen, hogy az áhítat és a vallásos bensőség ne legyen kiküszöbölve az életből, hogy a megszentelt tanítás és a nemes eszmék hatásának folytonossága épp úgy biztosítva legyen, mint az embernek Istenhez való kapcsolata és a zsidónak az ő tulajdon lelkével való összefüggése. Az ő feladata a zsidó hűséget ébren tartani és ápolni, az ifjúság érdeklődését a zsidó irodalom, tudomány és történet iránt felkölteni. Az ő feladata a kor eszmeáramlatai között a zsidó vallási és erkölcsi eszme szilárdságát biztosítani és azt az emberek korszerű fogalmaival békésen összehangolni. Neki ör helyén kell állani és részt kell vennie a világfölfogások tusájában és a napi vélemények között az örök igazságoknak az életre kiható jelentőségét tudással, bölcsességgel, szellemi erővel, tehetséggel, buzgalommal meg kell védelmeznie. Többezer éves bibliánknak az örök könyvnek tiszta búzájával, mint vetőmaggal be kell vetnie a termőföldet és meg fog győződni, hogy ez az igazi *múmiabúza*, mely évezredek alatt se veszti el csírázó képességét, mely megőrzi termőerejét és életképességét, míg gondolkodók és tudósok, fejedelmek és hadvezérek, gazdagok és élvezők, nagyok és kicsinyek, hatalmasok és gyöngék múmiák gyanánt száradnak el és rájuk ül az idők mindeneket eltemető piramisa. Az ő feladata azt az örök életet, melyet a történelem Istene a tóra adásával belénk plántált, a tóra hirdetésével eleven lüktetésben tartani, az ő feladata az örök gondolatok világából az élet küzdelmében elfoglalt emberekhez szólni, életük eseményeit a vallás malasztjával megszentelni, a bánkódót és szenvedőt vigasztalni, a becsületet és szeretetet folyton tanítani, az erőt a gyöngének gyámolítására buzdítani.

Az övé a szószék. Ez nagy föladatokat ró reá.

Hogy ott megállja helyét és jól betölthesse hivatását, élő tudásra és folytonos önképzésre van szüksége. Feladatai nem csekélyek. Egy szkeptikus világ közepette a reá bízott magasztos elveket nem szabad leromlott és elmult értékek színében láttatnia, aminek bizonyára nem az elvek belső természete lesz az oka, hanem a hirdetőnek gyöngeségén és gyarláságán avagy rátermettségén múlik a dolog. A prófétáktól napjainkig nyúlik az élő szóval való tanítás nagy folyamata Izraelben. Élő szóval tanítani, ennek két komponense van; az egyik a kinyilatkoztatás forrásaiból és szent irodalomból merül, a másik a szónok egyéniségében rejlik. Élőszóval tanítani, nem annyit tesz, mint már másoktól megírt kész beszédeket újra elmondani, hanem a tanítandót a korhoz alkalmazva a tanító egyéniségen át adni. Nagyon bölcs mondás az a hagyományos irodalomban (Soferim tr.), hogy „a megírott agáda, — aki megírja nem lesz része a jövő világban; aki elmondja csak ékeskedik és aki meghallgatja, nem kap jutalmat!” Az élő tanítás formájában és megérthetőségében mindig csak a saját korának való, aki később ismétli, csak külső dicsőséget lophat vele és aki meghallgatja lényegben nem kap semmit. Ez az igazság becsapja a kaput a plágium előtt. A rabbinak magának kell tanulnia, gondolkodni, az életet figyelnie, az élet kérdéseiről véleményt formálnia, a biblia mélységeibe behatolnia, a hagyományos tanok velejéhez eljutnia, a gondolatok harcát magának kell végigküzdenie, saját gondolatrendszerét és élet- meg világfelfogását magának kell kialakítania, magának kell alkotni és dolgozni és a saját lelkének melegével kell tanítania. Ezért kell a hivatásérzettel bíró rabbinak folyton tanulnia, szellemi életét mélyíteni és a maga világában, mely nem az élet vásárának zajos világa, mindjobban meghonosodnia. Viszont, ha eljutott arra a fokra, hogy a saját lelke melegével tud tanítani, akkor ez kezébe adja a *művészi formát* is, amire a beható tanításnak szüksége van. Mert a hit-szónoki munka, mint művészi feladat sem tartozik a könnyebbek közé. Megvan ennek a maga mélyebb oka, ami már a művészetek fogalmának analízisébe tartozik. *Leonardo da Vinci* az irodalmat egyáltalán alsóbb fajú művészetnek tartja, mint a képzőművészetet és zenét. Az író, a költő — szerinte — a hatásokat és valőröket csak egymásután tudja adni és nem egyszerre, nem együttesen, nem összegezve. A festő az antitézist például a fényűzést és a nyomort egy képben, egyszerre adhatja és még sok színt, sok dolgot. A zene az akkordok és hatások és hangszínek tömegét egyszerre adja. A zene ilyformán „*minora sorella della pittura*” — édes kis testvére a festészetnek. Ellenben az írónál — *l'una parte nasce dall'altra successivamente e non nasce la succedente se l'antecedente non muore* — „az egyik részlet folytatólagosan születik a másikkal és a következő nem születik meg csak akkor, amikor az előző már meghalt”.

Egy szobor oly alkotás, melyben minden részlet a boka alakjától a homlokig és a hajig egy összehatásba törekszik és a részletek egymással szövetkezve egy apperceptio lencséjébe tömörítik összes kifejezni valóikat, úgy, hogy egyszerre érezzük a sok részletnek egészbe ömlő hatását. Hasonló módon az igazi szónoki alkotásnak, az élő szóval adott művészi tanításnak is úgy kell hatnia és úgy kell megalkotva lennie, hogy az előző részletek „ne haljanak meg”, mikor a következők jönnek sorra, hanem élők maradjanak és egymást folyton vibrálva kísérik és kiegészítik és egy hatás központjába fussanak össze még élő energiák gyanánt, mikor a szónok az utolsó szót kimondja; tehát harmóniák egymást erősítő hatásával is bírjon a beszéd és mint kerek egész műalkotás összes elemeinek teljes erejével összegezve ragadja meg a lelket.

Igy a szónoklat egészének, minden ízének, minden komponensének egységes hatását fogjuk érezni, de azt is kiérezzük, hogy mögötte individualitás rejlik és annak erejét is közvetve érezzük, de még azt is, hogy az individualitás mögött egy egész világ áll, a szépnek, a jónak, az örök igaznak, a meggyőződéseknek ragyogó nagy világa — és annak a nagy világnak a hatását is mint kísérő rezgést veleérezzük.

Aki ebben a világban él, boldognak érzi magát benne; nem fogja szívesen elhagyni ezt a világot semmiért e földön. Dolgozzon a rabbi a társadalomban is, legyen jó hitoktató, szorgalmas bűvár, végezzen szociális munkát, törődjék felekezete fejlődésének feltételeivel és minden ügyeivel, törődjék az egyesek sorsával, a hitközség intézményeivel, vegyen részt hitközségének vezetésében méltó módon, tanuljon és írjon tudományos műveket... mégis ebben a szép eszmei világban élni és annak tolmácsa lenni — a legszebb része az ő hivatásának.

PAP IZSÁK: PÖRBEN AZ ÉLETTEL

Szíven fogott az Élet, szólt: Te, Ember,
Az esztendőket én adtam tenéked
S te csíp, csup semmiségekért fecsérled:
Vak álmokon csüggsz égi szerelemmel.

Az évek mulnak, álmok meg nem érnek
S már néz feléd a földtorok, mely elnyel;
Az Élet bő ajándokát ne vesd el, —
Hisz nem lesz kerteden egy fűrt sem érett.

És szóltam én: Élet, szülőanyám,
Az égnek arcán álmok kékje alszik,
S a föld kis csónak álmok szent taván.

Lágy ringatón víz csendes álompartig,
Mely minden élet mély álomra szán;
S ott minden Élet zsöndülése hallik.

Valami rontó átok ülte meg
Varázsával a szíveket, Uram,
Nemes vonásuk, fényük elveszett.

S fölszabadultak, hajrá! a kezek,
Nincs, mi lefogja őket szeliden,
Se irgalom, se hit, se szeretet.

Kezek uralma lett rajtunk az úr,
Kezek világa, ez lett a világ
S ha nincs mi fogja, a kéz megvadul...

... És hull a könny és gázol a halál
Es rémes álmot lát az aluvó
S a csöndben özvegy szívek jajja jár.

Szerte vért laknak egyre a mezők,
Tüzek fényétől iszonyú az éj
Es nőlnék, nőlnék, jaj, a temetők.

Ó, rettentők most a kezek, Uram!
Meddig tart még rontásuk, a gyász?
Es meddig még a szenvedés ugyan?

A szív uralmát már mikor teszed
Vissza a földre s mely csak simogat,
Szelidekké megint a kezeket?

J. Vernet: Rebeka und Elieser

J. Vernet: Rebeka és Eliezer

Ráchel nevét a poézis ezüsthímes fátyola veszi körül, Ráchelt, akiért hét évi szolgaság és küzdés is édes, az ó-testamentumi szépség varázsa védí, de a Rebeka gyakran mint gúnynev sívít végig az antiszemizmus porondján és csengésébe disszonáns hangokat vegyít a gyűlölet.

Pedig Rebeka homlokán, akárcsak a Ráchelén, a bibliai szépség és tisztaság koszorúja tündöklék és mikor szerény, halk szóval nyújtja korsóját a szomjúzó idegennek, épp úgy a nemes és egyszerű nőiesség megtestesítője, mint mikor a közelgő Izsák láttára leszáll a tevéről és elfedi arcát. És így az ismeretlenség misztériumától körülvéve és mégis ismerősen és meghitten közeleg Rebeka, mert hisz Ábrahám lelkére kötötte Eliezárnak, hogy csakis népének leányai közül válasszon fiának feleséget: „és esküdj nekem esküvéssel az Eg és a föld Urára, hogy nem veszel fiamnak asszonyt a kanaániták leányai közül. Hanem elmész az én szülőföldemre, az én rokonságomhoz és onnan hozol asszonyt az én fiamnak Izsáknak“. Ime az első hatalmas és egyszerű tiltakozás a vegyesházasság ellen. És nem-e a zsidó házasság

legszebb apotéozisa, mikor Ábrahám Eliezer kérdésére „és ha az asszony nem akar engem követni?“ azt feleli: „Az Ur, aki elhozott engem szülőföldemről — Ő fogja angyalát előtted küldeni, hogy fiamnak onnan asszonyt vegyél“. És e szavak mélyében a szülőföld, az otthon képe ölelkezik az asszonyéval, nemcsak a ház asszonya, a gyermekek anyja lesz, hanem a férfi társa, segítője, lelkes lény, aki az ott-hont, a hazát hozza szívében férjének. Értéke nem merül ki ifjú szépségében, megválasztásában az Eg angyalai segítenek és ő lesz az, aki „megvigasztalja Izsákot anyja Sára elvesztéséért.“

Rebeka lényének nemes poézise talán nem ment úgy át a köztudatba, mint a Rachelé vagy a Ruthé, de a művészet igazságot szolgáltatott neki és számtalan gyönyörű ábrázolásban örököltette meg alakját: mikor a kútnál vizet nyújt Eliezernek, mikor korsóját vállára emeli és elmerengve néz a távolba, mikor Eliezer arany kösöntyűket csatol a karjaira és ő ijedten, saját lelkét kutatva küzd, elfogadja-e. Legtöbbször Rebekát a kútnál ábrázolják és alakjához szorosán hozzátartozik a korsó, az üdítő vízzel, amely szinte az asszonyi hivatásnak és az új, jövődő élet forrásának szimbólumává válik Izrael jövődő anyja kezében.

OROSZ-ZSIDÓ NOVELLAIRÓK

NOMBERG: ISTEN VIRÁGA

Van egy virág, úgy hívják: Isten virága.

A végtelen tenger napkeleti partján, messze, messze az emberektől és minden élőlénytől, áll egy hatalmas nagy szikla. A szikla belenyúl a tengerbe. Körülötte nyugalom és nagy a csend.

Ha vihar veri a tengert és hullámok korbácsolják, oda nem érnek el. Csendes és nyugodt itt a tenger vize is.

E szikla tetejébe ültette Isten az ő virágát azon a napon, mikor az ember vétkezett és kikergették az Édenből. Mert amikor az Ember ura volt mindennek, — minden élőlénynek, növénynek nevet adott és akkor vétkezett Isten virága ellen.

S Isten elültette virágát messze, messze az emberektől, messze a szárazföldről és minden lélettől.

Mert amikor kezébe vette az Ember a virágot, így szólt: „Milyen nevet adjak neked, hisz semmire sem használhatlak. Nincs belőled semmi hasznom!” Az ember gondolkozott és nem tudott rájönni, mire jó ez a kis virág. Bosszankodott, mérgesen eldobta és azt mondta: „Semmit sem érsz!”

Úgy-e, hogy vétkezett az ember?

S azóta a szikla tetején él az a virág. Örök tavasz élteti szirmait. S örök harmat nedvesíti leveleit.

Hogy hívják, hogy néz ki, milyen a színe, milyen az illata? Ó ki tudná azt megmondani.

Minden szív kívánja. Minden lélek áhítja. És nem tudja, mit kíván és mi után vágyakozik.

És a hagyomány száll nemzedékről nemzedékre. Minden kor Cádikja tudja, hogy van egy virág. Úgy hívják: Isten virága. Szem még nem látta. És mégis minden ember szíve áhítja, amióta Ádám a Tudás fájából evett.

*

Van egy virág. Úgy hívják: Isten virága.

Reggelenként, mikor az ég kapui megnyílnak, a nap angyalai kiáltják: „Eredj Nap, világíts a földre!”

Sír a Nap és nem akar kimenni.

„Ó mennyire utálok már életemet. Mindig csak ugyanazon úton menni. Napról napra keletre nyugatra. Mindennap hallgatni emberek jajját, panaszát és sóhajtásait. Csupa igazságtalanság és nyomorúság.”

Igy sír a Nap keserűen. És az angyalok jönnek és tüzes botokkal verik a Napot és kiáltják: „Menj! Világíts!”

És a Nap sír keserűen és sóhajtására reszketnek az egek.

De a hajnal tiszta sugarától, mely az Éden kapuin kiömlik, látszik Isten virága a szikla tetején. A virág kinyitja szirmait és a Nap felé hajtja. És ahogy a Nap észreveszi Isten virágát, elfelejti minden bánatát, új lélek, új szellem szállja meg. Új szeretet és reménység tölti be szívét és örömmel megy világítani a földnek. Hogy új érzést, szeretetet és reményt ébresszen benne. És így teszi útját keletől nyugatig. És ahogy közeledik nyugatra, reménysége szertefoszlik. S mikor leszáll, haragszik Isten virágára, mely reggel betöltötte őt hazug reményekkel. És haragszik a Nap és vörös az ég alja.

Igy teszi a Nap útját mindennap. Telve szép

F. Goodall: Rebeka und Elieser

F. Goodall: Rebeka és Eliezer

reményekkel indul el reggel és csupa csalódással tér vissza este.

*

Van egy virág. Úgy hívják: Isten virága.

És eljön a nap, mikor telve lesz a világ tudással, mint a tenger vízzel. Akkor el fog jönni a Messiás és el fogja ültetni Isten virágát olyan helyre is, ahol emberek laknak. Az emberek látni fogják a virágot és szívük megtelik szeretettel és nagy irgalommal minden élőlény iránt. Minden iránt, aminek lelke van. Akkor hétszeres lesz a Nap fénye. És mikor feljön és lenyugszik, szeretettel fogja szórni sugarait. „És a farkas lakni fog a báránnyal és párdúc a kecskével, oroszlán és borjú együtt fognak legelni és egy kis fiú lesz mellettük a pásztor.” Így mondta Ézsaiás próféta.

Héberből ford.: *Gilányi Mór.*

SOMLYÓ ZOLTÁN: A SZÉLBEN

Az utókornak írom ezt
a szélben, amely elereszt,
mint fáknak levelét.

Ha reám már az ether ül,
fordítsák majd le héberül
e bús magyar zenét!

Gerezek alján rossz sövény:
gubbaszkodón — ez voltam én —
Kanóc a mécs felett.

És égtem, égtem reszketőn,
amíg a sötét háztetőn
az eső megeredt.

Sötét lett és a mécsolaj
így sóhajtozott: jaj, jaj, jaj!...
S e sóhaj messziszállt.

Sötét falak közt elveszön
küldtem a múltba könnyezőn
a sok, sok, sok niszánt.

Egyszer Hebronba jártam én,
ott karomat kitártam én
a rózsák közt bizony...

Egy rózsa volt, mely megfogott —
azóta minden elfogyott;
s most könnyemet iszom.

Már nem libegek csók között.
Elszürkölve a szók között,
időmet így nyögöm.

Takarva olcsó holmiba,
lógok, mint fáradt trombita
a pókhálós szögön.

Temető szobám padlata.
Csak fajtám véres tudata:
mi bennem eleven...

Márványok síma lapjain
tapogatóznak ujjaim:
és érzem a nevem!...

LÓRÁNT MIHÁLY: JUBÁL SÍPJA

— ŐSI PÁSZTORJÁTEK —

(Az előadás és megzenésítés jogát fenntartja a szerző.)

„... Jábál atyjafiának neve pedig Jubál
vala, ez volt atyja minden lantosnak
és síposnak.”

(Nemzetségek könyve.)

S z e m é l y e k :

NAHÁMA, hegyi pásztorlány.

JUBÁL, hegyi pásztor.

KHÁM, réti pásztor.

Két réti pásztor: Khám társai.

ELSŐ JELENET.

(Szín: a hegyi forrás vidéke; idő: késő délután. A forrás fölött cserjék húzódnak sűrűn, tömötten. A forrás vize halkan csordogál. A forrás alatt, az egyik sziklán ül Jubál és Naháma. Mikor a függöny felgördül, Jubál játszik a lantján. Naháma érdeklődés nélkül hallgatja és hol hajával, hol a sziklákról felszedett kavicsokkal játszadozik. Jubál bevégzi a dalt s leteszi a lantját a földre, sípja mellé. — Kis szünet.)

Jubál (halkan): Szép volt, Naháma?...

Naháma (unottan): Szép, de már elég,
hisz annyiszor hallottam ezt a dalt!

Jubál: Igaz... de mondd, mit hozzak még eléd,
mi szebben zengi azt a diadalt,
amit szívem szíved felett kivivott?...

(Messziről éles füttyszó hallatszik.)

Naháma (hirtelen feláll): Hallod, Jubál... a réti
szellem hívott!

Jubál: A réti szellem?!.

Naháma: Ó, ő,

(újra hallatszik a füttyszó, de már közelebből)
pszt, ne szólj.

(Pillanatnyi csend, azután újra füttyszó, de még
élesebben.)

Jubál (türelmetlenül): Hagyd őt, Naháma... sí-
polok s dalolj!

Naháma (nem felel — érdeklődéssel néz arra,
amerről a füttyt hallotta).

Jubál (pár pillanatig tétovázik, azután újra meg-
fújja sípját).

Naháma: Hallgass!... a sípod messze űzi őt
és megzavarja hívó, tiszta hangját...

Jubál (dacosan): Elhallgassak a rét szava előtt?!

Naháma (gúnyosan): Igen... hisz' sípod ott lenn
úgyse hallják.

Jubál: Mert néked szól s csak néked halk a
hangja

s csak érted sír, mit szívem rejt belé...

(Vággyal, melegen): Jer, tudok új dalt, melynek
lágymécs aranya

megolvad s úgy foly' lábaid elé...

(Jubál utolsó szavaiba újra beléhasít a füttyszó,
de már egész közelről.)

Naháma (haraggal): Elég, ha mondom... nem
kell már a dal!

Jubál (feláll és menni készül — búsan): Akkor megyek, Naháma...

Naháma: Menj, Jubál!

Jubál: Ez hát az édes, zengő diadal, mit szült a hegy és felnevelt a nyár?!...

Naháma: Ez... elmehetsz!

Jubál (nagyon búsan): Megyek, Naháma, jó s magad maradsz a végtelen hegyen...

(Lassan elmegy — utolsó szavai már a színpalak mögül hallatszanak.)

Naháma: Magam... (kacag:) haha...

(A forrás fölött most halk, bűgő férfinevetés hallatszik.)

Naháma (még jobban kacag): Haha... haha! (Halkan:) Hahó...

(A cserjésből előbújik Khám, a réti pásztor, Naháma meglátja és ujját a szájára teszi, mutatva neki, hogy hallgasson.)

Hisz' én kívántam azt, hogy így legyen!

(Khám felé:) Most már jöhetsz, Khám... jer, jer...

(Khám ugrálva jön le a szíklákról.)

Khám: Itt vagyok, eljöttem érted szíved halk szavára...

(Megölelik egymást; Khám megfogja Naháma fejét és úgy beszél hozzá:)

az ajkad lágy és zöld szemed ragyog,

jöjj hát a rétre... jöjj, jöjj, szép Naháma...

Naháma (különösen): A rétre... mér'?

Khám (szerelmesen): Ó, mert a tó előtt, tied lesz minden, fű, a nád s az alkony...

Naháma (a szavaiba vágva): De a napot, a hegybe felkelőt,

cserébe érte itt kellene hagynom...

Khám (m. f.): A rét felől repül felénk a nyár s nézd, hív a völgynek kékelő tava...

Naháma: A messzi rét... csudálatos talány, de fönny az ormok szíkrázó hava

még annál is szebb...

Khám: Nem, nem, lenn a föld vad füvek illatával csókra csábít...

(A cserjésből előbújik Khám két társa is, leülnek egy szíklára s úgy hallgatják, ahogy Khám beszél a lányhoz.)

Naháma: De a hegyen, a fellegek fölött, az éji szél viharja szédít, kábít s ez kell nekem...

Khám (mámorosan): S nem a madár dala, ha hívja halkan, szerelemmel párját s a hegynek rejtett, csendes oldala, hol lépteid fehér virágok várják?!...

Naháma: Nem! Csak a hegy s te Khám... ha itt maradsz,

(szerelmesen a mellére simul)

hogy rejtett, csöndes, titkos hajnalon tied legyek...

Khám (tétovázva): A hangod már maraszt s szíved felé kellene hajlanom...

(Hátranéz hirtelen.) De vár a rét...

(derékon kapja Nahámát s vinni akarja, Naháma védekezik)

no jer hát, jer velem, a messzeség tárt karja odahív, nem kell nekem sem barlang, sem verem, csak szíved kell, a lángvirág, a hív, no gyere már...

Naháma: Nem. Itt magunk vagyunk és megtelik mámorral az agyunk.

(A két réti pásztor halkan, csúszva jön lefelé a szíklákról.)

Khám: De ott lenn minden, minden az enyém s itt fönny a szíklán vajjon mit hagyunk?...

A rét fűvén a testünk elhenyél és egymást vággya szédülő agyunk

(Vadul:) Gyere, Naháma...

(A két réti pásztor Naháma háta mögé surran.)

Naháma (hátranéz, észreveszi őket, megijed, sikoltozni kezd): Jaj, jaj, kik ezek?...

(A réti pásztorok megragadják Nahámot, aki rugdosódva igyekszik szabadulni a kezeik közül — és viszik fel a forrás felé, majd a cserjéseken túl eltűnnek vele. Naháma folytonosan sikoltozik:) Eresszetek el! Jaj! Ne vigyetek!

(Könyörögve; már halkan hallatszik:)

Khám... úgyis mentem volna én veled... megöltök?... Jaj!... A vágnak higgyetek, jaj, jaj!...

Jubál (nagyon messziről, nagyon halkan): Naháma, hívsz?... Megyek, megyek!

(Hangja folyton erősödik.)

Ö, tudtam én, hogy szíved az enyém s játszol velem, mint széllal a hegyek, de játékos bántó volt és kemény...

(Egy pillanatig elhallgat, azután:)

...Naháma, hallod-e most, amit mondok?...

...Naháma szólj! Már jövök...

(Belép a színre.) Itt vagyok!

(Szétnéz, azután felkiált:)

Hol vagy?!... Talán megcsaltak csak a gondok...

Naháma, szólj!... (kis szünet; búsan:) jaj, mégis itt hagyott!

Naháma (messziről, könyörgően): Khám, ments meg ezektől az emberektől...

Khám (messziről, fenyegetően): Nem jössz magadtól, bágyadt, szép Naháma?!

Naháma (a halk beszédnek is csak a sejtése az, ahogy hangja most hallatszik. Jubál figyelve, lassan megy a cserjés felé):

Megyek, de csak veled...

Jubál (kiált): Hol szólasz?... Merről?

(Rohan föl a szíklákra, fölágaskodik és úgy néz az eltűnők után.)

...Hát elraboltak — jaj, a forrás árva, a szíkla elhagyott s a hegyfal eldőlt, ha nem vagy többé vélem...

(Lehajtja a fejét, azután lassan megint utánuk néz.)

Fáj a szívem:

a réti pásztor átkarolja melled, mint én karoltam volna által híven, a hegytetőn, az ég palástja mellett...

(Lassan lejön a sziklákról, már sötétedni kezd.)
Vár már az erdő, megpihennek benne,
de álmaimban elszállok tehozzád...

A lábam gyors futásra menne-menne. (Kis szünet.)
O, két szemed a könnyekkel kimosnád,
ha még egyszer meglátnál vágyva, búsan...

(Leül az egyik sziklára; fájdalommal:)
Elválok tőled, sziklamenti forrás,
pedig szerettelek gyötörve... dúsán...
(Hosszabb szünet, majd lassan énekelni kezd:)
Faragtam titkos, rejtett ijjú hangszert
s beléje loptam zengő vágyaim,
az erdő és a mennybolt hangja rajt' vert,
a végtelen dal csengő vágyain.

Faragtam sípot, lágyat, hívó hangút
s játszottam rajta búsan, csendesen.
És szólt a síp — szívedhez vitt a halk út,
mit dalom tárt eléd sejtelmesen...

S most néma lett az erdő és a szikla
és ráammered a messze-messziség.
Elszállt a tűz, elröppent már a szikra
s a hegytetőn csak árva szívem ég,

a hegytetőn csak árva szívem ég...
(Szünet. Felveszi sípját a földről s az előbbi dal
utolsó sorait elfujja rajta. Kis szünet, majd feláll
és lehajtott fejjel balra el.)

(Függöny.)

MÁSODIK JELENET.

(Reggel az erdő mélyén; köröskörül sűrű fák. Jubál egy
tisztáson ül s a lantját pengeti. Pár pillanattal a függöny
felgördülte után abbahagyja a lantjátékot és énekelni kezd.)

Jubál: Esteli szellővel beszélni édesen,
eltűnő árnyaknak mondani: édesem,
lombokat ölelni vággyal és remegve,
mintha a karomban Naháma remegne.
Elszállni hozzája messzire révedőn,
mellette pihenni álomba tévedőn,
álomba illanón be szép a hegytetőn,
be szép a hegytetőn...

Barlangok ölében várni a jöttire,
súgni a szellőnek: jöjj ide... jöjj ide...
végtelen sötétben vágyakon ringatva,
Naháma lágy öle bágyadón ringatna.
Nászi virágokkal rejtélyek éjjelén,
úgy jönne csillogó reménnyel énfelem,
álomba ébredőn be szép a hegytetőn,
be szép a hegytetőn...

Nézni a hold tűzét, nézni az életet,
nem tudni ó, hogy a rejtélyes éj letelt,
messziről röppenő éneket hallgatva,
Naháma szíve a szívemen hallgatna.
Nap tüze intene aranyba suhanón,

szállna az életünk egekbe surranón,
álomba élni ó, be szép a hegytetőn,
be szép a hegytetőn...

Naháma (az ének utolsó hangjaiba vegyül bele
beszéde, amely halkan, de ujjongó örömmel
hangzik az erdő mélyéből):

Hallottad Khám... ez a hegyek dala,
én is tudom — hallgasd csak: tralala...

(Az előbbi dal utolsó hangjait ismétli.)

Khám (szintén az erdő mélyéből): Nem, nem, Na-
hám, — ez férfi hangja volt,
azt verte vissza a hegy oldala.

Naháma (m. f.): Ó, ez a dal a bús, az elrabolt,
elrejtett, néma, gyönyörű zene:
ez a hegyek igaz, merész dala...

Jubál (hallja a beszédet, az első pillanatban fel-
ugrani készül, de azután mégis lehasal a földre.
Khám és Naháma közelednek a színfalak mö-
gött: hallani lépteik zaját. Jubál felveszi sípját
a földről és halkan játszani kezdi azt a dalt,
amelyet az előbb énekelt. Khám és Naháma a
színfalak mögött megállanak: elül lépteik zaja.)

Naháma (gyönyörködve): Khám, vajjon a hegy
nekünk üzen-e?

(Kis szünet.) Hallod, be mámorító...

Khám: ez a dal,

a nagy madár szerelmet hívó hangja...

Naháma (m. f.): Nem — ez a dal, amelynek
diadal,

az édes íze, részegítő karja...

(Hízelkedőn:) Úgy örülök, hogy eljöttél velem!

Khám (meggyőződéssel): A fű zenéje szebb az
éjjelen...

E dal elszáll s a szívem nem remeg,
nem hív a vágy e lenge, bús jelen...

Naháma (türelmetlenül): Nem hallod, hogy mi-
lyen remek... remek...

A szikla hangja ez csendes veréssel...

(Kérően:) Gyerünk tovább, hogy jobban halljuk ezt!

(Naháma belép a színre, meglátja Jubált, aki erre
abbahagyja a játékot, leteszi sípját a földre,
azután föláll.)

Khám (még a színfalak mögöl): A föld szava
sokkal szebb a vetésen:

visszaadja a csókoshangú neszt...

(Belép a színre, meglátja Jubált és mellette a föl-
dön sípját — haraggal.)

A hegyi pásztor sípja sírt előbb...

téged hívott, Naháma...

Jubál (a szavába vág): s idejött

és nem ereszttem többé el soha.

(Naháma felé megy; Khám is feléje indul.)

Khám: Kevély beszédedben nagyon sok a
merészség, hegynek pásztora...

Jubál: Igaz,

a sziklakő csak addig mostoha,

míg nem talál a szív rajta vigaszt.

Khám (ingerkedve): És már vigaszt talál, ó azt
hiszed?!...

Jubál (dühösen): Nyelved fulánkján egy kígyó szíszeg,
de kitöröm a kígyó fogait...
Khám: Gyenge legény vagy ahhoz, hogy kiszedd!
Jubál: A hegyi pásztor szava óva ínt,
de karja, mint a kő repül feléd.
(Nekirohan Khámnak; birkózni kezdenek.)
Naháma: Hagyjátok el egymást — elég, elég!
Khám (*Jubál* karjai között vergődve): Vigyázz...
a lelked... kiszedem ezért...
(*Jubál* leteperi a földre Khámot.)
Naháma (*Jubált* ráncigálja): Ne öld meg őt,
Jubál...
Jubál (líhegve): Ne véd, ne véd!
(Pillanatokig még irtózatosan hemperegnek egymáson, azután *Jubál* felkel a földről. *Khám* már ott fekszik holtan. *Jubál* elmegy mellőle és egy fához dől. Pihegve, fáradtan, szomorúan beszél.)
Jubál: Szívem se védted, mikor elraboltak,
pedig a szívem haldokolt...
Naháma: Tudom.
Fejedre száll az átka majd a holtnak.
ott fogsz feküdni vérben az úton...
Jubál (kérően): És itt maradsz, míg átka megfogan?...
A rétre többé nem mehetsz már vissza...
Naháma (irtózva): A láz kiver, összevacog fogam,
szemem a Khám torz arca rémét issza...
(halkan) és mégis érzem: a hegy kell nekem.
Jubál (melegen): Te vagy a szívem, vágyó énekem,
te vagy az éjem, nappalom s az estem,
te vagy a zengő, fiatalos testem.
Naháma (önfeledten, szinte magának mondja): A völgyben hallottam a hegy dalát
és hívtam őt... (*Khámra* néz) szegény, szerelmes Khámot.
Jubál (mind melegebben): S én hallottam ujjongó trallalád
és láttam élni, eljönni az álmot!
(Meggyőződéssel, hittél:) *Naháma*, ezt a hegy tette veled.
Naháma: És Khámnak érte kellett így meghalni?...
Jubál: Látod a zöld, virító levelet
s hallod a messzi dalt... (balra, a hegy csúcsa felé mutat) a régi dal hí...
Naháma (mindenről megfeledkezve): Fújd meg a sípod, *Jubál*... hallgatom...
(*Jubál* leül a földre és az előbbi dalt újra eljátssza a sípon. Nemsokára *Naháma* is leül melléje.
A dal első szakaszának eljátszása után *Naháma* mámorosan beszélni kezd.)
Az éjszakát hívod... az éjszakát.
(Elhallgat — kis szünet.)

Süvölt a mély, a völgy kiáltozik,
már érzem ó a rengeteg szagát...
A hegyi Isten vígan áldozik... (Kis szünet.)
Be szép is ez, *Jubál*...

(újra elhallgat s csak a dal utolsó hangjainál kezd megint beszélni.) Megrészegít,
a csillagok felett az égbe szállok...
egy férfi karja tart, repül, repít:
a végtelen ez...
Jubál (bevégni a dalt, leteszi a sípját s halkan folytatja a verset): Az! mert véled szállok.
Naháma (szinte bűnbánóan): Ó, mért is vágytam én a rétre le...
Jubál (benső tüsszel): Hogy sípom hangja hívjon vissza onnan,
mert örömmel volt a dal tele,
míg itt remegtél némán két karomban.
Naháma (halk boldogsággal): S most visszajöttem...
Jubál (kitörő örömmel): s az enyém leszel
s új dalt dalolva nyugszol mellemem...
(Lassan újra felveszi sípját a földről és játszani kezd. *Naháma* lassan *Jubál* ölébe hajtja a fejét s énekelni kezd a síp hangjaira.)
Naháma: A messzeség új vágyakat terem
s a hegytetőre álmot küld a fűvös
és fönna a hegy örök és végtelen
s a rengeteg magabarejtő, hűvös.
Zengő a dal, ha szellő sem beszél
s a lomb alatt öledbe nyughatom
és hív a dal, ha messziről a szél,
a rét, fölött elillan altatón.

Zengő a dal, ha sípod sirja nékem
és mézet rejt a hang, ha száll felém,
a szikla és az erdő kincses ékem
s az álmom szárnya föl az égig ér.
És visszahív és el sem enged többé,
ha láthatatlan karja átkarol
és elzsongit és itt maraszt örökké,
amíg ölelni vágyik két karom... (Szünet.)
Jubál (leteszi sípját a földre, *Nahámára* néz, azután felmutat a hegytetőre):
Nézd, már a nap a sziklacsúcsra hágott
s tüzes ezüstbe öltözötten megy...
Naháma: Be szép, *Jubál*... most újra odavágyok,
ahol örökké engem vár a hegy.
Jubál (teli szerelemmel): Gyere, *Nahám'*, a lejtőt megkerüljük
és szállunk — nézd a csúcs hogy hív, hogy kér...
Naháma (halkan, nagyon melegen): Jer, jer, *Jubál*, ott mámorba merülünk.
(Messziről a szél hangját hallani diadalmasan és fenségesen.)
Gyerünk... hallod, hogy könyörög a szél!
(Ujjongón az ölébe kapja *Nahámot* s szalad vele a hegytető felé. — Balra el mindketten.)
Naháma (szédülő aggyal, végtelen boldogan már a színfalak mögül):
Jubál, *Jubál*, érzed, ahogy repülünk?!...
(Kis szünet — messziről a szél hangja még hatalmasabb lesz — hirtelen:)

Függöny.

okan szeretnék a mostani demokratikus áramlatot zsidónak bélyegezni, csupán csak azért, mert az eszme propagálásában nagy arányban vesznek részt zsidók. De a zsidók maguk is kevesen tudják, hogy nem a politikai „konjunktura” eredménye, hanem ősi örökség a zsidóságnál a demokratikus haladás eszménye, melyet már a biblia oltott a zsidó lélek mélyébe.

Aki az ókor pszichéjét ismeri, csodálkozva tekinthet a biblia tanításaira, hogy az egyiptomi kasztrendszerrel, vagy a görög és római népben oly rikítóan egymással szemben álló néprétegekkel ellentétben, a zsidóság mily demokratikus elvek szerint kormányozta a társadalmát, ahol holmi „misera plebs contribuens”-beszéd nem hangozhatott el, az ennek szellemében hozott intézkedés nem állhatott fenn, mert ellenkezett azzal a demokráciával, mely „egyenlő jogot mindenki számára” hirdetett alapelvül, mely a tudományforráshoz nemcsak egyes kiváltságos osztálybelieket vezetett, míg a többieket a tömegek ezreit a tudatlanság sötétségében hagyta lelki nyomorúságban, erkölcsi alantasságban: ellenkezőleg a mai kort is túlhaladó jog-egyenlőséggel követelte: „Így szól Jákob házához — az asszonyokhoz és hirdesd Izrael fiainak” az ígét, hogy ismerjék a társadalom fennmaradásának feltételeit. Tehát a nép jólétének első követelményeként a magasabb kultúrát állítja fel a biblia, még pedig férfira és nőre, kicsinyre, nagyra, gazdagra, szegényre, tudósra, előkelőre, szellemi és testi munkásra. Nem zárta el a biblia az érvényesülhetés útját senki elől, jellemző a

talmud szava: „Vigyázzatok a szegények gyermekeire, mert tőlük ered a tudomány” — ők is felemelkedhetnek a társadalom legmagasabb fokára. Mert a zsidóság csak egyféle arisztokráciát ismert és ez a szellemi felsőbbség volt, amelynek előjoga: kiérdemelhetni a köztisztelést, az elismerést és emelni a nép jólétét, erkölcsi nivóját. Aki elérte azt a gradust, annál mellékes volt a születési, vagyoni, társadalmi rang, amit a talmud oly félremagyarázhatatlan módon juttat kifejezésre, hogy kizár minden kétséget: „a fattyú, ha tudós, rangban előrébb helyezendő a főpapról, ha tudatlan.”

A papi osztály bizonyos születési arisztokráciát képezett ugyan, amennyiben csak Áhron ivadéka lehetett tagja, de ezen kiváltság csak arra adott előjogot, hogy „Isten szolgálatát végezzék”, „a Kohen ajka terjesszen tudást, erkölcsöt; jogot, szeretetet az ő szavai valósítsanak meg, mert Isten küldötte ő.” Ők az áldás terjesztőiként szerepeljenek, békét hozzanak a néplelekbe, a vétkektől tartsák vissza a tömegeket, tanítsák őket, erkölcsi és testi bajaikat is orvosolják, nehogy azok elhanyagolható objektumoknak tekintessenek, kiknek butaságából sok „arisztokrata” hasznot meríthet és munkaerejüket a saját kényelmükre és vagyonuk gyarapítására kiaknázhassák. Az igazi zsidó szellem, a biblia tana azt kívánja: „ti mindannyian, a nép összessége legyetek papok birodalmává és szent néppé.” Nemcsak egyes születésbeli kiválasztott, hanem minthogy ugyanaz az Apánk, egy és ugyanazon Isten teremtett mindannyiunkat, tehát veleszületett előjog nem létezik, mind mint testvérek vegyék fel a versenyt — és aki több tudást, több erőt, több előkelőséget, nagyobb erkölcsi munkásságot tud kifejezni, ki agyával,

M. Galambos: Die Heimatlosen

Galambos M.: Hazátlanok. Orosz harctéri tanulmány

M. Galambos: Russische Typen

Galambos M.: Orosz típusok. Harctéri tanulmány. (Dr. Tetétleni Ármán tulajdona)

szívével, izmaival, erélyével nagyobb, hasznosabbat tud alkotni, több örömforrást nyitni, több gyászárkot betömni, több könnyet letörölni: az járjon elől, vigye a zászlót, mely köré csoportosul a küzdésre, előretörtetésre kirendelt tömeg. A vezetők, kormányzók, bírák, tisztviselők ne azért neveztessenek ki, mert ősüknek vagy apjuknak voltak érdemei. Hisz nemcsak Sámuel próféta fiai, mert méltatlanok voltak az apai tisztség betöltésére, nemcsak Éli főpap gyermekei — mert kiváló családjukhoz nem illő viselkedést tanusítottak, részesültek szigorú büntetésben, de még Mózes fiai sem vehették át apjuk szerepét — mert nem volt rátermettségük. Még király sem lehetett valaki, akit nem „testvérnek“ tekintettek. A legelső király, Saul, egyéni kiválóságánál fogva, („ifjú, derék, senki Izrael fiai közül sem alkalmasabb nálánál, vállál magasabb az egész népnél“) — válik érdemessé a királyi hatalommal való felruházására, de midőn cselekedetével magát erre érdemetlennek mutatja, elveszti trónját és olyannak adatik, aki „a nyáját jól őrizte, tehát a népet is szeretettel fogja gondozni“ — és aki csak ezért lehetett megalapítója a dinasztíának. A nép gondozói, képviselői, ügyeiknek intézői a „zékénim“ — a vének voltak, kik részint korukkal járó tapasztalatukkal tudtak életbölcsességre inteni, buzdítani, példájukkal tanítani, vagy pedig, mint a talmud jellemzi: az „a zóken“, az öreg, aki bölcsességet, tudást szerzett magának, még ha napjaira nézve fiatal is. A biblia mindig a néphez — tehát az egyenlőrangú emberekből álló összességhez szól. A nép boldogítása, a szó legszebb értelmében, volt a cél, amely felé minden intézkedés, minden törvény törekedett.

Küldesse a Mult és Jövőt a harctéren levő hozzátartozójának. Tudassa velünk tábori postái címét és pontosan küldjük neki.

PETERDI ANDOR: KÖNYÖRGÉS

Te, ki a sors nagy intézője vagy,
Uram, ó, el ne hagyj!
És teljesítsd én régi, koldus-vágyam.
Plántálj oda, ahol mindig csak nyár van,
Ahol nem bánt se hó, se fagy.

Söpörj, akár mint pelyhet, innen el,
Hova? tudnom se kell,
Egy csöpp szigetre, hol ősi fák
Zúgják feléd az esteli imát,
Mikor a hold az égre kel.

Legyek ott ember egyedül, magam,
Elhagyott, társtalan,
A sziget vadját majd megszeretem,
Magamhoz szoktatom, melengetem,
Hisz oly szelíd minden szavam.

A madarakkal, ó, velük talán
Az élet asztalán
Sintén megférek s megosztom velük
A kenyerem, ha nem lesz kenyerük
És épülünk egymás dalán.

És ismerősöm lesz minden faág,
Minden bokor, bozót.
S megértem áldott némaságukat,
Mert az én lelkem is csak úgy mulat,
Ha megfojtják a zajt az éjszakák.

Lásd itt az életem olyan nehéz
És csak a bú becéz.
Szűrő tövis sebesre tépi lábam
S magam vagyok e népes, nagy világban,
Ki szívvel az egekbe néz.

Magam vagyok, itthon is idegen
S a gond önsúlyát cípelem,
Végy szárnyaidra, hisz az ég alatt
El tudsz még rejteni egy madarat,
Teremtőm, Istenem!...

PATAI JÓZSEF: BÚCSÚ A SÁTORTÓL

Sátrak ünnepének nyolcadik napján a blazsovi caddik egy pillanatra sem hagyta el az ünnepi sátort. Mind a nyolc napon át bent a sátorban csillapította le testének és lelkének éhségét, ott mélyedt bele hiveivel a Tan titkaiba és az imák rejtelseibe, és ott hajtotta pihenésre fejét, ha rászakadt az álom. Itt-ott mégis eltávozott a sátorból egy-egy órára estefelé, hogy künn a szabadban, a réten, a mezőn, az erdőben gyönyörködjek a Teremtő műveiben. Az utolsó napon azonban, mint a szerelmes vőlegény, aki búcsúzás előtt minden percét menyasszonyánál akarja tölteni, átszellemülten ült a sátorban és megmámorosodva nézett a falakról és a lombmennyezetről lecsüngő díszekre, mintha a szépséges Ara ékszerei és fülönfüggői volnának, mikén gyönyörűséggel elandalog a szem. A szürke ponyva-falakat patyolatfehér drapériák vonták be, mikén nagy színes arabeszkok köré kihimzett zsoltár-versek pompás girlandokat alkottak. A közepen háziszövésű szőnyegek ábrázolták a próféták jövendölte messiási idő jeleneteit: fűrtös báránka együtt legel farkassal a fűves réten, oroszán és özike együtt hajtja fejét a jászol szénája fölé, kis fiú tigríst vezet és lábai előtt vipera hever. Fából

faragott, beezüstözött csillagok közepén a Sátor szellemvendégeinek aranybavésett nevei ragyogtak, Ábrahám, Izsák, Jákob, Mózes, Áron, József és Dávid. Fönt az illatos fenyő- és tölgyfalombmennyezetet hosszú színes papírláncok metszették keresztül-kasul, hatalmas íves Dávidpajzsokká fűződve, miknek sarkaiból szentföldi virágok és gyümölcsök és hebroní olajjal, karmeli borral és sároni datolyamézzel teli apró üvegek csüngtek alá.

A caddik mámorosan szívta magába a Sátor illatos levegőjét. Majd megittasult lelkének boldog helyhe kicsordulván, hirtelen hiveihez fordult:

— A leggyönyörűsegebb szentcselekedet ez, testvéreim. Egész éven át a gond, a bánat és szenvedés hajszolja Izrael fiait és hiába akarunk magasba emelkedni, hiába tör a lelkünk égi csúcsok felé. A gondok súlya a földre nyom, a bánat sara befreccsenti lelkünk ünnepi ruháját és a szenvedés eltávolítja a szívet Istenétől. Egy pillanatra, egy percre, egy órára felemelkedünk egy-egy szentcselekedet szárnyain. Jön a reggel és imaszíjat kötünk karjainkra és úgy érezzük, mintha karunk megszabadulna a hétköznapi munka láncaitól és kezeink mintha össze volnának kötve a magasságokkal és emelkedni és lebegni tudnának a végtelenbe; de testünk súlya reánehazedik és lehúz a földre, sokszor az ingoványba... És mikor a homlokunkra kötjük Isten ígését és érezzük, a Világ teremtőjének szenteltük fejünket, gondola-

M. Galambos: Studió

M. Galambos: Studió

Galambos M.: Orosz zsidó. Tanulmányfej

Galambos M.: Kisorosz. Tanulmányfej

tainkat és boldogok vagyunk, hogy a szférák magasaiból sugarak villannak szemünkbe és összekötnek a legfelsőbb gondolat örök fényforrásával, de jönnek a rossz gondolatok démonai és erőszakkal elszakítanak bennünket és visznek, ragadnak vissza a test, a kenyér, a vágy birodalmába. Csak egy pillanatra magasztosítja fel testünk egy-egy tagját a szentcselekedet. Ám a Sátor ünnepén belemegyünk egész testünkkel a szentcselekedetbe és a Sátor szent levegője körülöleli és megszenteli egész testünket, minden tagunkat...

— A szent Sátor titka ez! — lelkesedtek a hívek, a caddik pedig folytatta:

— És körüllegeltetjük szemeinket a Sátorban és érezzük, körülöttünk a falak ingó ponyva, mit a szél behorpaszt és kidagaszt, mint a vitorlát; talán ha kedve kerekedik, felkaphatja az egész Sátort és elsodorja a végtelenbe, a semmibe... És feltekintünk a Magasba és érezzük, a fedőnk hervadó lomb, hulló gally, min áttör az eső és a napsugár. A vihar szárnyaira bízva életünk vitorlája, mégis érezzük, a Teremtő szárnyai lebegnek itt felettünk és a Sechina borul fölénk szent oltalmával... A Világ Ura a mi Sátorunk, és az Ő Sátor biztosabb menedék a föld minden bástyás várainál és palotáinál...

— Az Irgalmas építse fel Dávid dűledő sátorát — sóhajtott fel hirtelen egy mély hang. A hívek felneszeltek, majd gyorsan ismét a caddik köré bujtak, aki behunyt szemekkel folytatta:

— És ha behunyjuk szemeinket és látjuk, hívó szavunkra ősi szellemek jönnek vendégül a Sátorba, a hét pásztor, az ősatyák, kik pusztákon kóborolva meglátták Istent szent látomásokban, és Mózes, ki örök törvényt hozott tűzből és lángból a menydörgő lobogó Színájáról, és Áron a szentek szentélyének főpapi palástjában, és József és Dávid királyi dísszel, koronával és lanttal... „Jertek magas vendégek, jertek, szent vendégek, kérünk benneteket...” És ők jönnek és mi büszkélkedve tudjuk, ők a mieink, a sátorlakók királyi ősei, ki vehetné el őket tőlünk? ... És sokezer esztendő sűrűsödik össze a Sátor mélyében, sok ezer esztendő, mely a mienk, sokezer esztendő bántásokkal és alázásokkal, de prófétákkal és vértanúkkal, sokezer esztendő hullámokkal és örvényekkel, de gyöngyökkel és világítótornyokkal...

Künn leszállt az alkony. Piros sugarak szűrődtek be a fedél gallyainak résein át és a sátor homályában a csillagdiszkebe vésett aranynevek, az égi vendégek, patriarchák és királyok nevei ragyogó fényben tündököltek.

— Itt az Alkonyi ima ideje — szólt a caddik elmerengve —, vegyünk búcsút a Sától...

— Fűzzünk láncot, testvéreim, — hangzott hirtelen többek ajakáról. Egy pillanat alatt a hívek kezei erős láncra kulcsolódtak a caddik körül, aki egy darabig mozdulatlanul állott a kör közepén, majd szomorúan körülnézve szólt:

— Ha a vőlegény búcsút veszen menyasszonya-

M. Galambos: Russischer Rabbiner

Galambos M.: Orosz rabbi

tól, arcának vidámságával takarja szívének szomorúságát, nehogy az Ara fájdalma nagyobbra növekedjék. A Sechina kerüli a szomorúság helyét. Búcsúzzunk a Sától tánccal, testvéreim...

A hívek ajkán hirtelen megzendült a zsoltár-ének, melynek ritmusára az ősz caddik táncba lendült a Sátor alkonyi homályában. Amerre kitért karjaival és lejtő lépésével fordult, ott sebtében kitért a köréje fonódott lánc, amely a caddik lépésének távolodásával ismét gyorsan összefutott és előrehullámozott, mintha a kezek láncja is a tánc és ének ritmusára ringana ki- és befelé, mint parton táncoló hajó után a zengő hullámok... Az egész rengő mozgás szinte öntudatlan volt már és a hívek alig vették észre, hogy a caddik már áll a kör közepén és magába merülve víziósan néz a sátor szönyegeinek himzett jeleneteire, mintha a Messiás, az örök béke ideje megelevenedve állna előtte, fűrtös báránka együtt legel a farkassal a fűves réten, oroszán és őzike együtt hajtja fejét a jászol fölé, kis fiú tigris vezet és lábai előtt vipera hever... A próféta látomásai rajzoltak eléje a sátor falairól. Nem kell bástya, nem kell majd várak, az Úr sátor lesz minden oltalom...

Mikor a Sátor lombfedelén keresztül beragyogtak az első esti csillagok, a caddik bánatosan indult kifelé, az ajtónál megfordult és híveitől körülvéve hátráló lépésekkel ment egy darabig, hogy minél tovább láthassák szemei az ünnepi

Dr. Lemberger tábori rabbi „lakása” Brest-Litowsk előtt
„Wohnung” des Feldrabbiner Dr. Lemberger vor Brest-Litowsk

Sátort és ajkai zsoltárt mormoltak, mintha még utolsó lágy búcsúszavakat küldene a Sátor felé... Aztán megfordult és gyors léptekkel sietett a túlsó oldalon nagy ünnepi fényben ragyogó zsinagóga felé, hol, még mindig a Sátorra gondolva, sóvár epedéssel mondotta az esti imát:

— Oh terjeszd fölénk a te Békéd sátorát...

És a hívek is lehangoltan mondták a fohászt:

— Oh áldott, ki a Béke Sátrát vonja fölénk, Izrael és a szent Jeruzsálem fölé...

Feldgottesdienst Dr. Fischer tábori rabbi istentisztelete a fronton

DR. LEMBERGER SAMU: TÁBORI RABBIK A FRONTON

Sokan önök közül, olvasóim, bizonyára felvetették már a kérdést, mit is csinálnak a tábori rabbi a fronton, hol tartózkodnak ottan, hogyan, mi módon végzik kötelességüket stb. Kíváncsiságukat akarom egy kissé kielégíteni, midőn röviden vázolom a fronton levő tábori rabbi működését és az izr. tábori lelkészet ezidőszerinti szervezetét.

A tábori rabbi rendszeren egy hadosztályhoz — áll 4 gyalogezred, 2—3 tüzérezred és a hozzátartozó műszaki és segédalosztályokból — van beosztva. Tekintve híveinknek az ország összlakosságához képest aránylag csekély százalékarányát — tudvalevőleg nem egészen 5% — és tekintve, hogy csak akkor rendelnek az ezredhez külön lelkészt, ha az egyazon valláshoz tartozó hívők száma 50%-nál több, ezredhez beosztott tábori rabbi nincsen. Megtörténhetik ugyan, amint már meg is történt, hogy ideiglenesen oda lesz vezényelve. Viszont az is előfordul, hogy egy rabbi két hadosztályt kap pasztorációra. A hadosztály tábori rabbi vagy a parancsnokságnál, vagy pedig, ami gyakoribb, a kötőhelyen — egészségügyi oszlop — lakik. Ez utóbbi a legcélszerűbb és leghelyesebb beosztás, mert a kötőhelyen rendszeren minden sebesült és beteg katona megfordul. Ütközetek idején itt találja meg a rabbi vigaszra szoruló híveit, itt láthatja el a vallás szabványai szerint a nehezen megsebesülteket, beszélget velők, ír helyettük haza, segédkezhetik ápolásukban, esetleg — nálam többször megtörtént — végrendelkezik előtte. Sajnos, elég gyakran kell itten temetni is.

A kötőhely rendszeren a parancsnokság közelében van. Személyes érintkezés vagy telefon útján állandó összeköttetésben van a rabbi közvetlen fölöttes parancsnokával, a hadosztályparancsnokkal, ill. annak vezérkari főnökével, akitől működésére vonatkozólag utasításokat kap. Rendszerint a lelkész terjeszti eléje programját, amelyet — ha a harci viszonyok megengedik — a parancsnokság jóváhagy és parancsban kiad.

Legtöbb helyt úgy alakult ki a helyzet, hogy a rabbi közvetlen összeköttetésbe lép az ezredparancsnoksággal — csak 2—3 kilométernyire van tőle, esetleg még közelebb — és megkérdezi telefonon, tartható-e a holnapi nap folyamán istentisztelet az ezred zsidó vallású katonái részére, avagy — ha nagyon kiterjedt a front és az egész ezredből nem vonhatók egy helyre a katonák — az egyik zászlóalj részére. Ha igenlő válasz jön, akkor a délutáni ezredparancsban megjelenik: „Holnap, május 8-án, délután 2 órakor az első zászlóaljparancsnokság mellett, a 4. század körletében, a 978.* magassági ponton, izr. istentisztelet lesz, melyhez az 1., 2. és 3. zászlóalj izr.

vallású katonái tiszt vagy tisztjelölt vezetése alatt kirendelendők“. Ha nem jö közbe valami fontosabb dolog, ellenséges támadás, elmenetelés, állandó készenlét, új vállalkozás, előrenyomulás, akkor a rabbi másnap jóval a kitűzött idő előtt — mostanában, a kiváltképen hegyi háborúban, gyakran kell 4–5 órán keresztül hegyet mászni, hogy elérje a kijelölt helyet — a küldönc kezébe nyomja a kegyzszeres táskát, tartalmaz törát, talliszt, tefillíneket, imakönyveket és kocsin, lőháton vagy gyalog elindul, útközben, különösen a lövészárkokhoz közel, gondosan kikerülve az ellenség által belátott és belőtt utakat, az istentisztelet helyére. Ott már egybegyülekezett a hitközség.

Rokonok, földiek, ismerősök itt találkoznak. Máskülönben nem igen kerülnek össze, annyira területileg is elkülönített életet folytat minden század. Szétnézünk. Sok régi, meghitt, viharvert arc. Ha harc volt időközben: megrítkult sorok. Ez is hiányzik, az sincsen itten. Az egyik megsebesült, de nemsokára visszakerül, a másik, a harmadik eltűnt, elment egyszerre, örökre... Egynéhány új ember az utolsó menetből. Imakönyveket oszt szét a rabbi. Közben valamelyik fedezékből kerül egy asztal, két gyertya és a kitűzött időben megkezdődik az istentisztelet. A rabbi prédikál, magyar katonáknál természetesen mindig magyar nyelven. Hétfőn, csütörtökön, szombaton, ünnepnap, újholdkor tórafelolvasás, végül a Hímnusz. Az áhítatot csak emeli az ellenségszolgáltatta harci zene. Fejünk fölött gyakran repül a gránát, zizzen a golyó, dörren a srappell: mi tovább állunk, imádkozunk és még ájtatosabban mondjuk: „Elokim lonu ezrah vaoz... al ken lo nirah behomir arec...“ Az Úr a mi oltalmunk, a mi erősségünk, segedelmünk nagy nyomorúságunkban... És mi nem félünk. És ha megindul a föld, hegyek omolnak tengerek középebe és zúgnak, forrnak az ő vízei... a seregeknek ura velünk van mindörökké szelah...

Istentisztelet végeztével elbeszélget a rabbi a hívőkkel, segítségükre van apróbb-cseprőbb dolgaikban, otthoni ügyeikben. Olvasmányokat, folyóiratokat, könyveket szétoszt közöttük. Elbúcsúzik tőlük és hazamegy, avagy pedig, ha másnap a közelben van istentisztelete, ott marad estére valamelyik századnál vendégként és csak másnap kerül haza, hogy ismét más ezrednél folytassa munkáját.

Főünnepek alkalmával rendszeren megengedi a parancsnokság, hogy a hozzátartozó összes ezredek és alosztályok zsidó vallású katonái egy helyre gyűlve tartsák meg hagyományos mó-

Lebovics Hirs tábori rabbi levelet ír egy beteg katona számára
Feldrabbiner Lebovics im Frontspítal

don az ünnepi istentiszteleteket. Ilyenkor barakk, valamely nagy épület, avagy szintén szabad tér szolgál istentiszteleti helyül. A nagyünnepi istentiszteletek felejthetetlen hatást gyakorolnak a hívőkre. A gond- és aggodalommegülte lelkek százainak együttes bensőséges fohászkodása tisztult vallási érzéseket vált ki a résztvevőkből és szívetleket megerősítő gondolatokat hagy maga után.

A legnagyobb munka azonban a husvéti ünnepekkel van. Peszachkor a hadseregparancsnokság a nyolc ünnepnap és az előnapra engedélyezi a rit. husvéti kosztot. Ezt természetesen a tábori rabbi rendezi. Ilyenkor gazdasági tiszté válik egynéhány hétre. Mazzoth-sütődét kell felállítani, ad hoc-konyhákat berendezni, alkalmas embereket kiszemelni szakácsoknak, felügyelőknek. Külön ételmezési központ állítandó fel. Metszők kirendelése. Beszerzendő husvéti bor, zsír, haggadah, de még a tormáról se szabad megfeledkezni. (A

Dr. Lemberger tábori rabbi az ünnepi menázi-kiosztásnál
Rituelle Verköstigung der ung. jüdischen Soldaten

Málhásállat husvéti ételt vissz a hegy tetején levő rajvonalba
Wandernde rituelle Küche

mult évben csak egy hadosztálnál egy fél métermázsa kellett moraurra.) Széderesték rendezendők. A hittestvérek öröme, hogy künn a lövészárkokban is megkaphatták a vallásmegkövetelte husvéti rituális élelmezést és ezáltal lelkében megerősödve és megújnodva ismét nyugodtabban lát nehéz, életemésztő munkája után, kárpótolja a kartársakat fáradságos munkájukért.

Ha a csoportosulás veszélyes és emiatt nem tartható együttes istentisztelet, a rabbi a lövészárkokban keresi fel a híveket.

Lakásán, mely gyakran csak egy mással megosztott sátor — jómagam egyszer négy hónapig nem aludtam szobában — irodát vezet. Az elesett bajtársakat, kiket majd a segélyhelyen, majd a rajvonat mögött, újabban a harcok helyén berendezett katonai temetőben temet el, anyakönyvezi, a hozzátartozókat kiméletesen, rendesen az illetékes rabbi útján értesíti. Tudakozódásokra felel és működéséről naplót vezet.

Rituelle Osterküche

A husvéti étel kiosztása a rajvonat előtt

Működési jelentéseit és az anyakönyvi lajstromot a hadseregparancsnokságnál levő izr. tábori lelkészeti hivatalhoz terjesztí fel. Ennek vezető lelkésze az összes a hadsereghez tartozó hadosztályok rabbijainak felettes egyházi fóruma. A hadsereg vezető tábori rabbija az összes izr. ügyek referense a hadseregparancsnokságnál. Ő felügyeli az egyes tábori rabbik működését, végzi a központi anyakönyvvezetést, vezeti a tábori rabbik állományát, gondoskodik helyettesítésről, esetleg pótlásról a parancsnokság révén. Ő adja ki az ünnepekre vonatkozó hadseregparancsokat. Gondoskodik a kegyeszerládákról, imakönyvekről. Peszachkor a mazzothról. Ellátja az összes hadseregbeli kórházak nehéz sebesültjeit, végzi ezekben a temetéseket és vezeti a központi irodát.

Ez rövid vázlat a mi működésünknek. Nehéz és felelősségteljes a mi hivatásunk a fronton. Fáradtságos és nélkülözésekkel teli. Szívesen viselünk azonban minden viszontagságot, hisz azoknak lelki vigasztalására és megnyugtatóra szolgál, kik életüket készek feláldozni a haza oltárán. És ha mindenikünknek csak egynéhány embert sikerült megnyugtató és megvigasztalni ezen vészteljes, vérzivataros napokban és ha csak egy kétségbeesett embertársunkban sikerült meggyújtani az Istenbe vetett hit és bizodalom szövetségét, és ha csak egy szívnek sikerült feltárnunk ezen szeretet nélküli korban a szeretet világát, akkor elmondhatjuk magunkról, nem hiába küzdöttünk és fáradtunk. Célunkat elértük.

HOL VANNAK A RÉGI SÍROK?...

— MÓZES IBN EZRA —

Hol vannak a régi sírok?

Hol sok régi temető?

Halott fekszik halott mellett,

Halmukon vad fű se nő.

Együtt hever föld méhében,

Homok, kavics s drágakő...

Héberből ford.: Patai József

Földgottesdienst

Nagyünnepi istentisztelet a fronton

DR. FABÓ BERTALAN: A RÉGI PESTRŐL ÉS ZSIDAIRÓL

világháború viharáiban észre se vet-
tük, ha észrevettük, meg nem em-
lékeztünk róla, hogy 1815-ben szü-
letett legtehetségesebb klasszikus
szobrászunk, a későbbi „öreg” Engel
József, a dunaparti Széchenyi-szobor
alkotója. A sátoraljaújhelyi, majd abaújszántói
zsidógyerek, aki tíz testvérével
együtt szegényen kezdte és ha
nem is lett őse egy hevesmegyei
nagybirtokos jó, zsidó famíliának,
mint fivére, néhai Engel Péter,
de az úttörő magyar művészek
sorába korán belekerült és nem
is kis dicsőséggel.

„Aus einem Bocher kann Alles
werden,” tartották a régiék és iga-
zuk is volt; mi minden nem lett
már egy bóchergyerekből! Külö-
nösen a pozsonyi zsidó bócherek
pantheonja csodálatosan gazdag
(a most élő legnagyobb magyar
nyelvész, aztán az egyiptológiá-
nak európai hírű egyetemi tanára,
bankárokról, nagyiparosokról nem
is szólva — mind itt kezdték).
Azok a rézbalétás utalványok —
a „lechem bachurim” felirással —
úgy látszik, felette áldásosak lehet-
nek vagy talán az, hogy a bócher
legelsősorban vasszorgalmat tanul
meg, ami aztán egész életében el-
kíséri. A mi bócherünk is Ungvár-
ról Pozsonyba kerül, majd Bécsbe,
később Londonba és Rómába,
ahol Canova klasszikus irányának
lett — csak úgy, mint búsan félre-
álló kortársa: Ferenczy István —
késői követője. Londonban Eszter-
házy Pál herceg, az ottani nagy-
követ örül díjnyerő sikereinek és
tesz neki tréfás szemrehányást,
hogy miért az egyetlen magyar,
aki még támogatásért föl nem
kereste; azután állandóan vendé-
gül látja (akkoriban ez a „Frei-
tisch” mágnásoknál, tehetős urak-
nál általános szokás volt), de a még
nem is oly rég Szófer-tanítvány,
aki Pozsonyban mint bócher ismerte a szerény
vendéglátást is, csakhamar udvariasan elkéredz-
kedett a neki terhes tokaji aszúboros hercegi ebé-
dektől. Csakhamar Viktória királynőnek és férjé-
nek, Albert hercegnek lesz állandó művésze és
az egyik nagyobb műveért kapott háromszáz font
sterlinget a Londonban élő magyar emigránsok
segélyezésére adja. Gyönyörű nőalakjait („Éva”

„Amor a fegyverrel” stb.) magyar arisztokraták
veszik és mágnásasszonyok csináltatják meg vele
domborművű arcképeiket vagy mellszobraikat.
Zsidó hölgy-mellszobrai közül igen szép a néhai
Kassovitzné („Nein, Kinder, was für wunder-
schöne Schultern diese Frau gehabt hat!” szokta
még késő aggkorában is mondogatni). Ő alkotta
meg kétszer is díjnyertes pályázat alapján az
allegorikus mellékalakjaiban igen szép Széchenyi
István szobrot; a főalak bizonyos hivatalos kíván-
ságok folytán kevésbé sikerült.

Londoni időzése alatt mintázta
meg Disraelit is, a már akkor
híres államférfit; egyik másolatát
haza is hozta, de valahol elkalló-
dott; most járunk utána. Deák
Ferencről, mint az öreg úrnak
rég kedvelt embere, ő vette le a
halotti maszkot, most a M. Nem-
zeti Múzeumban (Klein Aladár
úr ajándéka).

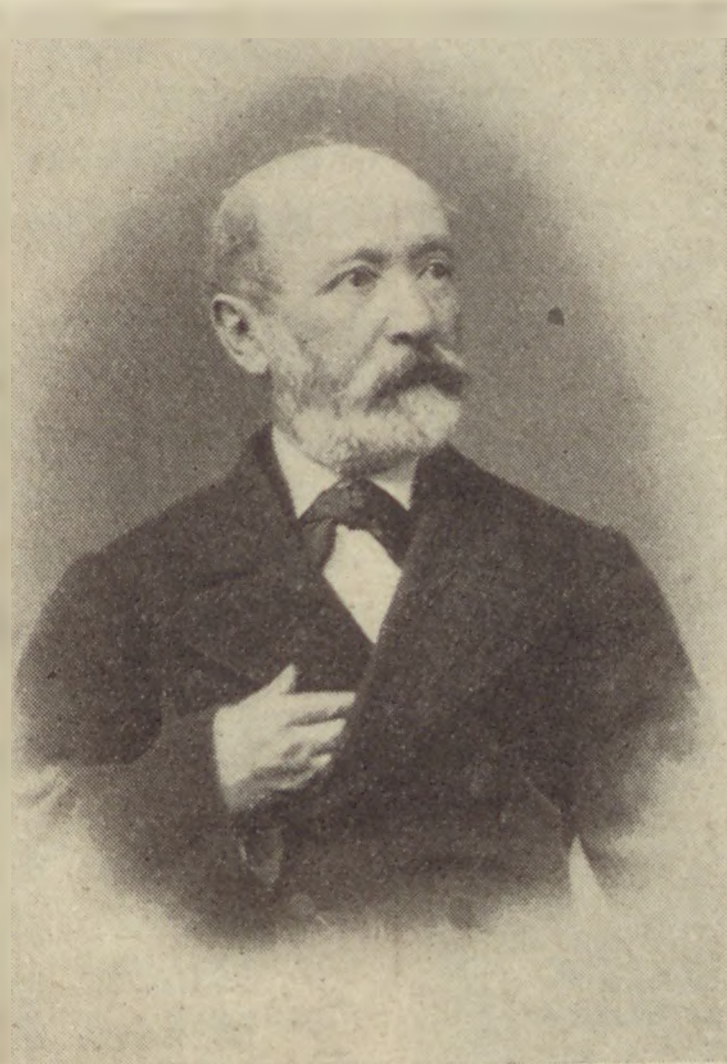
A régi Pest — még a mostoha
viszonyok között is — a század
közepétől kezdve rajokban ter-
melte és eregette külföldre a mű-
vészeket, de főleg a színészeket
és a zenészeket. A nagy Orczy-
udvarban — amely e kis miniatűr
városrész volt, mert minden volt
benne, üzletek, irodák, műhelyek,
vendéglő, kávéház, sőt még két
zsinagóga is — játszogatótt egy
csozó gyerek: Ágai Adolf, a
doktor fia, aki később, bár maga
is medikus doktor, egész Magyar-
ország bús kedvét orvosolta év-
tizedeken át a humorok határtalan
dózisú adagolásával; azután a hit-
községi titkár fia, a később híres
német színész, Barnay s végül
Sonnenthal Adolf, később lovag
és Bécsnek félszázéven át első hős-
szerelmese meg társalgó színésze;
rég klasszicizáló romantikus irány
és stílus, de abban aztán minta-
szerűen tökéletes és mint ember
is tiszta, idealizmusért lángoló,
hitének hű fia, aki soha meg nem
tántorodik. Első (1852-ből való)
színészpaszusa kifogástalannak
mondja karakterét; no mindig az
volt nemcsak formászerűen, hanem

igazán is. Finom, átszellemült viveur-arca volt;
fiatalkorában, bécsi tartózkodása alatt, a mi Ágaink
is igen hasonlított hozzá, amint pár héttel halála
előtt nekem mondta, „bizony hasonlítottam hozzá
egész a visszaélésig!” Akik nem értik, — ne értsék!

Akkor támadtak és fejlődtek a fiatal pesti muzsi-
kusok is; nem szólva arról, hogy fiatal éveit
Goldmark Károly is itt töltötte, jó egy pár évet,

Büldhauer Josef Engel

Engel József szobrász öregkori arcképe
(Magyar Zsidó Múzeum)

Sonnenthal bécsi udvari színész
jubiláris érme
(Magyar Zsidó Múzeum)

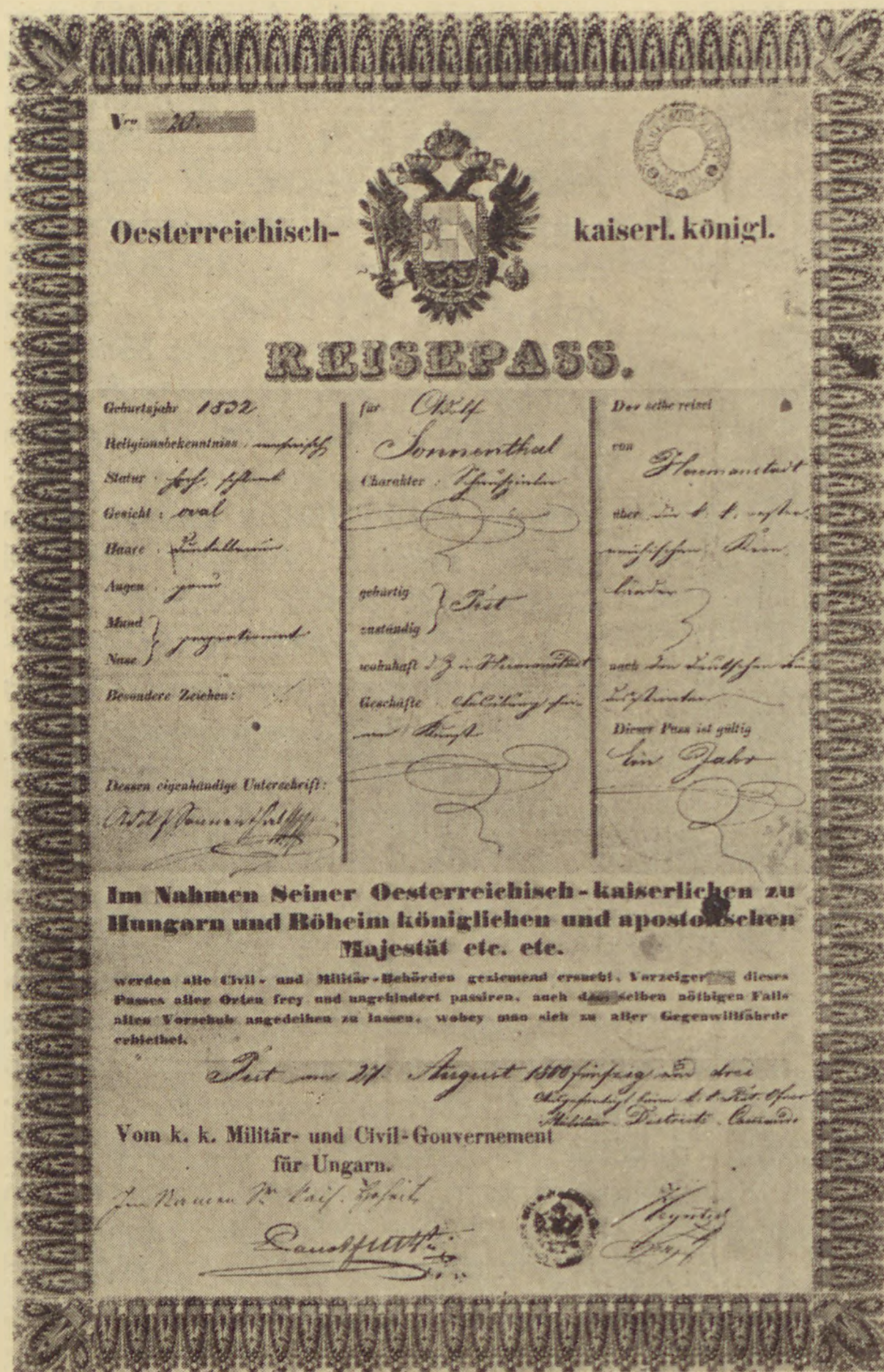
Adolph Sonnenthal

Sonnenthal bécsi udvari színész
jubiláris érme második oldala
(Magyar Zsidó Múzeum)

de itt volt csodagyerek Grün Mór, Singer Ödön, Hauser Miksa és a legnagyobb is: *Joachim József*, a hegedűkirály is; a nagytehetségű zsidógyerekek közt Goldmark után a legnagyobb. Fejlődését, külföldi sikereit már akkor számon tartották itthon

is; „*Der Ungar*“ című lap (Rosenthal adta ki és Kilényi szerkesztette) a serdülőnek egyik zsengejét adja ki, kis dalát Goethe szövegére a „Haiden-röslein“-t. (Ügyes kis dolog, bár klasszikus, mégis csak a — Schuberté.) Ez a kis kóta valaha a Kern Leóé volt, aki a régi Pestnek egyik legnagyobb zenepártolója, művészeinek mecénása volt; már az ötvenes években fizetett Jókai Mórnak egy megzenésítésre való operaszövegért („Imetullah“) nyolcszáz pengőforintot és Bognár Ignác meg más zeneszerzők egész dalfüzeteket szántak neki. Fia Karády Bertalan, mint kúriai bíró, lelkes zenerajongó, ez év elején halt meg; annak hagyatékából szerezte meg a múzeum.

Reisepass

Sonnenthal utazóigazolványa 1852-ből

BALLA IGNÁC: ESTE...

Fürtös fejére téve két kezem,
Imádkozom halkán és csöndesen:

— Ó, áldd meg Isten az én fiamat,
Övé legyen minden szent pillanat
És minden perc, mely meglegedett
És minden óra, mely jóra vezet.
Minden öröm, mit ad a földi lét,
Minden derű, mely megtölti szívét,
Minden jószág, mely bántást elfeled,
Minden szívet-megváltó szeretet,
Minden dicsőség földi téreken,
Minden, mi nem adatott meg — nekem!
Minden gyönyör, mely tiszta és fehér,
Minden boldogság, mely a szívbe fér,
Minden, miért küzdünk mindannyian
S enyém a boldogság, hogy ő — az én fiam!

... Lehajlok hozzá — nem érti okát —
És megcsóklom tiszta homlokát.
S ő megriadtan néz most szerteszét,
Egyszerre könny futja el a szemét.
Könnyes szemével rámnéz csöndesen
És megcsókolja reszkető kezem . . .

Nők. Munkája.

SIMONYI ZOLTÁN:

A NÖEGYESÜLETEK ÚJ FELADATAI

magyar-zsidó kultúrélet föllendítése, az erők tömörülése régi vágya felekezetünk jobbainak és zsidóérzésű, szebblelkű nőinknek. Ezen nemes-célú törekvéseket a háború kitörése érzékenyen sujtotta. De a szellemi és erkölcsi kultúra fenntartása a háború alatt is kötelességünk, még ha nagy erőfeszítéssel jár is, és valóban nem korai a háború negyedik évében hazafias, erkölcsi és vallásos szellemű, politikától távolosó *kulturális tevékenységünk hathatós kifejtéséről* beszélni.

A zsidó nőegyesületekről van szó; ezen intézményeknek létjogosultsága kívánja meg, hogy ne csak a feledés árnyéka ne boruljon zsidó jellegükre, hanem sugáregyenesen fényes megvilágításba jusson. A fényerősség növekedni fog, ha a helyi, elszigetelten lobogó lángokat a fényszolgáltató középponti telep is fogja élesztetni. A zsidó nőegyesületek szövetségének eszméjét a Mult és Jövő már 1912-ben hirdette és azóta is terjesztette. A háború nem lehet akadálya megvalósulásának, sőt éppen a háború jelenségei és tanulságai követelik a tervek gyors kivitelét.

A háború messzire kimagasló tanulságai közé tartozik a szervezés óriási jelentőségének mélyebb felismerése, az erkölcsi szellem fölényes hatalmának újabb igazolása, a nők közérdekű munkásságának magas értéklése és a közegészség életbevágó fontosságának meg gondozásának általánosabb és gyorsabb cselekvésre buzdító méltánylása.

Tehát éppen a háborúnak irtózatossá áldozatok árán megszerzett tanításainak mellőzése volna, ha a nőegyesületek magasztos céljainak megközelítésére irányuló szervezésről lemondanánk. A női lélek gazdag kincseinek, eszményi finomságának gyönyörű perspektívája után meg kell nyernünk a zsidó nőket a zsidóság hivatásának, eszméinek és világnézetének küzdő és győzelmes őrszemeivé. A finom női lélek sajátságait kell csak megérteni és érvényesülni engedni zsidó kulturális téren, akkor jelentős, fényes eredményeket várhatunk, olyanokat, miket csak nők érhetnek el.

Az ő szavuk fogja megelelni az eldurvulást és a gyöngédebb érzelmek eltompulását, ők segítenek megtörni a belső közömbösséget és a felekezetet ért külső alaptalan támadásokat. A nőegyletek által rendezett zsidó kultúrestélyeken, előadásokon, szociális kurzusokon belekapcsolják átértett

és átértett múltunkat a lüktető jelenbe, ők fognak rámutatni sok nemes zsidó koreszmére, ők egy szebb, boldogabb jövő elkészítésének szervezői.

A jövő: az ifjúság. A nők vallásos buzgalma az ifjúság is épülni fog, a szeretett anyákon át és által az intelligens gyermekek is meg fogják szeretni zsidó irodalmunkat, történetünket; a zsidó ünnepek jelentőségének ismeretében és megtartásukban kiművelt vallásos, jó szívűekkel a hitélet bensőségét és értékességét emelik; magasabb szellemi világba vágyó lelkük a zsidóság fönséges szellemi világában fog kielégülést és megnyugvást nyerni, a lelkesülésre hajló ifjú lélek lelkesedni fog az igazságért, ránevelődik a társadalmi igazságos gondolkodásra.

De a magas színvonalon álló gyűlések, kultúrestélyek nem meritik ki a nőegyesületek programját. Nemcsak eszméket, elveket hirdetünk, hanem cselekszünek is a vallási, társadalmi feladatok terén.

Itt csak röviden érintek több olyan kérdést, melyek vonatkozásba hozhatók a nőegyesületek működésével.

Szervezendő volna az országos nőegyesületi szövetség védőpajzsa alatt *női pályaválasztási tanácsadó decentralizálással*. A szülők legnagyobb része tájékozatlan ebben a tekintetben, a leányok többnyire a kereskedelmi irodákba tódulnak, „mintha minden nő csak számolásra és levélstílushoz született volna“, pedig az ipar, mely inkább ügyességet kíván, általában véve, de különösen egyes ágaiban alkalmasabbnak mutatkozik a nők számára. Ezt a kedvező tapasztalatok is igazolják. Atyjuk mesterségét vagy üzletét is éppúgy folytathatnák sokszor, mint a fiúk. A kézi ügyességet, izlést kívánó női pályákra való előkészülést megkönnyíthetjük a nőegyesületek ellenőrzése alá helyezett *izr. leánytanoncotthonok* alapítása által. (Budapest, Pozsony, Győr stb.) Tehetséges leányok *ingyenes szakkiképzését* kellene előmozdítani. A nőegyesület összeköttetést tart fenn az *iskolákkal* is. Ugyanis a szegénysorsú tanulók előmenetelét gyakran károsan befolyásolják kedvezőtlen szociális életviszonyaik; itt nőegyesületeink áldásos keze sokat lendíthet; sok szunnyadó, senyvedő tehetséget lehetne megmenteni és kifejleszteni hazánk és felekezetünk javára.

Figyelemreméltó, hogy más női egyesületek, melyek szociális alapon szervezettek, mily célszerű intézményeket létesítettek. Példák:

a) *Lakáslátogatás*. Tapintatos, képzett, kézi gyógyszerzárral felszerelt gondozónők (mindegyik a maga körében) meghatározott időközökben meglátogatnak minden lakást, ahol kisgyermek van, kitanítják az anyákat a modern követelményeknek megfelelő csecsemő- és gyermekvédelemre és az orvosi rendelések pontos követésére. (Különböző kötések stb.)

b) *Családgondozó*. Szegénysorsú családot alig érhet nagyobb csapás, mint az, ha az anya beteg. Ebből ered sokszor a családi otthon elhanyagol-

lása; a gyermekek az utcára szoknak, az atyát kenyérkereset köti le. (Néha el kell utaznia.) A családi otthonnak ez a veszedelme készíti sokszor a szegény anyát arra, hogy a gyermekágyból időnek előtte felkeljen, vagy ha betegnek érzi is magát, ne düljön ágynak, hanem tovább von-szolja a baját, ameddig csak bírja. Így a kis baj elhatalmasodik rajta és aláassa az egészségét.

Ennek a bajnak elejét veszi a nőegyesület azzal, hogy ápolónőt: családgondozót küld a házhoz, aki a beteget és a háztartást is ellátja. A családgondozót az egyesület fizeti. Ha ez a segedelem egy-egy családnál 20 — 40 koronába kerül, nagyobb eredményt érünk el vele, mintha a családi élet felbomlása után téli ruhával vagy más könnyör-adománnyal igyekszünk a már romlásnak indult család tengődését meghosszabbítani. Németországban ez az intézmény igen elterjedt. (Szántó M.)

Mínthogy vallásunk előírása szerint a betegek látogatását és ápolását eddig is szívbeli kötelességünknek tartottuk és gyakoroltuk is, ősi hagyományaink szellemében járnánk el, ha minden nőegyesületnél alkalmaznánk hivatásos, szakértő gondozónőket is.

A szegények anyagi érdekeit egyéb módon is támogatjuk. (Kis gyermek biztosítása, hogy serdülő korára valamelyes pályán való kiképzésének meglegyenek az anyagi előfeltételei; kamatnélküli hitelnnyújtás, ingyenes jogi tanácsadó és orvosi kezelés, lakbérpótlék, népkonyha, téli felruházás.)

Tudjuk: ezen feladatok legnagyobb része valósággal állami feladat. A magyar zsidóság és benne a nőegyesületek, melyek már a háború alatt is tevékenységük körét kiterjesztve, híven vallásunk szelleméhez és áthatva a haza- és emberszeretet eszméitől, lelkes, felülmulthatatlan buzgalommal fáradoznak a háború által ejtett sebek gyógyításán, most és a háború után is munkakedvvel megáldozatkészséggel kérnek részt a nemzeti építő munkából, a reánk váró óriási nemzet-társadalmi feladatok terén. Hiszen mind az állam, mind felekezeti intézményeink erkölcsi célok felé törekszenek és a sokágú szociális tevékenység fájának növekedésével, lombosodásával a gyümölcsök érlelése is mindnyájunk munkája.

Nagy körültekintést kívánó és megnövekedett feladataink a nőegyesületek szervezetének újjáalakítását is megkívánják. A vezetőségben helyet nyer a nemesszívű emberbarátok oldalán az orvos, tanár, tanító, pap, ügyvéd, szociálpolitikus, esetleg kedvező körülmények között a közigazgatási tisztviselő, a fiatalokúak bírása stb. Ez utóbbira és a lelkipásztorra már csak azért is szükség van, mert a nyomor nemcsak létfenntartási szükségletek kisebb-nagyobb fokú kielégítetlenségét jelenti, hanem többé-kevésbé a lelki nélkülözést, lelki lefokozódást is.

Vallási és felekezeti szempontból erőgyarapodást látok abban, ha felvértezzük magunkat a haladás eszközeivel, hogy mennél eredményeseb-

M. Galambos: Studie

Galambos M.: Cserkesz. Tanulmány

ben teljesíthessük a mi korunkban a mi feladatainkat.

A felekezet már fölismerte, hogy pl. a hadiárva- és árvakölcsei nevelése és ezáltal a felekezet iránt való hűségük megóvása a mi kötelességünk. A jövőben mindinkább világosabb, erősebb és általánosabb lesz az a köztudat, hogy vallási szempontból is felekezetünk szilárdságát biztosítjuk, ha magunk serénykedünk minden olyan szociális ügyben, mely a zsidóság létérdekeivel összefügg. Jobb, ha mi teljesítjük a fogamatosságát, mintha az ügyek jelentőségét föl nem ismerve, a felekezeti tevékenység körének szűkre szabása és más területektől való éles elhatárolása (— a társadalmi jelenségek között kölcsönhatás van és nem szigetelhetők el! —) által ezeket az ügyeket tisztán az állam hatáskörébe utaljuk. Ismétlem, felekezeti szociális tevékenységünk erősebb kifejtése az állam érdekeit is szolgálja, mert erkölcsi irányba esik. Azért vagyok híve a nőegyesületek céltudatos, tervszerű társadalmi (szociális) munkássága kifejlesztésének.

A nőegyesületeket új feladataik teljesítésében hevitse lánglelkű prófétáink társadalmi igazságosságra és nemes cselekvésre buzdító szelleme, a szegények védelmezésének ősi hagyománya, történetünk sok ragyogó női példája, a hitélet bensősége, vallási és erkölcsi eszméink meggyőződéses ereje annyi szenvedésen és megpróbáltatáson átment hön szeretett hazánk és vallásunk üdvére!

DR. HELLER BERNÁT: TOMPA MIHÁLY

— Születésének századik évfordulójára —

avasszal ehelyütt Arany emlékének áldoztunk, ősszel Tompának áldozunk. Maga Tompa lényegbeli kapcsolatot érez az ősszel.

Ősszel születtem hervadt lomb alatt, éneklő férfiúkora elején s a halál küszöbéről ekkép tekint vissza:

Ősz! most végül is rólad szólva még:
En hű lovagod, dalnokod valék! (Utolsó versetm I.)

Az ősz az érzés, az „enyészetben méla báj” évszaka, Tompa az érettségnek, a mélaságnak költője. Tompa történelmi csengésű nevének hallatára nem jut eszünkbe csokonaískodó vagy petőfieskedő bordala (*Elmélkedés a kancsó felett, Levél Petőfához*), nem a vérnek szilaj fölpezsdülése (*A lány szeretőnek való*); a vívódó kétség (*Küzdés, Borozás közben*), nem társadalmi rajzainak kegyetlen gúnyja (*Temetői hangok, Nánihoz*), hanem előttünk áll a papköltő, amint

Lant és biblia, e két szent barát,
Karján ringatja boldogan magát,

előttünk áll a gyöngéden boldog, de csakhamar (feleségének szenvedései és gyermekeinek elhalása által) embertől elbirható mértékig megpróbált hitves és atya s előttünk áll, legvilágosabban és legélénkebben a lesujtott hazafi, aki célzásokba, példálózásokba, képekbe, allegóriákba tördeli honfájdalmát. A papi hivatás, a családi bensőség, a nemzet nagy küzdelmének gyászos fordulója nemesítették, szentelték meg Tompa érett költészetét. Jellemző Tompa fölfogására, hogy a vergődő, veszendő lélekhez így szólaltatja a halálmadarat:

Nem volt hited, nem istened:
Gyűlölted, martad önfajod...
Nőt nem vevél... (Kuvók)

Hít és családi erkölcs neki egybeforr. Neki és feleségének együttesen

A vallás e mi édes jó anyánk,
együtt olvassák a Bibliát,
Hol csörgedez a lélek itala. (Nőmnek)

Valóban a léleknek ez az ihlető itala gazdagon csörgedezett Tompának. Kevés irodalmi hatás van oly szerencsésen megvilágítva és véglegesen tisztázva, mint az a kérdés, mit köszön Tompa a Szentírásnak. Volt alkalmunk ehelyütt elismeréssel adózunk dr. Pollák Miksa soproni rabbi könyvének, amelyet Arany Jánosnak szentelt. (*Arany János és a biblia*, Budapest 1904.) De az irodalomtörténeti kutatásnak még teljesebb hálájára szolgált reá Pollák műve Tomparól.¹

A könyv legáltalánosabb eredményét egyik hívatott bírálója, Kéki Lajos, ekkép foglalja össze: „Feltűnő s ezt ezek a pontos egybevetések is

¹ Dr. Pollák Miksa, *Tompa Mihály és a biblia*. (Izr. Magyar Irodalmi Társulat 1912.)

igazolják, hogy Tompára, valamint a kálvinista magyarság képzeletvilágára sokkal nagyobb hatása volt az ó-szövetségnek, mint az újtestamentumnak, felfogását és képeit jellemzően az ó-szövetség zordon ereje és komorsága színezi.” (*Egyetemes Philologiai Közlöny*. 1913. XXXVII, 417. 1.) Ezt a hatást egyébként nemcsak a református írónál figyelhetni meg. Található-e nagy költőink közül mélysegebben katolikus, mint Zrínyi? S már Arany János finom érzéssel, pontos bibliaismerettel kimutatja, mint hatott Zrínyire „a királyi szent dalnok az ó-szövetség himnuszainak ihletett énekese” (*Zrínyi és Tasso* II.). Legújabban pedig Ferenczi Zoltán kiderítvén Zrínyi leghíresebb prózai munkájának (*Az török afitum ellen való orvos-ság*) eredetét, forrásai közt a bibliánkat sorolja: az ébresztő írás valóban Ezékiel próféta tanításával igazolja magát s Debóra énekének harsány szavaiban csendül ki. Sőt az egyház legendáival sem vagyunk különben. Amikor magam az egyiknek zsidó eredetét avval is akartam bizonyítani, hogy egyre a bibliánkra hivatkozik, Nöldeke figyelmeztetett: „A legendák inkább az Ó-, mint az Új-testamentumhoz kapcsolódnak, nyilván, mert amaz dúsabb színezetű. (REJ. LIII. 112.)

Már most Szentírásunk dús színei közül, változatos tartalmából mi ragadta meg Tompa Mihályt? Pollák buzgó és eredményes kutatásai nyomán a válasz kétségtelen: A Zsoltárok, Jób és Kohelet (Prédikátor) könyve.

Tompa vallásos érzésének legáhitatosabb megnyilatkozásaiban gyakran világosan a zsoltárok eszméit, fordulatait, szavait halljuk ki. Áhítatának erre a kútfejére a költő egyenest hivatkozik is.
(A szent küszöb. A gyülekezetben.)

A *Dívatos* költőt Tompa gúnyolja, hogy a holdban hegedülő Dávid királlyal bizalmaskodott. Ámde maga Tompa is a legenda Dávid királynak képzel el magát költői végálmában:

Te árva lantom, függj felettem!
Csendes szellő ha kel
S húrjaidba kap lágy-susogva,
Az énekest, fel-felzokogva.
Te szenderítsed el! (A költő végálma)

Ez a látomás — ezt is már Pollák mutatta ki — megegyezik az agárával, a rabbinikus mondával: hárfa függött Dávid ágya fölött; mihelyt belekapott az éjfél szél, a hárfa önmagától megzendült s Dávidot istenimádásra serkentette; azért énekelhette a zsoltáros: fölkeltem a hajnalt. Tompa vallásos költészete telve van a zsoltárok lelkével, némelyik versszaka nem egyéb költői zsoltárfordításnál:

Jőj be, jőj be! itt van a nyáj, kit legeltet
Maga az Úr, kies mezők s vizek mellett (23. zs. 1-3.);
Holott édes szó hallatszík, tiszta fény süt,
Jobb itt egy nap, hogynem ezer nap egyébűtt.
(84. zs. 11.) (Feddőzés)

A lét és hit rejtelseibe merülve, fölkiált a zsoltárral:
Itt mélység mélységet kiált. (42. zs. 8.) (Éjjel)
A zsoltárok mellett leginkább Jób könyve ragadta

meg Tompa szívét. Tompa is súlyos megpróbáltatásokat állott. Egyik gyermeke meghal, a másik vívódik a halállal, felesége állandóan sínylődik:

Letört fájáról életemnek,
Letört az egyik lombos ág;
Enyészetes forró szelével
Sárgítja a kór másikat
S ha még ez is... száradj ki akkor
Lombatlan bús fa, életem...
Kórágyn fekszik szenvedő nőm,
Terítőn kedves gyermekem! (Pünköszt reggelén)

Már régebben Jóbnak érezte magát: „gyakran futni szeretnék magamtól, emlékezéseimtől, mindentől. Hát még az éjszakák! az álmok! Jób szerint azok is bántásomra rendeltettek énnekem.“ (Aranyhoz 1859 II/12, Arany H. I. III, 456.) Jób is már arra gondol, hogy véget vet gyötrelmes életének (Jób VII, 15), Tompát már 1848-ban bántja hasonló gondolat. (Aranyhoz 1848 III/2. Arany H. I. III, 212). Tompa költészetében néha megkap a jóbí megadás:

Az Úr bölcs, jó, ő adja nekünk.
Az édest, keserűt;
Amazt fogadd hálaadással,
Ezt gyáván ne kerüld! (Az esztendő végén)

A porbasujtott Jóbot halljuk itt, amint fölkiált: „vajjon csak a jót fogadjuk el az Istentől, a rosszat pedig ne fogadjuk el?“ (Jób II, 10.)

A zsoltárok áhitata, Jób fájdalomtűrése mellett leginkább a Prédikátornak, Koheletnek lemondó töprenkedése felelt meg Tompa lelkének. Koheletben megtalálta bibliai képviselőjét a kétség, amely, Heineval szólva, nem hiányozhatott az emberiség házi gyógyítószertárának orvosságai között. Tompa sokat küzdött a kétkedéssel. (IMIT. Évkönyve 1900, 305. l.) Kivált ez a kérdés zaklatta, melyet Kohelet így vetett fel: ki tudja, vajjon az ember fiainak lelke fölszáll-e a magasba. (III, 21.) Költeményeiben is fölcsendül ez a tépelődés. Az élet visszasságának láttára odaveti:

Mondják: hogy majd a másvilágon...
De hagyjuk ezt. (Borozás közben)

De mily erővel s teljességgel küzdötte le ezt a kétségeskedést, kitetszik egyik leghatalmasabb, valósággal megrázó költeményéből, amelyben egy haldoklónak lázadó lelkét csillapítja. (Haldokló mellett.) Tompának utolsó írása, az a levele, amely csak halála után érkezett Aranyhoz, azokkal a szavakkal végződik, amelyeket Arany reá vésetett volt leánya sírjára: A lélek él, találkozunk. (Arany H. I. IV, 310.)

A Szentírás áthatja Tompának nemcsak eszméit, hanem előadását, nyelvét is. A biblia stílusában „a mező fái összezsapják a kezüket“ (Jesája 55, 12), a folyók is — ujjongva — összezsapják a kezüket (98. zs. 8.) Tompánál is:

Zeng a mező és fája tapsoland. (Gróf Miko Imréhez)

A biblia az éjszakát az őrjáratok fölvaltása szerint osztja föl. Ezért írja Tompa:

Sok századoknak lön azóta múlása,
Miképen egy éjnek rövid vigyázása;
(Szent László királyról)

Ebből kicsendül a hatalmas zsoltárének: ezer esztendő Isten szemében, mint a tegnapi nap, amikor elmúlt, mint az éjjeli őrjárat (90 zs. 4.)

Némi joggal mondhatja Tompa legtüzetesebb életrajzának szerzője: „A Szent László királyról írt legendának majd minden versszakában találunk bibliai gondolatot“. (Váczy: Tompa Életrajza Budapest 1913, 256. l.)

Hasonlóan gazdag bibliai vonatkozásokban az „Erdély Széchenyiéhez“, Gróf Miko Imréhez intézett óda. Széchenyi halálát siratja

a nemzet borongó végzetét,
Mely a pásztort ugyan veri... veri...
Hogy elszórná a nyáját szerteszét...

Hasonlón szólott a próféta: üssed a pásztort, hogy széjjelszóródjék a nyáj. (Zakariás XIII, 7.) Miként Mózes, úgy Széchenyi is

látta már a boldog Kanaánt
S nem ért oda, — eltűnt titokszerűn —

A síralmak nyelvén gyászol a nemzet:

Im' orcáink a könnytől sárosak;
Koronája fejünknek elesett! (Écha V, 16.)

Tompa fölszólítja Miko Imrét, ragadja kezébe Széchenyi lobogóját

És megjön a víg ének ideje,
Zeng a mező és fája tapsoland. (Jesája 55, 12.)

Van Tompától néhány bibliai tárgyú költeményünk is. Közülük pusztán egy: *Amnon és Támár* éri be a művészeti céllal, hogy a Szentírás elbeszélését költői mezbe öltöztesse. Valamennyi többiben a bibliai anyagból Tompa fátylat sző, amelylyel költeményeinek kortörténeti értelmét, politikai célzatát leplezi. A *Régi történet* a magyarság szabadságharcát Izrael egyiptomi felszabadulásaként, a magyarság csüggedését és kishitűségét, az elnyomás korában pedig a pusztában vándorló Izraelnek Egyiptom vöröshagymáihoz való visszavágyódásának leple alatt szemlélteti. *Sámson* az Istentől erővel fölruházott magyar nemzetet jelképezi, *Delila* az uralkodói biztatásukat alkotmánnyal. Újtestamentumi vonatkozású *Új Simeon*, *A kísértő*, valamint *Heródes*, amely rokon Arany két költeményével (*Ráchel*, *Ráchel síralma*). Kiváló figyelemre méltó a *Héber legenda*, amelyben Tompa a Menachem (messiás) váro agádat használta föl a nemzeti szabadságvágy sejtelmes tolmácsolására. Erről szól Pollák könyvének egyik legérdekesebb fejezete, amely kimutatja az agádának hatását Tompára.

*

Nyilvánvaló, mily hódolattal tartozunk Tompa emlékének. A tépelődő, vívódó, önmagát kereső költőt megértő lélekkel nézzük. Tisztelettel szemléljük, mint tisztul, nemesedik, mint emelkedik ahhoz a meggyőződéshez, hogy

Hítét, ha őrzi, őrzi őt a hit. (A gyászoló)

A megszentelt nemzeti fájdalom zsoltárihlette költőjének pedig áhitattal hódolunk.

COLL- HEGYRŐL

KIVÁGOTT ÚJSÁGSZELETEK érkeznek hozzánk gyakran; pesti és vidéki lapokból ki-szedett „antiszemita szemelvények“, miket egy-egy felháborodott olvasónk küld be „megcenzurá-zás“ végett. Elraktározzuk a küldeményeket, de csak nagyritkán reagálunk rájuk. És pedig először azért nem, mert, úgy véljük, nem kell minden verébre ágyúval lőni és minden csípogásra vész-harsonákkal felelni. Másodszor, úgy véljük, hogyha valaki nincs a zsidóktól elragadtatva, akkor ha a zsidók kitapossák az illetőnek a beleit, még kevésbé lesz tőlük elragadtatva. Harmadszor nem vagyunk már annyira a gettóban, hogy meg-félemlítsen bennünket minden zizzenő falevél, ahogy a bibliai átok mondja, tehát nincs szükségünk sem gyáva gettóbeijedésekre és ijesztésekre, sem hősies gettógesztusokra és gettóátkozódásokra. És végül ötödször, minden külső antiszemitizmus „visszaverésénél“ fontosabbnak tartjuk a belső anti-szemitizmus, a zsidótlan szellem elleni harcot, mert bizonyos, hogy a diaszpóra kétezeréves anti-szemitizmusa nem ártott annyit a zsidóságnak, mint ez az utolsó ötven év, amelyben, különösen nálunk, meggyőződésnélküli hitetlen emberek nagy és üres hangon hitet prédikáltak.

ZIONIZMUS ÉS FESZÜLET. „Tudjátok-e, rabojstim, mi az a cionista? A cionista olyan ember, aki egyik kezében fehér-kék zászlót tart, a másikban meg feszületet és míg Ciont emlegeti, a kis Krisztust csókolgatja.“ Ezt írja a varsói „Das Jiddische Wort“ és meg kell adnunk, hogy az összes együgyű rémmesék közül, miket eddig a cionizmusról feltááltak, a varsói zúglapé a tromf. A háború előtt leggyakoribb volt a vád, hogy a cionista, mert zsidó kultúrát és Palesztina zsidó telepítését propagálja, „hazát árul“. A háború-nak sok cionista hősi halottja és kitüntettetje azonban elnémitotta a „hazaffyas“ szájhősök és drükkebergerek eme vádját. És most jön az új mentő idea — a feszület. „Még néhány ilyen együgyűség — írja egy berni anticionista lap — és minden jóízű anticionista cionistává lesz.“

POSENBŐL ÉS BRESLAUBÓL kiutasítottak sok osztrák zsidót, akik már évtizedek óta laknak a szövetsé-ges birodalom városaiban. Scheidemann és Bauer szocialista képviselők meginterpellálták emiatt a német kancellárt, de választ nem kaptak. Úgylátszik, a német antiszemitiz-mus nemcsak hogy nem lanyhul a háború alatt, de még aktív szerepet is játszik. Kissé korai volt tehát a néhány német zsidó tisztí kinevezésnek örvendezni, mert amire ezeket a tartalékos tiszteket hazahozza a béke, vagy a rokkantság, kiutasíthatják őket azon a címen, hogy egy negyedszázaddal ezelőtt a szüleik a szövetséges Ausztriá-ból vándoroltak be.

(Secundus.)

KRÓNKA- ÉS-ÖZEMLE

ELŐFIZETŐINKHEZ ÉS OLVASÓINKHOZ

A háború negyedik esztendejében is a Mult és Jövő épp olyan gazdag irodalmi tartalommal és épp olyan mű-vészi nivójú kiállításban jelenik meg mint azelőtt. Pedig az előállítási költségek az utóbbi időben 300—400%-kal emelkedtek, míg előfizetési díjaink majdnem a régiek maradtak. A Mult és Jövő finom műnyomó papírosa, réz-karcszerű művészi kliséi, tónusos festéke és egyéb tech-nikai eszközei, amelyek a Mult és Jövőt országszerte el-ismerten a legművészebb magyar folyóirattá emelték, sőt mint zsidó orgánomot a külföldön is páratlanná tették, a háború alatt aránytalanul nagyobb áldozatokat követeltek, mint bármely más lap technikai kiállítása. Némely anyag 1000 %-nál is magasabbra emelkedett. De amint az iro-dalmi tartalomban meg kellett maradnunk a legmagasabb mértéknél, művelt olvasóink kultúrigényeinek megfelelően, a művészi nivóval sem szállhattunk alább, hanem viseltük a terheket nagy áldozatkészséggel, erőt merítve a lelke-sítő tudatból, hogy napról napra növekvő hatalmas tábo-runk, a zsidóság elitjének finomult ízlését elégítjük ki és a zsidóságot a kultúra, művészet és örök szépség glóriá-jában mutatjuk be.

A kiadások óriási többletének csak éppen kis részét hárítjuk át olvasóinkra, úgy hogy az újabb horribilis anyagdrágulás dacára az előfizetési díjakat csak arányta-lan csekélységgel emeljük és reméljük, hogy a művelt magyar zsidóság, amelynek lelkes szeretete oly rövid idő alatt a legelterjedtebb magyar zsidó orgánummá tette a Mult és Jövőt, ezután is híven kitarthat folyóiratunk mellett, amely békében és háborúban egyaránt lankadatlanul tel-jesíti nagy kulturális hivatását az egész magyar zsidóság-nak örök dicsőségére.

A Mult és Jövő előfizetési díja október hó 1-től kezdve egész évre 25 korona, Omike tagsági díjjal 30 korona; a díszkiadás ára 35 korona, Omike tagsággal 40 korona.

GALAMBOS MÁRTON KÉPEI. Aki József főherceg erdélyi hadikiállítását megtekintette, figyelve állott meg a tatárpavillonban, ahol a falakról élettelen és szug-gesztív művészi erővel megrajzolt különböző orosz fejek tekintenek le. Galambos Márton magyar származású gráci művész munkái, amelyek a típusrajzolás legpompásabb alkotásai közé tartoznak és nemcsak művészi, hanem néprajzi szempontból is kiváló értékeket jelentenek. Er-dekes tanulmány ezeket a különböző orosz, tatár, kisorosz, cserkesz stb. típusokat összehasonlítani Galambos orosz zsidó fejeivel, amelyeken gyakran, amint mai számunk-ban közölt képeiből is látjuk, oly félreismerhetetlenül megérzik az egy föld és egy levegő átidomító hatása. Galambos zsidó fejei meleg szeretettel és a zsidó lélek finom átérzésével vannak megrajzolva és bizonyára sűrűn fogunk találkozni ezentúl a nevével, amelyet az erdélyi kiállítás alkalmából a napi sajtó is annyira kiemelt. Ta-tártípusai iránt, amint értesülünk, az állami gyűjtemények vezetői is érdeklődnek és legközelebb kollektív kiállítást akarnak rendezni Budapesten Galambos műveiből.

HÉBER NYELVET tanít kiváló módszerrel Rüdlinger Szidi Budapest, VIII., Német-utca 41. III. 16.

KOHUT ADOLF DR. berlini író, magyar királyi tanácsos, hatvankilencedik életévében elhunyt. Kohut 1848-ban Mindszentben született és 1889 óta Berlinben lakott. Különböző német lapok szerkesztője volt. Mint a „Berliner Zeitung“-nak — a mai „B. Z. am Mittag“-nak — szerkesztőjét 1884-ben Poroszországból kiutasították. Később Bismarck visszahívta. Kohut igen termékeny író volt, aki az irodalomnak csaknem minden területén ténykedett és a magyar kultúrának nagy szolgálatokat tett Németországban. Lefordította *Jókai, Mikszáth, Herczeg* Ferenc regényeit és novelláit, *Petőfi* prózai munkáit. Ezek elismerésül a Petőfi-Társaság külső tagjává választotta. Legutóbb lefordította *Patai* József „Jeromos“ című történeti elbeszélését, amely a berlini „Allgemeine Zeitung des Judentums“-ban jelent meg több folytatásban.

GYŰJTŐI JUBILEUM. A palesztinai zsidóság ügye eddig zsidó ügy volt pusztán, melyben — igaz — emberbaráti és nemzetgazdasági, vallásos és kulturális, konzervatív és modern, eszményi és anyagi érdekek találkoztak és egyesültek. Mióta azonban ez az ország, mint majdnem minden zsidólakta centrum, belekerült a világvihar forgatagába, az egységes front szempontjából nézve a Szentföld egyúttal politikai kérdésünk is vált. A volt és a tán leendő Zsidóország most éli válságos hónapjait: lakóinak, szervezeteinek anyagi erősödése mindenképpen a mi érdekünk.

Jól esik ilyenkor megemlékeznünk egy általánosan nemzetközi, önkéntes és mégis szabályozott segélyakción, mely e sorok megjelenésekor éppen 40 éves multra tekinthet vissza. A mozgalmat az 1877-iki nagy palesztinai éhség alkalmával egy magyar születésű német rabbi, dr. A. Salvendi¹ indította meg néhány lelkes felhívással. 1877 július 31-én jelent meg az első „Rechenschaftsbericht“-ja, mely 8000 K-ás eredménnyel tudott beszámolni. Az adományok azonban tovább is bőven folytak, úgy, hogy Salvendi szükségét látta, hogy a „Spenden-Verzeichnis“ hétről hétre egy zsidó lap mellékleteként külön megjelenjen és az adakozóknak beküldessék. Az alkalmi érdeklődés mind szélesebb rétegekre terjedt és mind nagyobb, immár organizatorikus tevékenységre buzdította a lelkes vezetőt. Irodalmi harcot kezdett a vándorkoldusok, a könyöradománygyűjtés visszaélései ellen; iskolák, kórházak, árvaházak alapítására ösztönzött, anélkül, hogy valamelyik létező zsidó irány vagy párt kifejezett hívének vallotta volna magát. Nagyrészt az ő propagandájának köszönhető a híres jeruzsálemi Sáare-Cedek-kórház, a német-izraelita árvaház ugyanott, a többfelé épült zárandoklakások és az ő nevére létesítették tisztelői Fedje-ben, Pethach Píkva mellett a Salvendi kolóniát, külön Beth-hamidrással és árvaházzal. Összesen majdnem másfél millió márkát gyűjtöttek össze és mutattak ki ezek a röplőlapok: tán a legnagyobb összeget, melyet minden társadalmi kényszer, tagdíjak és szervezet nélkül zsidó célokra összehoztak.

A „nagy gyűjtő“ munkáját halála után épp oly önzet-

¹ Halála alkalmával dr. J. Kramer-Karlsruhe méltatta „A nagy gyűjtő“ egyéniségét a Mult és Jövőben.

lenséggel és lelkesedéssel folytatja a fia, dr. H. Salvendi, ki — maga is aktív katonaorvos — a háború okozta sebet akarja gyógyítani, azon a drága és szent testen, melyet mindnyájan a miénknek mondunk. Jubiláris kimutatást csak a háború befejeztével szeretne kiadni, addig is kéri a nemeslelkű emberbarátok cselekvőleges érdeklődését a Szentföld ügye iránt. (Dr. Fürst.)

CIONISTA MINISZTER. Nemrég hunyt el Rómában Raffaele Ottolenghi volt hadügyminiszter, aki zsidó létére három kormányának volt tagja. Életének utolsó éveiben lelkes propagálója volt a cionista eszmének, amelyért írásban és szóban, beszédekben és cikkeken küzdött. A volt miniszter cionista írásait most gyűjtik össze.

HÍMEN. Dr. Klein Miksa, a Ferenc József Rabbiképző tanára nőül vette Rechnitzer Margitot Székesfehérvárott.

Vajda Leát, dr. Vajda Béla Iosonci főrabbi, kiváló munkatársunk leányát eljegyezte Róna Sándor máv. mérnök.

ADOMÁNYOK. Gábor Dezső, Debrecen, 40 koronát küldött be hozzánk az Omike-menza javára. Róna Sándor, Homonna, 20 koronát küldött be hozzánk a szegény zsidó egyetemi hallgatók segélyezésére. Az összegeket rendeltetési helyükre juttattuk.

HALÁLOZÁS. Schlesinger Lipót, az ipolysági hitközség nyug. igazgató-tanítója, hitközségi jegyzője f. évi szeptember 2-án, élete 69. évében váratlan elhunyt. Négy évtizedet meghaladó, a tanításnak egész szívvel-leléssel, nagy tudással és végtelen nagy szeretettel szentelt élete, a hitközség ügyei intézése körüli lelkiismeretes munkássága szép emléket biztosítanak részére.

NEVELŐNŐI ÁLLÁST keres egyetemi hallgató teljes ellátásért 1–2 középiskolai leánytanuló mellett, kizárólag vallásos zsidó családnál. Értesítés a kiadóhivatalba kéri.

Alkalmi ajándéku! születésnapra, barmicvára, konfirmációra és ünnepi ajándéku! rendeljék meg fiainknak, leányaiknak, rokonaiknak a „REMÉNYT“, a magyar-zsidó ifjúság lapját, mely egész éven át oktat, művel és szórakoztat.

Előfizetési díj az összes kedvezményekkel
:: együtt egész évre 10 korona ::

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest,
:: VI., Podmaniczky-utca 6. ::

„Hunnia“ női kalap-ipar

Villanyerőre berendezett női kalapgyár, Budapest, VI., Király-utca 14. Félemelet. Állandó modell-kiállítás. Művirágok, üres formák, tolldíszek. Gyári árak nagyban és kicsinyben :: Alakítások minden formára.

ALAPÍTÁSI ÉV

1862

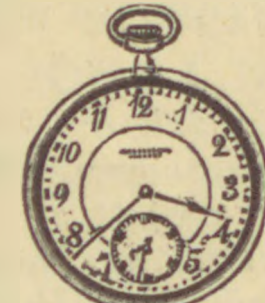
• CHRONOGRAF •
• REPETITION ÉS •
ZSEBÉBRESZTÖK

CUENDET CONSTANZ

Svájc és Németország zseb-, inga- és
— díszóragyárainak lerakata. —

BUDAPEST, IV., KIGYÓ-TÉR 5

KARCSATORÁK, GYÜRÜ-
ORAK JAVÍTÁSOK

INGA-ÉS ÁLLÓÓRÁK RAK-
TÁRON ÉS RENDELÉSRE
KÜLÖNLEGESSÉGEK

Használt

zongorát, pianinót, cimbalmot és harmoniumot vagy bármely egyéb hangszert új hangszerre becserelelünk vagy készpénzért megveszünk

Telefon József 60-68

STERMBERG hangszer-gyár, Budapest, VII., Rákóczi-út 60. szám.

Új Könyvek

ROVATVEZETŐ: DR. MOLNÁR ERNŐ

DR. WINKLER ERNŐ: ADALÉKOK A ZSIDÓ ESKÜ (IURAMENTUM MORE IUDAICO) KÖZÉPKORI TÖRTÉNETÉHEZ. Budapest, 1917. Komoly és alapos munka, több évi tanulmány eredménye dr. Winkler munkája a zsidó eskü történetéről. Az egyenjogúsítás századában, a XIX. században volt különösen aktuális a zsidó eskü kérdése, „a törvényhozó testületek is kénytelenek voltak dönteni felette, mert elválaszthatatlan volt az emancipáció kérdésétől. Erkölcsileg megbízhatatlan nép-reteg tagjai nem lehettek volna teljesjogú polgárok“, írja az előszóban a szerző. Azóta, több mint félszázadja, a zsidó eskü problémája a történelem perspektívájába távolodott és dr. Winkler széles bibliográfiai apparátussal tárgyalja a biblia utáni irodalom zsidó eskü formuláját, melyben már felmerülnek az önátkozás motívumai, érinti a *Kol nidré* idevonatkozó problémáját, majd áttér a zsidó esküformula felmerülésére a bizánci császárságban (X. század), további kifejlődésére a pszeudó-Karolingek alatt és elterjedésére Németországban. Mint előszavában szerző megjegyzi, a háborús viszonyok következtében egyelőre korlátoznia kellett munkáját a középkori formulák ismertetésére. Mellőznie kellett például a magyarországi bíróságok előtt használt formulák történetét, melyek bizonyára igen érdekesek lennének. A vonzóan és érdekesen megírt munkát a szerző dr. Venetianer Lajosnak ajánlja 50. születésnapja alkalmából.

SZILÁGYI GÉZA: AZ ÖRDÖG NYÁJA. Elbeszélések. Athenaeum kiadása. Budapest, 1917. Szilágyi Géza a pesszimizmus nagy költője, versei is, elbeszélései is szomorúságot lehelnek. Az idén megjelent már egy mélyértékű novelláskötete s az is a sötéten-látás könyve, miként ezek az új elbeszélések. A halál uralkodik és parancsol majdnem mindegyik novellában és emberi csalódottságok, szétfoszott ábrándok és földi hitványságok szomorú illata terjeng. Plasztikusan, művészi erővel megcsinálva lépnek eléink e kötetben is, mint Szilágyi többi könyveiben, a sötéten-látás e megdöbbentő alakjai és még sokáig tovább rezegnek a lélekben, melynek egy-egy mély sebére érintették meg.

SAMSON WERTHEIMER, KISMARTONI RABBI DÍSZOKLEVELÉRŐL dr. M. Brann, a boroszlói rabbiseminárium professzora érdekes tanulmányt írt a dr. Schwarzfélé jubiláris emlékkönyvbe. A tanulmány most különkiadásban is megjelent és amint a szerző megemlíti, a

díszes miniatűrökkel és círádakkal illusztrált okmány Wolf Sándor tulajdona, aki azt a *Múlt és Jövő* 1912. évfolyamának 276. oldalán közzétette. A diploma képmását annak idején Wolf Sándornak a *Kismartoni gettó művészete* című essayjének keretében közöltük és ugyanakkor külön magyar és német kiadásban is megjelent és nemcsak idehaza, hanem a külföldön is nagy figyelmet keltett. Dr. Brann értekezésében több ízben idézi Wolf Sándor művét, mint kultúrhistóriai forrást, melyből bizonyára még sokat fog-nak meríteni.

KÁHÁN NÁTAN SAMU: A VILÁGHÁBORÚ A ZSIDÓSZELLEM FÉNYÉBEN. A szerző kiadása. Budapest, 1917. A régi *maszkilok* munkáira emlékeztet ez a kis héber könyv, mely felidézi lelkünkben a haszkála-

FODORMENTA LYSOFORM

megtisztítja a szájat és torkot a
fertőző bacilustól — azért már
korán szoktassuk a gyermekeket
ahhoz, hogy csak ezzel az ideális
szájvizzel gargarizáljanak.

Kézzel hímzett vagy előrajzolt HORVÁT ÁKOS
divatos női blúzok, női ruhák, gyermekruhák, ernyők, vala-
mint függönyök, vitrageok, ágy- és asztalterítők, kertipárnák
és egyéb kézimunkákat olcsón vásárolhat üzletemben.

BUDAPEST, VII., Erzsébet-körút 24.
Fióközleteim: IV., Vámház-körút 6.
Kossuth Lajos-u. 6. V., Lipót-körút 18.

Ponyvakölcsönzés
mérsékelt
kölcsondíj mellett

FALUDI ÉS ELEK zsáknagykereskedők,
BUDAPEST, V., Nagykorona-utca 22. sz.
Telefonszám: 82-37. Sürgőnycím: „Segel“
Gabonazsák, gyapjúzsák
== legolcsóbb beszerzése ==

Szalmazsák
és meleg
takarók foglyok részére

irodalomnak a világeseményekbe belekapcsolódó humánus hangú termékeit. Élénk és fordulatos stílusban ismerteti a szerző a régi zsidóság hőseit és vitézeit, a Hasmoneusok korát, Bar-Kochbát, Deborahát, Judítot, majd a nemes pátosz hangján tárgyalja a világháború eseményeit és a zsidóság részvételét a világháborúban. A szerző a könyvet, melyben a zsidó hazafiasság, a zsidó önfeláldozás, a zsidó idealizmus példáit gyűjtötte össze, „az elesett hősök drága emlékének ajánlja”. A könyv ára 1 korona. A befolyó teljes jövedelmet a szerző a hadi özvegyek és árvák javára fordítja.

SZABÓ DEZSŐ: NINCS MENEKVÉS. Regény. Ungvár, 1917. Szabó Dezső a saját nagy lelki vívódásainak és magakeresésének egy részét önti ebben a könyvben a regény formájába. Szántó Dénes tragikus története, mint regény, lehet vázlatos és nem eléggé kidolgozott, de, mint Szabó Dezső minden írása, egy új kor szellemi forrongásának bélyegét viseli magán. Az „individualizmus csődje” az egyik jelentős komponense Szántó Dénes lelki tragikumának, a magárahagyott individuum hideg kizártságban érzi magát és vágyódik az összesség, a közösség után. Itt kapcsolódik bele Szabó Dezső gondolkodása, a negációnak oly hosszú útja után, a vallás távlataiba és könyvének pár oldala gyöngyszeme a vallásos megérzés mélységeinek. Igaz ugyan, hogy a keresztény Szabó Dezső a katolicizmus eszmekörében réved rá a vallás megérzésére, de amint a keresztény szabadgondolkodó fordulópontra ér, ugyanilyen átfarmálódás megy végbe a zsidó radikálisok gondolkodásában is. A szemek, melyek a világosság élességétől elkápráztak kezdetben, visszanyerik lassanként a tiszta látást és az igaz mélység vizeiben a vallás sohasem reakció és klerikalizmus, hanem a szív áhítata, a lélek magára eszmélése, milliók és milliók belső érzésszükséglete. Ezeket a gondolatokat nyújtja nekünk Szabó Dezső mélyen szántó regénye, mikor az igaz valóságérzés húrjait pendíti meg. Szabó Dezső már évekket ezelőtt a „Huszádik Század” és a „Múlt és Jövő” polemikájában készséggel és mély belátással ismerte el az igaz meggyőződés jogosultságát bármely irányban, tehát a vallásos érzés irányában is, és mikor Szabó elérkezik gondolkodásának ez új etappejéhez, igazi tehetsége további műveiben ezt az érzést minden bizonnyal még ki fogja mélyíteni.

(Dr. Molnár Ernő.)

A VÁGÚJHELYI IZR. FŐREÁLISKOLA LV. ÉVI ÉRTESÍTŐJE AZ 1916—1917. TANÉVRŐL. KÖZLI: MÉSZÁROS GYULA IGAZGATÓ. Az 55. tanévet fejezte be a nyáron a vágújhelyi izr. főreáliskola. Ez a tanév fontos volt az intézet történetében, mert a megnyílt VIII. osztállyal a főreáliskola teljes osztályúvá lett. Az értesítő hűen beszámol arról a nemes és komoly munkáról, melyet minden háborús nehézség ellenére az intézet kitűnő igazgatója és kiváló tanári kara a zsidó ifjúság zsidószellemű nevelése körül végeztek. Az iskolának az elmúlt tanévben nem csupán zsidó, hanem róm. kath. és ág. ev. növendékei is szép számmal voltak.

KÖZGAZDASÁG

A VÖRÖSKERESZT ÚJ SORSJEGYEINEK tizenháromszoros túljegyzése örvendetes gazdasági jelenség, egyben főlemelő bizonyossága a nagy munka kiváló megalapozottságának. A bankszindikátus vezetőintézete a Hermes magyar általános váltóüzlet részvénytársaság igazgatója: Kónyi Hugó a maga koncepciózus és átfogó irányításával adott biztos lendületet az akciónak, amelynek eredményes sikerében munkáját kétségkívül az oroszlanrész illeti.

A PESTI HAZAI ELSŐ TAKARÉKPÉNZTÁR EGYESÜLET a szeptember 27-ére összehívott rendkívüli közgyűlése az egyesület alaptőkéjének 2500 darab új részvény kibocsátásával 25 millió K-ról 30 millió K-ra való felemelését határozta el. A tőkeemelés keresztülvitele után az egyesület saját vagyona, a jelentékeny belső tartalékokat nem számítva, a 138 millió K-át meg fogja haladni.

A HAZAI BANK TŐKEEMELÉSE. A Hazai Bank Részvénytársaság a szeptember 27-iki rendkívüli közgyűlésen a részvénytőkének 50 millió K-ról 64 millió K-ra való felemelését határozta el. A 70,000 darab új részvény 1918. év január 1-étől kezdve részesedik az üzlet eredményében.

A KÖZPONTI KERESKEDELMI ÉS IPARBANK R.-T. rendkívüli közgyűlésén 4-1-ről tíz millióra emelte fel az alaptőkéjét. Az új részvények szeptember 1-től részesednek az üzleti nyereségben.

AZ EGYESÜLT FŐVÁROSI TŐKEEMELÉSE. Az Egyesült Fővárosi Takarékpénztár szept. 29-én tartott rendkívüli közgyűlésén az alaptőkét 15-ről 21 millióra emelték fel 10,000 darab 600 K-ás részvény kibocsátása által.

KERTÉSZ MÓR
órás és ékszerész, Budapest, VII., Király-u. 83.
Vesz és elad briliánsot, gyöngyöt, drágaköveket, aranyat, ezüstöt, ékszert és régiségeket. Veszek zálogjegyet
Telefon 95-48

Telefon 15-51 **SALZER J.** Telefon 15-51
Papírszalvéta-gyár
Budapest, IV., Ferenc József-rakpart 15. sz.

A nagy ünnepekre ajánlom:

IMAKÖNYV. Magyarra fordította: dr. Hevesi Simon pesti rabbi. Az összes köznapi, ünnepi és szombati imák bővítve közleményeivel és magyarázataival. Szép kiállítás. Tetszetős alak

MIRJAM. Imakönyv nők részére. Irta: dr. Kiss Arnold budai főrabbi. Tartalmazza az összes köznapi, szombati, ünnepi és alkalmi imádságokat tiszta magyar szövegben. Elsőrendű ezen a téren. Csinos kis alak

Egyszerű és díszkötésekben

SCHLESINGER JÓZSEF könyvkereskedő Budapest, VII., Király-utca 1. szám

HATSCHKE és FARKAS
BUDAPEST, IV., KÁROLY-KÖRÚT 26

Telefon
142-78

Szemüvegek,
orrcsíptetők
orvosi rendelethez is.

Optikai
cikkek.

„ Teljes „
móvgószínház-
berendezések.

Mielőtt
rendelne

fűszer-, festék- és gyarmat-
árú cikkek, forduljon árajánlatért:
STERN HENRIK nagykereskedőhöz
Budapest, VIII., Röck Szilárd-utca 6. sz.

Kefék, seprők, kicsinyben és nagybáni árak
mellett **ZAFIR SOMA** kefenagykereske-
désében, Budapest, VI., Király-utca 16. sz.
I. udvar. Telefon: 13-65

KÖZÉPISKOLAI VIZSGÁKRA

♦ biztos sikerrel, felelősséggel készít elő ♦
ZSOLDOS-TANINTÉZET
♦ Budapest, VII., Dohány-utca 84. ♦

A középiskola összevont tananyaga megrende hető. Nélkülöz-
hetetlen rendes- és magántanulóknak TELEFON 32-40.

HIRDETMÉNY

MAGY. KIRÁLYI OSZTÁLYSORSJÁTÉK
I. Sorsjáték

Huzás: 1917. évi november hó 10-én és 12-én.
110,000 SORSJEGY. 50,000 NYEREMÉNY

A magy. kir. osztálysorsjáték I. sorsjátékának sorsjegyeit meg-
küldöttük a főarúsítókna és a sorsjegyek a mai naptól kezdve azok
útján megszerezhetők. A huzásokat, melyek nyilvánosak és minden-
kor reggel 9 órakor kezdődnek, a „Vigadó” kistermében (V., Vi-
gadó-tér) tartjuk. Budapest, 1917 szeptember 2-án.

A m. kir. pénzügyminiszter képviseletében:

PÉNZINTÉZETI KÖZPONT

Schmidt s. k.

Schober s. k.

Zsák

Mindennemű használt zsákot vesz és
elad **FREUD HENRIK** zsákkeres-
kedő Budapest, V., Árpád-utca 7.

KERTÉSZ JÓZSEF szücs

Budapest, IX., Üllői-út 79. sz. (Kálvin-tér közelében)
Szücs- és szörmeárúk nagy választékban. Mindennemű
alakítás és javítás elfogadtatik. Szörmeárúk megóvása

RÖSER-TANINTÉZET

a) Felsőkereskedelmi, b) Polgári iskola, c) Nevelő-
internátus. — **Beiratások június 20-ától.** —
Értesítőt küld: RÖSER-tanintézet, Budapest, VI.,
Aradi-utca 10. szám

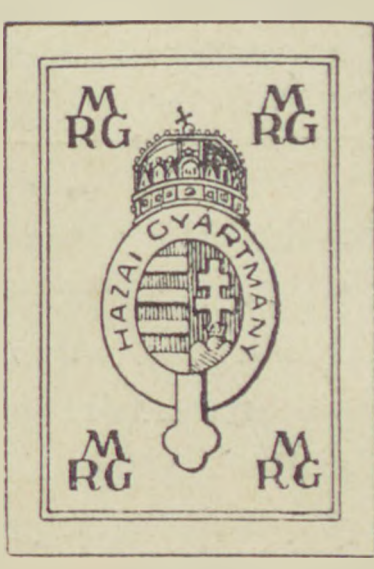
ALKALMI AJÁNDÉKOK

műtárgyakban és régiségekben
STERNBERGNÉL
BUDAPEST, VI. KER., DOB-UTCA 24. SZÁM

Magyar
tör lő-
gummi

Magyar címer
a védjegye!
Magyar diák
csak ezt vegye!

VÉDJEGYE:

Kapható
minden
papirke-
reskedés-
ben.

Magyar rug-
gyantaárúgyár
r.-t. Budapest.

CSALÁDI HÁZAK, villák, bérházak, ipari és
gyártelepek, internátus, szanatórium, áruházaknak
s a többi megfelelő objektumok forgalmi vállalata
HUSZÁR A. Budapest, V., Zrínyi-utca 1. szám.
Gresham-palota. Telefon 81-08. Lakás-, üzlethelyi-
ség- és ingatlanhirdető-vállalat. Elsőrangú ajánlatok.
A főváros legmegbízhatóbb vállalata

ABÁDI IMRE ÉS JÁVOR BELLA
„ INTERNÁTUSA „

DIÁKNEVELŐ-OTTHON
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 11.

A főváros legelső izr. diáknevelő-intézete, melyben
a rendes tanulmányok mellett a vallásos nevelésre
is súlyt helyeznek. — Prospektust kívánatra küld. —
Bentlakók már csak a jövő tanévre kérhetnek elő-
jegyzést. — Bejárók részére még néhány szabad
hely van. — Zene. Modern és keleti nyelvek.

KOHN-INTERNÁTUS

izr. leánynevelő-intézet bennlakók és üdülő
leányok részére
Prospektus rendelkezésre **LÖCSE** Alapított: 1904. évben

PÁLYÁZATI HIRDETMÉNYEK.

A pesti izr. hitközség előljárósága a „Lamm Mór és neje szül. Freund Gizella alapítványa“ kamataiból folyó évben kiadandó 200 korona összegű tanulmányi segélyre pályázatot nyit.

Erre a tanulmányi segélyre ezúttal a budapesti m. kir. József műegyetem szegénysorsú, jó előmenetelű, izr. vallású hallgatói pályázhatnak.

A születési, szegénységi és tanulmányi bizonyítványokkal kellően felszerelt s a folyamodók pontos lakáscímét is feltüntető pályázati kérvények folyó évi november hó 15. napjáig az alulírott előljárósághoz küldendők.

Budapest, 1917. évi szeptember hó 2-án.

A pesti izr. hitközség előljárósága a kezelésében levő „Glück Adolf nevet viselő alapítvány“ kamataiból, megüresedés folytán a folyó évben adományozás alá kerülő évi 540 korona összegű ösztöndíjra pályázatot nyit.

Ezt az ösztöndíjat ezúttal egy izraelita vallású, magyarországi születésű, szegénysorsú műegyetemi hallgató nyerheti el, aki azt három egymásután következő éven át, vagy ha tanulmányait három évnél rövidebb idő alatt fejezné be, tanulmánya befejezéséig élvezzi, feltéve, hogy arra időközben érdemetlennek nem bizonyul.

A pályázat eldöntésénél — egyenlő érdemesség mellett — az alapító Glück Bernát vérrokonai előnyben részesülnek. A vérrokonság közhitelű okiratokkal igazolando.

A születési, szegénységi és az eddigi tanulmányokat (és esetleg a rokonságot) igazoló bizonyítványokkal kellően felszerelt és a folyamodók pontos lakáscímét is feltüntető pályázati kérvények folyó évi október hó első napjáig az alulírott előljárósághoz küldendők.

Budapest, 1917 szeptember havában.

ÖSZTÖNDÍJPÁLYÁZAT ORVOSTANHALLGATÓK SZÁMÁRA.

A pesti izr. hitközség előljárósága a „Montag Mór és neje sz. Luczáttó Róza alapítványa“ kamataiból folyósítandó évi 250 korona ösztöndíjra pályázatot nyit, amely ezúttal egy magyarországi születésű, izraelita vallású, szegénysorsú, jó előmenetelű orvostanhallgatónak fog odaítéltetni.

A nyertes az abszolutórium elnyeréseig az ösztöndíj élvezetében marad, feltéve, hogy orvostudományi tanulmányait megszakítás nélkül folytatja és időközben nem bizonyul az ösztöndíjra érdemetlennek.

Az eddigi tanulmányi eredményeket igazoló bizonyítványokkal kellően felszerelt s a folyamodó pontos lakáscímét is tartalmazó pályázati kérvények f. é. október hó első napjáig az alulírott előljárósághoz küldendők.

A pályázók szegénysége hatósági igazolást nem igényel.
Budapesten, 1917. évi szeptember hó 2-án.

A PESTI IZRAELITA HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA.

PÁLYÁZATI HIRDETMÉNY.

A pesti izr. hitközség előljárósága a kezelése alatt álló „Dr. Abeles József tanulmányi alapítvány“-ból a folyó évben kiadandó 600 koronás utazási ösztöndíjra pályázatot hirdet.

Erre az ösztöndíjra oly magyar honosságú fiatal zsidó tudósok pályázhatnak, kik egyetem tanulóik sikeres bevégezése után a tudori, illetőleg képesítési oklevelüket elnyerték és a tudomány valamely ágának művelését tűzték ki életük feladatául.

Orvosok és gyógyszerészek nem pályázhatnak.

A születési bizonyítvánnyal, a vagyoni állapotot feltüntető igazolvánnyal, továbbá a tudori vagy képesítő oklevéllel, valamint az eddigi tudományos munkásság bizonyítkaival felszerelt és a folyamodó pontos lakáscímét is feltüntető pályázati kérvények f. é. október hó 1-ső napjáig az alulírott előljárósághoz küldendők.

Budapest, 1917 szeptember havában.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA.

PÁLYÁZATI HIRDETMÉNY.

A pesti izr. hitközség előljárósága, a kezelése alatt álló „Dr. Abeles József alapítvány“-ból kiadandó 200 koronás tanulmányi segélyre pályázatot hirdet, melyre ezúttal oly szegénysorsú, magyarhonos, zsidóvallású joghallgatók pályázhatnak, kik tanulmányaikat valamely magyarországi főiskolán jó eredménnyel folytatják.

A születési bizonyítvánnyal, a vagyoni állapotot feltüntető igazolvánnyal, valamint a tanulmányi eredményeket bizonyító lecke-könyvvvel (esetleg még az érettségi bizonyítvánnyal is) felszerelt és a folyamodó pontos lakáscímét is feltüntető pályázati kérvények f. é. október hó 1-ső napjáig az alulírott előljárósághoz küldendők.

Budapest, 1917 szeptember havában.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA.

MODERN
LEVEL-
PÁPIR
UDONSA
GOK.
PÁPIR-
ÁRUK

PAPER MÓP
PAPIRÁRUHÁZA

BUDAPEST
FOUZLET
VACI KÖRUTCA
TEL.: 47-37
FIÓKZLET
VACI KÖRUTCA
TEL.: 86-73
M.K. POSTATAK
REKPEZTARI
SZAMLA 1982

MARX ÉS MÉREI

tudományos műszerek árára. • Fizikai, kémiai, természetrajzi
műszerek. • Röntgen-készülékek. • Tudományos műszerek.
Budapest, VI., Bulcsu-utca 7. szám. Telefon 21-06

Koós József. Szűcsárúk rendelése,
javítása és átalakítása
elfogadtatik. Megóvás. Tűz és betörés ellen bizto-
sítva. Műhely: Budapest, IV., Sarkantyus-
utca 11. Üzlet: IV., Mária Valéria-utca 7.
:: (Hungária-szállodával szemben) ::

VISÓ MÁRKNÉ

hölgyfodrász, parókakészítő és hajkereskedő, Budapest,
VI., Anker-köz 23. (Anker-palota). — Fiókszlet: VI.,
Király-utca 1. (Orczy-féle házban). Nagy raktár kész
(copfok), parókák (transzformációk) és minden e szak-
mába vágó munkákban ::

MEISNER IZIDOR

Budapest, VI., Bajnok-utca 25. :: Telefon 21-42.
Mindennemű fémmaradékok, réz, ólom, ón, hor-
gany és egyéb salakkidolgozó és olvasztótelepe.
:: Géptisztítóanyagok és olvasztótégelyek raktára ::

Árvai és Salczer

női és gyermekfelöltő árúháza, Budapest,
VI., Király-utca 36. Dús választékban raktáron
női és leányfelöltők, kosztümök, ruhák, bluzok és
aljakban :: Szolid kiszolgálás :: Olcsó árak ::

Szűcs- és szőrmeárú

BODNAR JÓZSEF szűcsmester

Budapest, V., Nádor-utca 16. szám. Téli ruhák
nyári gondozásra biztosításra elfogadtatnak :: ::

Szabástanítási rendszerem a világon legelismert-
tebb! Jótállás mellett megtanít, hiteles bizonyítványt
ad Mehr Sámuel műszabástanár intézete
Budapest, Nagydíófa-utca 27. Külön újonnan be-
rendezett üzletünk, divatlapok, modellek, szabás-
minták, szaklapok és tankönyvek árúsítására darabja
12 kor. Reform-szabadalom, amellyel tanítás nélkül
szabhat mindennemű ruhákat ára 7 kor. Szabásminták
darabja 1-50 K és 3-50 K Divatlapok 2 K-tól 15 K-ig
darabja. — Megrendelésnél előleg, vagy az összeg előre
:: küldendő. — Árjegyzék ingyen. ::

Zsák és ponyva

vétel, eladás és kölcsönzés

Telefon:
15-28

SCHLESINGER ÉS TÁRSA

Budapest, V.,
Kálman-u. 14.

FOGAK szápad és gyökéreltávolítás nélkül, 10 évi jótállás-
al. Arany koronák és arany hidakat legújabb
amerikai módszer szerint készít!

GROSSMANN S. és fogorvos: dr. KÁLI H. P.
Budapest, csak VII., Erzsébet-körút 50, I. emelet
Foghúzás teljesen fájdalommentesen, tartós fogtömések :: Mérsé-
kelt árak :: V. délelőtt 24 óra alatt kiélgítettnek

:: NEUMAYER FÜLÖP ::

Budapest, V., Deák Ferenc-tér 1. szám (Erzsébet-
tér sarok) :: Telefonszám: 11-21.

Perzsa- és Smyrna-esőnyegek. Hazai gyártmányú Moquette-
plüssök, bútorszövetek, ágy- és asztalterítők, függönyök és eső-
nyegek, továbbá kárpitos- és kocsigyártó ellékek gyári raktára.
:: Kívánatra mintát bérmentve küldök. ::

:: KOHN ARNOLD ::

SIRKÓRAKTÁRA, SIREMLÉKEK minden ár
és kivitelben, áthelyezések exhumálásoknál. Javítási
munkák a temetőben. Szombaton és ünnepnap zárva.

Budapest, VII., Károly-körút 15. Telefon 18-76.

KATONAI PLAKETTEKET, JELVÉNYEKET

készít szép kivitelben, előnyös áron, bármily rajz szerint, az ELSŐ MAGYAR TŰZZOMÁNC
JELVÉNYGYÁR, Budapest, VII., Kazinczy-utca 10. szám. تلفن ۱۵۳-۹۴

JAKOBI G. LAJOS

ANGOL ÚRISZABÓ, BUDAPEST, PODMA-
NICZKY-UTCA 6. :: TELEFON 153-94.

Uri ruhákat készít mérték után legfinomabb angol
és skót szövetekből. Állandóan nagy választék
a legdivatosabb kelmékből. :: Szolid árak.

KERBER HENRIK

BUDAPEST,
VIII., Nap-u. 29.

Alapított 1890-ben.
Telefon: „József“ 3—86.

Szörme, szőnyeg-poroló, megóvó, valamint
szőnyeg-mosó, tisztító- és javítóintézet. ♦

Ablaktisztítás, lakástakarítás, padlóbeeresz-
tés, „Tapeta“ festettfal, falfestmény, Fresco-
tisztítás és féregirtási vállalat. ♦ ♦ ♦

LOHR MÁRIA-KRONFUSZ

A főváros első és legrégebbi csipketisztító-,
vegytisztító és kelmefestő gyári intézete.

Alapítva 1867.

Telefon: József 2—37.

GYÁR ÉS FŐÜZLET: Bpest, VIII., Baross-u. 35.
FIÓKOK: II., Fő-utca 27. — IV., Eskü-út 6.,
Kecskeméti-utca 14. — VI., Andrassy-út 16.,
Teréz-Körút 39. — V., Harmincad-utca 4. —
VIII., József-Körút 2.

Somogyi Mór

zongoraművész, államilag diplomált
zenetanár igazgatósága alatt álló

XXIV-ik
évfolyam.

ZENE-KONZERVATÓRIUM

ZONGORA, HEGEDŐ, ENÉK és az összes tan-
szakokra kezdők és haladók részére művészi ki-
képzés. Beírások egész éven naponta 9—6-ig.
BUDAPEST, VII., ERZSÉBET-KÖRÚT 44. SZ.

Telefon:
63—45.

Szalámi

elsőrendű marhahúsból (száraz) . K 15 kilónként
elsőrendű marhahúsból (fél száraz) K 13 kilónként

Reissenberger Gusztáv szalámigyárában
Budapest, VI., Sziv-utca 45. szám. Telefon: 21-22.

ZÁLOGCÉDULÁKAT

briliánsról, ékszerről, gyön-
gyökről bármiről veszek,

bárhánál magasabb áron fizetem, **SZÉKELY EMIL**
ékszerüzlete, Budapest, VII., Király-u. 51.
Teréz-templommal szemben * Telefon 179-35

KRICK ÉS ROSENZWEIG

(IV., Borsz-u. 9. sz.) angol és francia nőiszabó-cég felhívja az úri-
hölgyközönség szíves figyelmét, hogy készülmők, köpenyek, blú-
zok, utcai és estélyi ruhák, valamint menyasszonyi kelengyék a
legszilárdabb dívat szerint jutányos árban készülnek. Vidéki megren-
deléseknél, ha több rendelés van egyszerre, személyesen megvárunk a
ruhákat próbálni! Bármilyen gyászruha 2 nap alatt elkészül!
:: E lap előfizetői árengedményben részesülnek ::

Hatásos német beszédeket

minden alkalomra, készít jutányos árban 20 évig Németországban
működött rabbi, több exegetikus mű szerzője. Cím:

BRAUN IZRAEL

a Torasz Chested-egylet rabbija
Budapest, VII., Szérvetég-u. 43.

::

Válassz csak válasszbélyeg melléklésc esetén

::

Mindenki egyedül talpaitatja cipőjét!

Vaskaptákat, melynek használataival mindenki maga végzetlenül a talpvédők K. 9.50
Acéltalpvédők, melynek használataival mindenki maga végzetlenül a talpvédők K. 9.50
Bortalpvédők „Glória“ 70 fillér, könnyebb, mint a gumitalpvédők 80 fillér.

Bortalpvédők „Glória“

valódi tömör katonai szintalpbőrből

eljárás, kiválóan tartós má-
sodlag a hosszaváló művekkel.

Megrendelési szám .	0	1	2	3	4
A cipő nagysága .	25—30	31—34	35—38	40—42	43—46
Ár készletenként . K	1.20	1.50	2.—	2.20	2.40

Bőrpótló (gummi) talpak

tartós, vízhatlan, kellemes, rugóanyag, megmunkálása ugyanolyan mint a bőrtalpa

Megrendelési szám .	Gyermekek részére			Nők részére:			Férfiak részére		
	E	F	G	A	B	C	I.	II.	III.
A cipő nagysága .	21—25	26—30	31—34	35—37	38—40	41—43	44—46	47—48	49—51
Ár párónként . K	2.—	2.50	4.—	4.20	4.90	5.70	6.—	6.—	6.50

Patris talpszög a gumitalpak feliszapolására 1000 darabonként K 2

Vízszelárusítóknek engedmény.

Kováts Imre és Társa Budapest, IX/7. Üllői-út 11. sz.